

รายงานการวิจัย

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธ
เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

วิญญู กิณะเสน และคณะ

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานการวิจัย

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธ
เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

The Strength Creation of Community in Samut Sakon Province on
Buddhist Way for Environment Management

วิญญู กินะเสน

เจริญ ทุนชัย

บุญวรานันท์ กินะเสน

สุวรรณ์ จันขอนแก่น

พระสุรนาท ญาณสมปโน

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร (2) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม และ (3) เพื่อสร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างคือประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 400 คน พร้อมทั้งได้สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูป/คน และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเจาะจงจำนวน 6 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง สถิติที่ใช้ได้แก่ ความถี่, ร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาด้วยการอ่านจับใจความแล้วสรุปเพื่อตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

ผลการวิจัยพบว่า (1) สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร ทั้ง 2 ด้านคือด้านปัญหาสิ่งแวดล้อมและด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก (2) หลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยภาพรวมคือหลักไตรสิกขา รายด้านคือหลักศีล 5 และโลกธรรม 8 ในด้านการปฏิบัติตนเอง, หลักฆราวาสธรรม 4 และอคติ 4 ในด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว และหลักสังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 ทศพิธราชธรรม 10 ในด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม (3) วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก และนำมาสร้างเป็นรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม คือ RFD MODEL = Revolution (การปฏิบัติตนเอง) Family (การสร้างสรรค์ครอบครัว) Dedication (การอุทิศตัวเพื่อสังคม) ซึ่งผลการประเมินคุณภาพรูปแบบของผู้เชี่ยวชาญในด้านความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน จากผลการทดลองใช้รูปแบบพบว่าหลังกิจกรรมการอบรมประชาชนมีความรู้ความเข้าใจรูปแบบมากกว่าก่อนการอบรม ความรู้ที่ได้รับเป็นประโยชน์ต่อการประพฤติตนตามวิถีพุทธเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้

คำสำคัญ : 1. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 2. วิถีพุทธ 3. การจัดการสิ่งแวดล้อม

ABSTRACT

The objectives of this research were as follows: (1) to study the strength of environmental community in Samut Sakhon province, (2) to analyze the principles for strengthening the community for environmental management, and (3) to create and develop model of the Strength creation of community in Samut Sakon province on Buddhist way for environment management. Research was mixed methods both quantitative and qualitative. The sample group was the 400 people in Samut Sakhon province, including in-depth interviews with key informants 9 people and participants in 6 focus group discussions. The tools were questionnaires and structured in-depth interviews. The statistics used were frequency, percentage, mean, standard deviation, and t-test. Qualitative analysis uses content analysis by reading comprehension and summarizing it to answer research questions and research objectives.

The results of research were found that (1) the strength of the environmental community in Samut Sakhon were environmental Problems and environmental management had on high level in 2 aspects. (2) The principles for strengthening the community for environmental management as the Sikkha 3. The Sila 5 and the Loka-dhamma 8 for the revolution, Gharavasa-dhamma 4 and Agati 4 for the family, Sangahavatthu 4, Aparihaniyadhamma 7, Dasarajadhamma 10 for the Dedication. The strengthening of the community in Samut Sakhon Province according to the Buddhist way of managing the environment in all 3 aspects was at a high level. The creation and development model of the Strength creation of community in Samut Sakon province on Buddhist way for environment management were RFD MODEL = Revolution, Family, Dedication. The results of the assessment of the quality of the experts in the field of appropriateness and feasibility of application were at the highest level in every aspect. The results of the experiment showed that after training activities, people had more knowledge and understanding than before training. The knowledge gained is beneficial to the Buddhist way of life to strengthen the community. It can be used as a guideline for environmental management.

Key Words: 1. Strength creation of community 2. Buddhist way 3. Environmental management

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม” นี้ เป็นงานวิจัยซึ่งได้รับการสนับสนุนเงินอุดหนุนการวิจัยจากสภาวิจัยแห่งชาติ (วช.) โดยสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และเจ้าหน้าที่ของสถาบันที่คอยอำนวยความสะดวกและติดต่อประสานงานต่าง ๆ เกี่ยวกับการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.มานพ นักการเขียน ที่ปรึกษางานวิจัย และขอขอบพระคุณ ดร.ปาน กิมปี ซึ่งได้กรุณาช่วยตรวจสอบแก้ไขปรับปรุงงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์และสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ตลอดจนผู้บริหารและคณาจารย์ทุกท่าน อาทิ รองอธิการบดี ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ และผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขต ที่ให้การสนับสนุนในการทำวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณพระครูศรีปริยัติคุณากรณ์, ผศ.ดร., พระครูศรีปริยัติวิธาน, ดร., ดร.กรรณา มธูลาภรังสรรค์, นางสาวชลลดา คำสัมฤทธิ์ และนายสงัด สายลุน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญที่กรุณาตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล และประเมินผลปรับปรุงแก้ไขรูปแบบให้มีคุณภาพที่สามารถนำไปใช้ได้จริง

ขอขอบพระคุณประชาชนในจังหวัดสมุทรสาครที่ได้อนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามและผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้ให้สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเจาะจงด้วยความเมตตาอย่างยิ่ง ตลอดจนขอขอบพระคุณประชาชนในตำบลเจ็ดริ้วที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการทดลองรูปแบบ จึงทำให้การวิจัยสำเร็จลงไปได้

ผู้วิจัยคาดหวังว่า งานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่าง ๆ ในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้บรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริงต่อไป

คุณความดีและประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยขออุทิศให้แด่บุพการีและผู้มีพระคุณทุก ๆ คน อนึ่งหากความผิดพลาด บกพร่องถ้าจะมี คณะผู้วิจัยขออ้อมรับเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขต่อไป

วิญญู กิณะเสน และคณะ

สารบัญย่อ

ตำราที่ใช้ในการค้นคว้าหลักธรรมในพระพุทธศาสนา สำหรับการเขียนรายงานการวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2525 ในการอ้างอิงได้ใช้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกไว้ในเชิงอรรถของรายงานการวิจัย ซึ่งชื่อย่อนี้มีคำเต็ม ดังนี้

คำย่อ	คำเต็ม
พระสุตตันตปิฎก	
ที.ม.	สุตตตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคค
ที.ปา.	สุตตตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ส.ส.	สุตตตปิฎก สยุตตนิกาย สคาถวรรค
อง.อภุฎก.	สุตตตปิฎก องคุตตรนิกาย อภุฎกนิปาต
ขุ.ชา.	สุตตตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตก

สำหรับการอ้างตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อคัมภีร์ ผู้วิจัยใช้แบบ 3 ตอน คือ เลขเล่ม/เลขข้อ/เลขหน้า ตัวอย่าง เช่น ที.ปา. 11/315/305. หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม 11 ข้อ 315 หน้า 305.

สารบัญเรื่อง

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญคำย่อ	ง
สารบัญเรื่อง	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภูมิ	ฉ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1-6
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	1
1.2 ปัญหาวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.5 นิยามศัพท์	4
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	5
1.7 หน่วยงานที่นำไปใช้	5
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิด และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7-53
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	7
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม	22
2.3 พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม	34
2.4 ข้อมูลพื้นที่ที่ทำวิจัย	42
2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	48
2.6 กรอบแนวความคิดในการทำวิจัย	53
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	54-60
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	54
3.2 เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่าง	54
3.3 กรอบแนวคิดและการกำหนดตัวแปร	55
3.4 ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย	56
3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	56

3.6	การสร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย	57
3.7	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	58
3.8	การวัดค่าตัวแปร	59
3.9	การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล	59
3.10	การนำเสนอผลการวิจัย	60
3.11	การนำเสนอผลการวิจัย	60
บทที่ 4	ผลการวิจัย	61-85
4.1	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	61
4.2	สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร	67
4.3	วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม	70
4.4	ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม	75
4.5	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก	76
4.6	การสร้างรูปแบบ	80
4.7	การพัฒนารูปแบบ	81
บทที่ 5	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	86-95
5.1	สรุปผลการวิจัย	86
5.2	อภิปรายผลการวิจัย	90
5.3	ข้อเสนอแนะ	94
บรรณานุกรม		96-99
ภาคผนวก		100-128
ภาคผนวก ก	รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัยและประเมินคุณภาพรูปแบบ	101
ภาคผนวก ข	เครื่องมือวิจัย	103
ภาคผนวก ค	แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถาม	111
ภาคผนวก ง	ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach)	114
ภาคผนวก จ	แบบประเมินคุณภาพรูปแบบ	117
ภาคผนวก ฉ	รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus Group Discussion)	120
ภาคผนวก ช	กิจกรรมการอบรมตามรูปแบบ RFD MODEL	123
ประวัติผู้วิจัย		130-132

สารบัญตาราง

	หน้า	
ตารางที่ 4.1	จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามเพศ	61
ตารางที่ 4.2	จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามอายุ	62
ตารางที่ 4.3	จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามระดับการศึกษา	63
ตารางที่ 4.4	จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามอาชีพ	64
ตารางที่ 4.5	จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	65
ตารางที่ 4.6	ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลสถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร โดยรวมทั้ง 2 ด้าน	67
ตารางที่ 4.7	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลสถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร ด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม	67
ตารางที่ 4.8	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลสถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม	69
ตารางที่ 4.9	ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลวิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมทั้ง 3 ด้าน	70
ตารางที่ 4.10	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลวิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านการปฏิบัติตนเอง	71
ตารางที่ 4.11	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลวิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว	72
ตารางที่ 4.12	จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลวิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม	74

ตารางที่ 4.13	จำนวนและร้อยละข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม	75
ตารางที่ 4.14	ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อการประเมินคุณภาพของรูปแบบในด้านความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้	82
ตารางที่ 4.15	จำนวนและร้อยละปัจจัยส่วนบุคคลของผู้เข้าอบรม	83
ตารางที่ 4.16	ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลคะแนนก่อนและหลังการเข้าอบรมของประชาชน	84
ตารางที่ 4.17	การเปรียบเทียบระดับคะแนนค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการเข้าอบรมของประชาชน	84
ตารางที่ 4.18	ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลคะแนนความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าอบรมกิจกรรมการทดลองใช้รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม	85

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า	
แผนภูมิที่ 2.1	สรุปกรอบแนวความคิดในการทำวิจัย	53
แผนภูมิที่ 4.1	จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามเพศ	62
แผนภูมิที่ 4.2	จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามอายุ	63
แผนภูมิที่ 4.3	จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามระดับการศึกษา	64
แผนภูมิที่ 4.4	จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามอาชีพ	65
แผนภูมิที่ 4.5	จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	66

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 4.1 รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาคร ตามวิถียุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม	81

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

จากการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศที่เริ่มขึ้นในปลายปี 2539 ซึ่งเป็นปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกชั้นและทุกภาคส่วนของสังคม ประเด็นเรื่อง “ชุมชนเข้มแข็ง” จึงได้รับการหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงเป็นอันมาก ในฐานะที่เป็นทางเลือกที่สำคัญของการพัฒนา เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นได้เพียงลำพัง ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนจึงต้องเข้ามาแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางตามหลักปรัชญาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยการเพิ่มศักยภาพของคนและชุมชนให้เข้มแข็ง มีความพร้อมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นฐานสำคัญในการลดผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการสร้างกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืนในอนาคต ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่สำคัญประการหนึ่งต่อเนื่องมาถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9¹

ต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้กำหนดยุทธศาสตร์ของประเทศไทยให้มุ่งพัฒนาไปสู่ “การสร้างฐานการผลิตให้เข้มแข็ง สมดุล อย่างสร้างสรรค์ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการผลิต การค้า การลงทุน การพัฒนาคุณภาพคน ทั้งความรู้ คุณธรรม สังคม มั่นคงเป็นธรรม มีพลังและเอื้ออาทร เน้นการผลิตและบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงของพลังงานและอาหาร และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ”²

ดังนั้น ชุมชนซึ่งเป็นสังคมขนาดกลางที่เชื่อมโยงสังคมขนาดเล็ก คือ บ้าน โรงเรียน กับสังคมใหญ่ คือ ประเทศชาติ และโลก ชุมชนมีทั้งบุคคล องค์ความรู้ และสถานที่ สามารถให้การศึกษานในการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพ ชุมชนหรือท้องถิ่นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตามสภาพจริงที่เป็นอยู่ในสังคมนั้น ๆ จะมีวิถีชีวิตตามสภาพของแต่ละท้องถิ่นสามารถนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นนั้น ๆ มาใช้ได้อย่างมีคุณค่า เกิดประโยชน์และรู้จักวิธีการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่กับชุมชน ซึ่งหากพิจารณาอย่างรอบด้านแล้วจะพบว่า ชุมชนในยุคปัจจุบันมีความอ่อนแอ เนื่องจากขาดวัฒนธรรมในความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความรักความหวงแหนในชุมชนน้อยลง ไม่ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ตลอดจนการ

¹“ชุมชนเข้มแข็งทางเลือกใหม่ของการพัฒนา”,

<<http://std.kku.ac.th/4830801646/Website/page2.html>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)

²<http://www.sobkroo.com/detail_room_index.php?nid=2626> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)

ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งสภาพปัญหาต่าง ๆ ตามมาและการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นก็ทำได้ยากขึ้น

จังหวัดสมุทรสาครเป็นปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร มีสภาพสังคมแบบกึ่งชนบทกึ่งเมือง ประชากรที่อาศัยในเขตเมือง ส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนกระจุกตัวอยู่ริมถนนสายหลักและสายรอง มีลักษณะครอบครัวเดี่ยว ส่วนในชนบท การตั้งบ้านเรือนจะกระจายอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน และเชื้อสายรามัญ ปัจจุบันประชากรในจังหวัดสมุทรสาครมีความหลากหลายมากขึ้น อันเกิดจากกลไกที่ผลักดันให้เกิดชุมชนเมือง มีประชาชนเคลื่อนย้ายมากมาอยู่ในภาคธุรกิจ ประมงและอุตสาหกรรม ซึ่งมีข้อมูล ในการสรุปจำนวนประชากรเคลื่อนย้ายที่มีการประกันตน 3 แสนคนเศษ ที่มีทะเบียนบ้านจากจังหวัดอื่น ไม่รวมครอบครัวที่ติดตาม รวมทั้งมีประชากรแรงงานต่างด้าว คาดว่ามีถึง 2 แสนคนเศษ เช่นกัน ด้วยปริมาณประชากรแฝงจำนวนมาก จึงก่อให้เกิดปัญหาตามมาทั้งปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อปัญหาความมั่นคงและความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งจะเป็นปัญหาใหญ่ในอนาคต

เนื่องจากการทวีความรุนแรงของปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาครที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งจังหวัดสมุทรสาครนับได้ว่าเป็นจังหวัดที่จัดอยู่ในเขตควบคุมมลพิษ และเป็นเมืองชายทะเลและแม่น้ำ มีแม่น้ำท่าจีนเป็นแม่น้ำสายหลัก มีคลองสาขาประมาณ 170 คลอง มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว อีกทั้งเป็นจังหวัดที่รองรับความเจริญและการขยายตัวจากกรุงเทพมหานคร อีกทั้งเป็นแหล่งอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเล เปรียบเสมือนครัวของโลก จึงส่งผลให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมาก เกิดการอพยพแรงงานต่างด้าวเข้ามาสู่ภาคอุตสาหกรรม และมีการอุปโภคและบริโภคที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นเหตุให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง การพัฒนาของจังหวัดในด้านต่าง ๆ ล้วนก่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตามมา ทั้งปัญหามลพิษทางอากาศและกลิ่น โดยเฉพาะในเขตพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาครอันเนื่องมาจากกระบวนการผลิตของโรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาขยะมูลฝอย การบริการเก็บขนขยะมูลฝอยยังไม่สามารถกระทำได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากปริมาณขยะในแต่ละวันมีจำนวนมาก นักวิชาการประเมินแล้วพบว่า ปริมาณขยะทั้งจังหวัดสูงถึง 938 ตัน และมีขยะตกค้างวันละ 100 ตัน ส่วนสถานที่รับเก็บขยะพบบางแห่งปิดบ่อขยะ บางแห่งขยะใกล้ล้น บางแห่งยังไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล เนื่องจากยังใช้วิธีเทกองกลางแจ้งและเผาทิ้งบางส่วน การเกิดปัญหาด้านน้ำเสีย อาทิ น้ำเสียจากแม่น้ำท่าจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณสองฝั่งแม่น้ำท่าจีนมีชุมชนหนาแน่น มีโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่า 4,000 โรง มีโรงงานและฟาร์มหมู มีการปล่อยน้ำเสียจากแหล่งต้นน้ำ นอกจากนั้นยังมีขยะมลพิษ สารพิษตกค้างไหลมาทับถม ส่งผลถึงพื้นดินและน้ำเน่าแบบถาวร ตลอดระยะเส้นทางแม่น้ำ และคลองต่าง ๆ ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองส่วนใหญ่เน่าดำจากโรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสีย ดังนั้น เขตสมุทรสาครซึ่งเป็นปลายน้ำ จึงถือได้ว่ามีน้ำเสียตลอดทั้งปี นอกจากนี้ จังหวัดสมุทรสาครยังประสบปัญหาป่าชายเลนเสื่อมโทรม อันเนื่องมาจากคลื่นลมและกระแสน้ำที่พัดเข้าหาชายฝั่งอย่างรุนแรงเป็นเวลานาน ทำให้ป่าชายเลนถูกทำลาย สภาพป่าเหลืออยู่บ้างเพียงจำนวนน้อย

ตลอดจนยังส่งผลต่อการเกิดปัญหาน้ำท่วม เพราะจังหวัดสมุทรสาครมีภาวะน้ำขึ้น-น้ำลง น้ำทะเลหนุน จึงประสบปัญหาน้ำท่วมบ่อยครั้ง³

การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกคนจะต้องตระหนัก เพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง โดยสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือการเริ่มต้นที่ตัวเราคือจะต้องรู้จักการประพฤติปฏิบัติตามกรอบขนบธรรมเนียมและวิถีชีวิตของชุมชน ยึดมั่นตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา หมั่นรักษาศีล ปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในครอบครัวเห็นประโยชน์และคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการอุทิศตัวเพื่อสังคม เข้าไปมีส่วนร่วมในการรณรงค์เพื่อการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชนให้มีความสมดุลย์และดำรงอยู่ได้ในสังคมยุคปัจจุบันอย่างยั่งยืน

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม” เป็นเรื่องที่น่าสนใจและน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นบรรทัดฐานสำคัญของสังคมไทยและเป็นการเสริมสร้างให้มีความมั่นคงอย่างยั่งยืนต่อไป

1.2 ปัญหาวิจัย

- 1.2.1 สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาครเป็นอย่างไร
- 1.2.2 หลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมมีอะไรบ้าง
- 1.2.3 การสร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาสถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร
- 1.3.2 เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม
- 1.3.3 เพื่อสร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ 4 ด้าน คือ

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหาหรือตัวแปรที่วิจัย ได้แก่

- 1) สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร ประกอบด้วย ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน
- 2) หลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

³<<http://www.en.mahidol.ac.th/envischool/>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)

ประกอบด้วย ศิล 5 โลกธรรม 8 ฆราวาสธรรม 4 อคติ 4 สังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 และ ทศพิธราชธรรม 10

3) รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อ การจัดการสิ่งแวดล้อม

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากรที่วิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 519,457 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 9 ท่าน และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus Group Discussion) จำนวน 6 ท่าน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านศาสนา สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

1.4.3 ขอบเขตด้านสถานที่ทำวิจัย ได้แก่ พื้นที่ในเขตจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 3 อำเภอ คือ 1) อำเภอเมือง 2) อำเภอกระทุ่มแบน และ 3) อำเภอบ้านแพ้ว

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลาที่วิจัย ได้แก่ ระยะเวลาในการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ การแจกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นเวลา 1 ปี (ระหว่างเดือนตุลาคม 2559 - กันยายน 2560)

1.5 นิยามศัพท์

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการนิยามศัพท์ไว้ดังนี้

1.5.1 การเสริมสร้างความเข้มแข็ง หมายถึง การส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน มีศักยภาพในการพึ่งพิงและการพัฒนาตนเองได้ โดยกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชน

1.5.2 ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตเดียวกัน มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน มีอาชีพ ร่วมกันหรือการประกอบกิจการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีวัฒนธรรมความเชื่อหรือความสนใจ ร่วมกัน และมีลักษณะเฉพาะของชุมชน โดยในการวิจัยครั้งนี้ ชุมชน คือ คริวเรือนที่อยู่รวมกันภายใต้ การปกครองดูแลของผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้าน

1.5.3 วิถีพุทธ หมายถึง การดำเนินชีวิตของประชาชนในจังหวัดสมุทรสาครตามหลักธรรม ของทางพระพุทธศาสนา โดยยึดตามวิถีทางที่ดีและประเสริฐตามหลักไตรสิกขา ศิล 5 โลกธรรม 8 ฆราวาสธรรม 4 อคติ 4 สังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 และทศพิธราชธรรม 10 เพื่อให้เกิดความ เข้มแข็งของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี

1.5.4 สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งสิ่งที่มีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต เห็นได้ด้วย ตาเปล่า และไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์เป็นผู้ สร้างขึ้น หรืออาจจะกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมจะประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่ มนุษย์สร้างขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์นั่นเอง

1.5.5 ปัญหาสิ่งแวดล้อม หมายถึง ปัญหาความเสื่อมโทรมในเชิงคุณภาพและปริมาณของ สิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม อันมีสาเหตุมา จากการกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการพัฒนา เช่น มลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ มลพิษทางดิน มลพิษทางอุทกภูมิ เป็นต้น

1.5.6 การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน หมายถึง กระบวนการใช้สิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ โดยการวางแผน ดำเนินงาน ติดตามประเมินผล และปรับปรุงแก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้น ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการใช้อย่างประหยัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ใช้ให้ได้อย่างยั่งยืนยาวนานตลอดไป และเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติให้มากที่สุด

1.5.7 การปฏิบัติตนเอง หมายถึง การปฏิบัติเพื่อการพัฒนาตนเองเพื่อความรู้เท่าทันกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ และเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่โดยยึดหลักของศีล 5 และโลกธรรม 8

1.5.8 การสร้างสรรค์ครอบครัว หมายถึง การสร้างสรรค์ครอบครัวให้มีความอบอุ่น ให้ความรักเมตตาต่อบุคคลในสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยหลักของฆราวาสธรรม 4 และอคติ 4

1.5.9 การอุทิศตัวเพื่อสังคม หมายถึง การอุทิศตัวเพื่อสังคมเพื่อเป็นการสานสัมพันธ์ให้สังคมมีความสำคัญในแง่ของโครงสร้างที่ยั่งยืนและการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักของสังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 และทศพิธราชธรรม 10

1.5.10 รูปแบบ หมายถึง รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.6.1 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร

1.6.2 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

1.6.3 ได้รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

1.6.4 นำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางสำหรับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

1.6.5 นำผลการวิจัยไปเขียนบทความวิจัยลงตีพิมพ์ในต่าง ๆ เช่น วารสารสิรินธรปริทรรศน์ วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร วารสารสมาคมนักวิจัย เป็นต้น เพื่อเผยแพร่ต่อไป

1.6.6 จะนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ทางเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย และเว็บไซต์ของจังหวัดในพื้นที่ทำวิจัย ตลอดจนจังหวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศ

1.6.7 นำผลการวิจัยไปนำเสนอผู้บริหารเพื่อกำหนดเป็นนโยบายส่งเสริมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

1.7 หน่วยงานที่นำไปใช้

1.7.1 กระทรวงมหาดไทย

1.7.2 กระทรวงศึกษาธิการ

1.7.3 กระทรวงวัฒนธรรม

1.7.4 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

- 1.7.5 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- 1.7.6 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- 1.7.7 จังหวัดสมุทรสาคร
- 1.7.8 จังหวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศ

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม” นี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาสาระที่สำคัญทั้งแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีหัวข้อดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
 - 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
 - 2.3 พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม
 - 2.4 ข้อมูลพื้นที่ที่ทำวิจัย
 - 2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 2.6 กรอบแนวความคิดในการทำวิจัย
- ซึ่งแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

2.1.1 ความหมายของชุมชน

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม กล่าวไว้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน มีอาชีพร่วมกันหรือการประกอบกิจการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีวัฒนธรรมความเชื่อหรือความสนใจร่วมกัน

ศ.นพ. ประเวศ วะสี กล่าวไว้ว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน⁴

จากความหมายข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ชุมชนมีความหมายมากกว่าการที่คนแต่ละคนมาอยู่ร่วมกัน แต่ได้สร้างความสัมพันธ์กันโดยมีหลักการ เงื่อนไข กติกาซึ่งเราเรียกโดยรวมว่าระเบียบบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกัน ชุมชนจึงมีลักษณะเป็นองค์กรทางสังคมที่สามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของสมาชิก และสามารถช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้ ฉะนั้นความเข้มแข็งของชุมชน จึงหมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชนแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่ม

⁴“ชุมชนเข้มแข็งทางเลือกใหม่ของการพัฒนา”, 31 สิงหาคม 2550, <<http://std.kku.ac.th/4830801646/Website/page2.html>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)

ชมรม สหกรณ์ เครือข่ายอื่น ๆ ที่แสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันและด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคม

2.1.2 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนเข้มแข็ง มีลักษณะดังนี้

1) ชุมชนมีการแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งดี หมายถึง สมาชิกของชุมชนร่วมกันแก้ปัญหา ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้และ/หรือสร้างสรรค์สิ่งดีงามในด้านต่าง ๆ ในชุมชน

2) ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น หมายถึง สมาชิกของชุมชนมีความผูกพันและความสัมพันธ์ที่ดี มีความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน สมาชิกเห็นประโยชน์ของกลุ่มมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

3) ชุมชนพึ่งตนเองได้ หมายถึง สมาชิกชุมชนสามารถร่วมกันตัดสินใจในการดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนด้วยตนเองโดยอิสระปราศจากการควบคุมบังคับจากภายนอกและมีอำนาจต่อรองกับภายนอกชุมชน

4) ชุมชนมีผู้นำตามธรรมชาติ หมายถึง มีผู้นำเกิดขึ้นในขณะที่เกิดกระบวนการเรียนรู้ของ ชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง⁵

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีลักษณะดังนี้

1) สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นว่าตนและคนในชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองได้

2) สมาชิกชุมชนรักที่จะพึ่งตนเอง มีความเอื้ออาทร รักห่วงใยกัน และพร้อมที่จะจัดการกับปัญหาของตนและชุมชนร่วมกัน

3) สมาชิกชุมชนเลือกผู้นำชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงและผู้แทนชุมชนด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

4) มีการตัดสินใจและทำงานร่วมกันในชุมชนต่อเนื่อง จนเป็นวิถีชีวิตของชุมชนโดยมีผู้นำชุมชนร่วมผลักดันอย่างแข็งขัน

5) สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมประเมินสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมกำหนดอนาคตของชุมชน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ดำเนินงานติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชน

6) สมาชิกชุมชนเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองและชุมชนจากการเข้าร่วมเวทีชาวบ้านและการทำงานร่วมกัน

7) มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกด้าน โดยมุ่งพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน

8) การพึ่งภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

⁵ สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน, 13 ตุลาคม 2553,

<http://www.chumchon.cdd.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=24:2010-07-13-07-11-35&catid=2:2010-07-04-13-07-10&Itemid=2> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)

9) มีเครือข่ายความร่วมมือกับหมู่บ้าน/ชุมชนอื่น ท้องถิ่น หน่วยงาน และบุคคลต่าง ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบเพื่อนแท้⁶

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง โดยสรุปเป็น 4 ประการ คือ

1) เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (learning community) กล่าวคือ การที่ชุมชน (คนในชุมชน) มีการเรียนรู้ และรู้เท่าทันข่าวทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งการที่ชุมชนมีการเพิ่มพูนความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

2) เป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง (community management) ด้วยระบบการบริหารจัดการในกิจกรรมที่สำคัญ 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดกระบวนการขององค์ภายในชุมชน การลงมือปฏิบัติ ตามแผนงาน และ มีการประเมินผล

3) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (spirituality) กล่าวคือ ชุมชนมีจิตสำนึก มีจิตวิญญาณ ซึ่งอาจหมายถึงความภักดี ความรัก ความหวัง ความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชน โดยมีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในชุมชน

4) เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (peaceful) กล่าวคือ การเป็นชุมชนที่มีความสงบสุขคนในชุมชนมีจิตใจที่เยือกเย็น มีคุณภาพ และมีคุณธรรม⁷

ทวีศักดิ์ นพเกษร ได้กล่าวว่าชุมชนจะเข้มแข็งได้ต้องมีลักษณะของความเป็นประชาสังคมสูง โดยประชาสังคมจะมีส่วนในการถักทอความความเข้มแข็งให้เกิดมีขึ้นในชุมชน และประชาสังคมที่เข้มแข็งจะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบเหล่านี้ คือ

1) **จิตสำนึกประชาสังคม** คือ การสำนึกว่าตัวเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชน และมีเจตจำนงที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหากับฝ่ายต่าง ๆ ยอมรับในการรวมตัวและความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยมิตรภาพในการเรียนรู้ร่วมกันหรือแก้ไขปัญหากันที่เผชิญอยู่ ให้ความสำคัญกับศักยภาพของปัจเจกชนในชุมชน ยอมรับและเห็นคุณค่าของความแตกต่างหลากหลายของสมาชิกในชุมชนในการร่วมทำงานด้วยกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ปัญหา ชุมชนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกความเป็นชุมชน

2) **โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางสื่อสาร** หมายถึง โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อให้ผู้คนมีโอกาสสื่อสารพูดคุยถึงปัญหาร่วมกันไม่ว่าจะเป็นการพูดที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ การให้มีเวทีประชาคม (civic forum) ในรูปแบบต่าง ๆ จึงเป็นที่ที่จะสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่ประชาชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหากันของชุมชนและสาธารณะ โดยโครงสร้างพื้นฐาน (civic infrastructure) นี้แยกได้หลายระดับ พื้นฐานที่สุด คือการพบปะของผู้คนเป็นบางครั้งบางคราว เช่น การพบปะกันกับเพื่อนบ้านในวัด การพูดคุยถึงประเด็นสาธารณะต่าง ๆ ระดับถัดมาคือการรวมตัวกันเป็นกลุ่มงานด้านใดด้านหนึ่งหรือเป็นองค์กร เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น ระดับสูงสุดคือองค์กรร่ม (umbrella organization) เป็นที่เชื่อมองค์กรสมาชิก และสมาชิกเข้าหากันเป็นเครือข่าย

⁶ กระทรวงมหาดไทย, กรมการพัฒนาชุมชน, การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤตฉบับชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2542), หน้า 5.

⁷ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2541), หน้า 14 -17.

ชุมชน องค์กรต่าง ๆ ในประชาสังคมที่เข้มแข็ง การพบปะกันในเวทีประชาคม ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพูดถึงปัญหาความเป็นอยู่ของชุมชนไม่เพียงในเวทีวงเล็กหากแต่รวมไปถึงเวทีสาธารณะขนาดใหญ่ด้วย

3) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการตัดสินใจ การตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะจำต้องดำเนินการหลังกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึง สิ่งซึ่งประชาชนเรียนรู้ซึ่งกันและกันผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดกับคนในชุมชนสาธารณะซึ่งกระบวนการเรียนรู้ไม่ใช่ประชาชนหรือชุมชนเพียงรับฟังข้อมูลและข้อเสนอแนะเท่านั้น ประชาชนจำต้องพูดคุยถกเถียงแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพราะไม่มีใครมีประสบการณ์ที่เหมือนกันในเรื่องเดียวกัน ต่างคนต่างมีประสบการณ์และมองสิ่งเดียวกันและมองสิ่งเดียวกันจากมุมมองและการให้คุณค่าที่แตกต่างกัน ชุมชนที่มีประชาคมที่เข้มแข็งจึงเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

4) ภาวะการนำและผู้นำชุมชน ลักษณะเด่นของชุมชนที่มีความเป็นประชาสังคม มิได้อยู่ที่จำนวนและแหล่งที่อยู่ของผู้นำ แต่อยู่ที่วิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่นผู้นำต้องสร้างโอกาสให้แก่ผู้คนที่เข้ามามีส่วนร่วม และริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่ผูกขาดความคิด หรือการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชน ชุมชนจะเต็มไปด้วยภาวะการนำจากผู้คนที่หลากหลายที่มีความสามารถต่าง ๆ กัน มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มองปัญหาชุมชนอย่างเชื่อมโยงพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลความคิดเห็น ผู้นำที่หลากหลายเหล่านี้จะไม่ค่อยแตกต่างจากชาวบ้านคนอื่น คือไม่มีชนชั้นผู้นำที่แยกจากผู้ตามและคอยปกป้องฐานะของตนเอง รวมทั้งการควบคุมการกระทำของผู้อื่นอย่างเข้มงวด หากแต่ผู้นำที่ผนึ่กตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่น และร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน

5) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน ชุมชนที่เป็นประชาสังคมมักจะไม่พึ่งพาสถาบันของรัฐเพียงอย่างเดียว ตรงกันข้ามชุมชนที่ไม่เข้มแข็งมักจะไม่พึ่งพารัฐ ส่งผลให้รัฐมีภาระรับผิดชอบชุมชนทุกด้านจนไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ทุกด้านนำมาซึ่งความไร้ประสิทธิภาพในที่สุด ในประชาสังคมความสัมพันธ์ของคนไม่ว่าจะเป็นในรูปขององค์กรหรือเครือข่าย ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มักเป็นความสัมพันธ์ในแนวระนาบในชุมชนที่ไม่เป็นประชาสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนหรือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันทางสังคม เป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้งหรือแบบอุปถัมภ์ ข้อมูลที่ไหลผ่านช่องทางความสัมพันธ์ในแนวตั้งมักเชื่อถือได้น้อย และความสัมพันธ์ในแนวตั้งยังมีส่วนก่อให้เกิดการปกครองแบบมาเฟีย ที่ทำให้เศรษฐกิจการเมืองเกิดความล้มหลัง⁸

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ได้กล่าวถึงการสร้างชุมชนและประชาสังคมให้เข้มแข็งไว้ว่า ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 26 สังคมไทยต้องเผชิญกับปัญหาอย่างหนักในเชิงโครงสร้างที่สำคัญ 2 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 เป็นปัญหาโครงสร้างรัฐราชการแบบรวมศูนย์ที่เติบโตจนผิดขนาด และนับวันก็ยิ่งด้อยประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาสังคมที่มีความสลับซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการจราจร ปัญหาการระบาดของยาเสพติด ปัญหาการระบาดของโรคเอดส์ หรือแม้กระทั่งปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

⁸ ทีวีศักดิ์ นพเกษร, **วิกฤตสังคมไทย 2540** กับบทบาทวิทยาการกระบวนการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาการอมสิน, 2542), หน้า 20-21.

และสิ่งแวดลอม จนมีการกล่าวกันว่า “รัฐนั้นเล็กเกินไปสำหรับปัญหาใหญ่ ๆ และใหญ่เกินไปสำหรับปัญหาเล็ก ๆ”

ด้านที่ 2 เป็นปัญหาโครงสร้างระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และนำไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ทำลายฐานทรัพยากรธรรมชาติ การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจตั้งแต่ปลาย พ.ศ. 2540 และผลกระทบที่เกิดขึ้นมาเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนว่า ทั้งโครงสร้างอำนาจรัฐและอำนาจทุน ไร้ประสิทธิภาพโดยสิ้นเชิงในการแก้ปัญหาอันสลับซับซ้อนที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ ฝ่ายประชาชนหรือที่เรียกกันว่า “ภาคประชาสังคม” นั้น ก็ไม่มีแนวโน้มที่จะรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม เพื่อดำเนินการหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะปัญหาในชุมชนใกล้ตัวหรือปัญหาในระดับประเทศ แต่ยังคงเรียกร้องให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือ และแทรกแซงในปัญหาที่ปวง โดยถือว่าหน่วยงานของรัฐมีหน้าที่แก้ไขปัญหาของประชาชน เมื่อมีรัฐที่ไร้ประสิทธิภาพในการจัดการกับปัญหา ความอ่อนแอของชาติในฐานะหน่วยใหญ่ที่สุดทางสังคมจึงเกิดขึ้น ในขณะที่ภาคธุรกิจเอกชนก็มุ่งหวังจะกอบโกยแต่ผลประโยชน์ และฝ่ายประชาชนก็ไม่ได้กระตือรือร้นที่จะจัดตั้งกลุ่มเพื่อจัดการกับปัญหาที่ตัวเองกำลังประสบอยู่ จึงเกิดคำถามว่า สังคมไทยจะก้าวไปในทิศทางใด เพราะการหวังพึ่งรัฐอย่างที่เคยปฏิบัติหรือจะหวังพึ่งธุรกิจเอกชนสมัยใหม่ในการแก้ไขปัญหาสังคมก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้อย่างยากมาก ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการกล่าวถึงการปฏิรูปภาครัฐ และบรรษัทธรรมาภิบาล (good corporate governance) กันมาบ้างแล้วก็ตาม

ปัญหาและเหตุปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น ได้กลายเป็นที่มาของประเด็นการโต้แย้ง และเป็นจุดเริ่มต้นของการนำเสนอแนวคิดที่จะเพิ่มอำนาจให้แก่ฝ่ายประชาชนหรือที่เรียกกันว่า “ภาคประชาสังคม” ขณะเดียวกันก็ต้องลดบทบาท และจำกัดอำนาจของภาครัฐ และภาคธุรกิจเอกชนให้น้อยลง ซึ่งเห็นได้จากกระแสการปฏิรูปการเมืองภายหลังเกิดเหตุการณ์จลาจล เมื่อกลางเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ถือได้ว่า เป็นจุดหักเหที่สำคัญของประวัติศาสตร์การเมืองไทย ผลในเชิงรูปธรรมก็คือ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่พยายามจะทำให้ระบอบประชาธิปไตยเป็นประชาธิปไตย ที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงมากยิ่งขึ้น โดยพยายามขยายสิทธิของประชาชนเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อกระตุ้นให้ “ประชาชน (people)” มีฐานะเป็น “พลเมือง (citizen)” ที่มีความตื่นตัว และมีความพร้อมที่จะจัดการ และดำเนินการเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะบางอย่างด้วยตัวเอง โดยในบางเรื่องจัดการร่วมกัน ในฐานะของกลุ่ม องค์กร ชุมชน สถาบันวิชาชีพ และในบางเรื่องก็จัดการร่วมกับรัฐ

การจะสร้างชุมชนและประชาสังคมให้เข้มแข็งได้ต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1) โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางการสื่อสาร

โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ (civic infrastructure) และช่องทางการสื่อสาร คือ เงื่อนไขแรก ที่จะทำให้สมาชิกในชุมชน และในประชาสังคม ได้มีโอกาสพบปะ เพื่อพูดคุยถึงปัญหา ร่วมกัน หรือเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยที่เป็นทางการ เช่น เวทีการประชุมสภาตำบล เวทีการประชุมเชิงวิชาการเฉพาะเรื่อง หรือเป็นการพูดคุยที่ไม่เป็นทางการ เช่น การสนทนาในร้านกาแฟ (สภากาแฟ) ในร้านหนังสือ ใต้ถุนบ้าน วงสัมพันธ์ เราเรียกพื้นที่ที่ก่อให้เกิดการพบปะพูดคุยกันนี้ว่า “พื้นที่สาธารณะ (public space)” ซึ่งส่วนใหญ่โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ หรือพื้นที่สาธารณะ มักจะอยู่ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น งานเทศกาล งานบุญในศาลาวัด โบสถ์

หรือมัลลิต งานแข่งขันฟุตบอลระหว่างหมู่บ้าน สิ่งเหล่านี้มิใช่เป็นเพียงเหตุการณ์ทางสังคมเท่านั้น หากแต่เป็นช่องทางการเชื่อมโยงคนเข้ากับชุมชนที่อาศัยอยู่ การพบปะจะก่อให้เกิดการพูดคุยกัน หลาย ๆ เรื่อง ตั้งแต่เรื่องราวในชีวิตประจำวัน ดินฟ้าอากาศ การทำมาหากิน ปัญหาทางเศรษฐกิจ และสังคมที่มีร่วมกัน การเลือกตั้งระดับท้องถิ่น เช่น การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน องค์การบริหารส่วนตำบล ไปจนถึงการเลือกตั้งระดับชาติ อย่างเช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือ สมาชิกวุฒิสภา

2) กระบวนการสำคัญของชุมชน

องค์ประกอบนี้ เน้นไปที่กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและประชาสังคม ในประเด็นสาธารณะที่จะมีผลต่อชีวิตของคนในชุมชนและประชาสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมนี้อาจ จำแนกออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตามตรวจสอบ โดยทั้งหมดของทุกขั้นตอน ต้องนำไปสู่เรื่องของการเรียนรู้ของชุมชน และประชาสังคม และหากถามว่า การเรียนรู้ดังกล่าว ทำไมจึงจำเป็น อาจตอบได้ว่า เพราะคนแต่ละคนในชุมชน และในประชาสังคม มีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีมุมมองต่างกัน เช่น เมื่อจะมีการตัดถนนใหม่ผ่านหมู่บ้าน เพื่อให้เราถึงเมืองได้อย่างรวดเร็ว แต่การตัดถนนนั้น จะต้องผ่านบ้านเพื่อน และบ้านญาติ ๆ ของเรา เรื่องแบบนี้มีผลกระทบทั้งในแง่บวกและลบ มีทั้งผู้ได้รับผลประโยชน์ และเสียผลประโยชน์ ในฐานะ “ชุมชน” หรือ “ประชาสังคม” จำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องราวทั้งหมด ซึ่งจะทำให้ โดยการพูดคุย และเรียนรู้ร่วมกับคนอื่น ๆ ที่เป็นสมาชิกในชุมชนเท่านั้น

3) ภาวะการนำและผู้นำชุมชน

ในชุมชนและประชาสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งมักมีวงสนทนาอย่างไม่เป็นทางการอยู่ทั่วไป ตามสถานที่ต่าง ๆ นั้น หากเราสังเกตให้ดี ก็จะมี “ภาวะการนำ” การสนทนาในเรื่องต่าง ๆ อย่างมีชีวิตชีวา โดยภาวะการนำดังกล่าว เป็นความสามารถที่ไม่ได้ผูกขาดอยู่ที่ผู้ใดผู้หนึ่ง หากมีผู้นำผูกขาดในการนำเรื่องของส่วนรวม ชีวิตในชุมชน และในประชาสังคมนั้น ก็จะขาดชีวิตชีวา และสีสน และขาดการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ผู้นำในความหมายนี้ จึงมิได้มีไว้เพื่อทำหน้าที่ตัดสินใจความผิดหรือเป็นผู้ต่อต้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แต่จะเป็นผู้ที่คอยแนะนำหรือคอยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อสร้างจิตสำนึกของการเป็นเจ้าของชุมชนของสมาชิกอย่างเต็มที่

4) ตระหนักว่าตัวเองคือผู้แก้ปัญหา

สำหรับชุมชนและประชาสังคมที่เข้มแข็ง คนในชุมชนจะตระหนักหรือมีความคิดว่า อำนาจที่แท้จริงนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการบัญญัติทางกฎหมาย และไม่ได้อยู่ที่หน่วยงาน องค์กร หรือสถาบันของรัฐเท่านั้น แต่สามารถสร้างสรรค์ขึ้นได้จากตนเอง และจากความร่วมมือกับผู้อื่น การมองว่าอำนาจเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวทุก ๆ คนนี้ มักจะนำไปสู่ความเชื่อมั่นที่ว่า “ประชาชนในท้องถิ่นเท่านั้นที่สามารถแก้ปัญหาของท้องถิ่นได้” ความเชื่อมั่นนี้ สะท้อนถึงความรับผิดชอบของตนต่อปัญหาของชุมชน สังคม และถือว่า ตนเป็นเจ้าของชุมชน และสังคมนั้น

5) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน

ในชุมชนและประชาสังคมที่เข้มแข็งนั้น ความสัมพันธ์ของคนอาจอยู่ในรูปของ องค์กร หรือเครือข่าย ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ มักเป็นความสัมพันธ์ต่อกันในแนวนอน ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าว ก่อให้เกิดความซื่อสัตย์ และไว้วางใจกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังขนาดใหญ่

ในการเปลี่ยนแปลง และแก้ไขปัญหาของสังคมได้ ในขณะที่สถาบัน และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน และประชาสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา กลุ่มธุรกิจ ก็รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในชุมชน

6) สำนึกของความเป็นชุมชนและวัฒนธรรมของการเอื้ออาทร

ในอดีตที่คนในชุมชนและประชาสังคม ต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อชีวิตของตนเองนั้น กิจกรรมสาธารณะเกือบทุกประเภท จะสำเร็จได้ก็เพราะทุกคนในชุมชน ได้มีส่วนร่วมลงมือทำ การได้ทำงานร่วมกันนั้น ได้สร้างวัฒนธรรมของการเอื้ออาทร และวัฒนธรรมของการแบ่งปัน ให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งเป็นสายสัมพันธ์ที่สำคัญที่ทำให้ทุกคน “อยู่ร่วม” และ “อยู่รอด” ได้⁹

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีลักษณะชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองได้ มีการจัดการตนเอง คือ การวางแผน การจัดกระบวนการขององค์ภายในชุมชน การลงมือปฏิบัติตามแผนงาน และมีการประเมินผล มีเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนอื่น หน่วยงานต่าง ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบเพื่อนแท้ และไม่มีชนชั้นผู้นำที่แยกจากผู้ตาม และคอยปกป้องฐานะของตนเอง รวมทั้งการควบคุมการกระทำของผู้อื่นอย่างเข้มงวด หากแต่ผู้นำที่ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่น และร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน

2.1.3 เงื่อนไขการสร้างชุมชนเข้มแข็งให้กับชุมชน

ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนนอกจากจะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมของหลักการแนวคิดทฤษฎีการสร้างชุมชนเข้มแข็งให้กับชุมชนที่จะนำมาใช้แล้ว ควรมีการพิจารณาถึงเงื่อนไขที่สำคัญที่จะมีผลต่อความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนร่วมด้วย เงื่อนไขความสำเร็จดังกล่าวประกอบด้วย

1) ระบบคุณค่าอุดมการณ์ความเชื่อ ที่อยู่บนพื้นฐานของการเคารพอนันตมต่อธรรมชาติหรือกำหนดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติต่อไป

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสรรสร้างและสั่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ เช่น ภูมิปัญญาด้านการเกษตร การแพทย์พื้นบ้าน การจัดการทรัพยากร การอยู่อาศัย เป็นต้น รวมถึงประสบการณ์ของชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่ชุมชนประสบอยู่

3) ผู้นำทางปัญญาของชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีพ เช่น ผู้อาวุโส พระ หมอพื้นบ้าน ผู้นำเกษตรกร เป็นต้น ซึ่งกรณีตัวอย่างชุมชนที่มีความเข้มแข็งหลายแห่งพบว่า ปราชญ์ชาวบ้านจะมีบทบาทอย่างมากในกระบวนการส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

4) โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบซึ่งเอื้อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น ระบบครอบครัวเครือญาติ สถาบันผู้อาวุโส การเอามือเอามาแรง เป็นต้น

⁹“สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน” , โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, เล่มที่ 16 เรื่องที่ 3 ชุมชน,

<<http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=26&chap=3&page=t26-3-infodetail03.html>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)

5) ระบบสิทธิและการจัดการร่วมกัน เช่น สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร อันเป็นสิทธิในการใช้และดูแลรักษาสิ่งที่เป็นทรัพย์สินส่วนร่วมของชุมชน

6) สถาบันชุมชน ได้แก่ กฎ จารีต ประเพณี วัฒนธรรม จิตสำนึกร่วมกัน รวมถึงองค์กรชุมชนที่ควบคุมดูแลให้ชุมชนดำเนินไปตามระบบคุณค่าและระบบคิดที่เป็นอยู่

7) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเป็นที่มาของภูมิปัญญา วิธีคิดที่แตกต่างกันไป ตามระบบนิเวศ และเงื่อนไข ต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดประสบการณ์ก่อนให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมโดยรวม

8) กลุ่มองค์การที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะในภาคสังคม เช่น องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มวิชาชีพ นักวิชาการ¹⁰

2.1.4 กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน อาจกระทำได้โดยอาศัยกระบวนการที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคล การกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนและการพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชนและขยายเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรบุคคลในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา องค์กรชุมชนจะเข้มแข็งไม่ได้หากผู้นำในชุมชนและประชาชนขาดจิตสำนึก ขาดความรู้ความเข้าใจในการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทางเลือก เพื่อดำเนินกิจกรรมการบริหารจัดการ การจัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้และขาดการพัฒนาวิสัยทัศน์ การพัฒนาทรัพยากรบุคคลหรือการเตรียมคนจึงเป็นปัจจัยหลักสำคัญในความสำเร็จของการพัฒนาในระดับชุมชนซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าหากดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพก็จะทำให้โครงการที่ดำเนินการในชุมชนประสบความสำเร็จสูง โดยผู้นำหรือแกนนำที่ประสบความสำเร็จและมักจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีลักษณะดังนี้

1) เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ “รู้สึก รู้กว้าง รู้ไกล” และนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาได้

2) มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา และวางแผนแก้ไขทั้งในระยะสั้น ระยะยาว ครอบงำ และบูรณาการสู่การปฏิบัติได้

3) มีความสามารถในการจดจำ ใฝ่รู้ มีการจัดระบบการเรียนรู้ และแสวงหาความรู้ที่ดี

4) มีความสามารถในด้านการบริหารจัดการ และการประสานงานกับผู้อื่น

5) เป็นผู้มีความตั้งใจจริง “แสดงความเสียสละเพื่อส่วนรวม”

6) สามารถพูดชักจูงคนอื่นได้ “นำเสนอทางเลือก และชี้วิสัยทัศน์ให้แก่สังคมได้”

7) มีความเข้าใจชีวิต เข้าใจโลก เข้าใจธรรม และเท่าทันต่อสถานการณ์ภายนอกชุมชน

8) มีความสามารถในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น “ควบคุมตนเอง และยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยใจที่เป็นธรรม”

¹⁰ดร.กীরติ กมลประเทืองกร, “การจัดการชุมชน ชุมชนเข้มแข็ง วิถีพุทธ”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 12 ฉบับที่ 3, (กันยายน-ธันวาคม 2559): 102-103.

9) ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน

10) มีอุดมการณ์ เชื้อมั่นและยึดมั่นในหลักการ

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนและการพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม การกำหนดและวางกรอบประเด็นปัญหาโดยชุมชนเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงไปกับการพัฒนาทางเลือกในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งนี้เพราะการพัฒนาทางเลือกร่วมกันย่อมนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมร่วมกันแต่การที่จะทำให้ทั้งสองกิจกรรมเป็นไปได้โดยปราศจากความขัดแย้งนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ดังนั้นจึงต้องมีการดำเนินการโดยผ่านกระบวนการที่สำคัญคือ

1) กระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน ขั้นตอนสำคัญในกระบวนการนี้

1.1) จะทำอย่างไรให้ครอบครัว ผู้นำชุมชน กลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการนำเสนอปัญหาของตนเอง และพิจารณาปัญหาของผู้อื่นร่วมกันทั้งชุมชน

1.2) ศึกษาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้รู้ความหลากหลายในด้านต่าง ๆ เช่น

- ความหลากหลายของทรัพยากรบุคคล
- ศึกษาลักษณะการทำงานของผู้นำทั้งองค์กรรวมทั้งโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของหมู่บ้าน ชุมชน

ในการพึ่งตนเองได้

- ศึกษาให้รู้ว่าพื้นที่มีอะไรเด่น มีอะไรดี มีอะไรเก่ง และอะไรที่เป็นความสามารถ

ในการพึ่งตนเองได้

- ศึกษาภูมิหลัง ภูมิรู้ ภูมิธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น

ละท้องถิ่น

- ศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์และการตั้งถิ่นฐาน

- ศึกษาวิถีชีวิต และโครงสร้างพื้นฐาน และการติดต่อสื่อสาร

- ศึกษาทุนที่เป็นทั้งเงิน วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ อาชีพ และทรัพยากรธรรมชาติ

- ศึกษาปัจจัยที่เอื้ออำนวยหรือสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา

2) การพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม

2.1) พื้นฐานที่สุด คือ การพบปะของผู้คนเป็นครั้งคราว (Ad hoc associations) ซึ่งอาจพบปะในที่เสวนาของชุมชน เพื่อนบ้าน หรือในที่ประชุมสภา องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ หรือมีเหตุการณ์ส่งเสริมให้เกิดการพูดคุย

2.2) การรวมกลุ่มสนใจหรือเน้นงานด้านใดด้านหนึ่ง เช่น งานด้านการพัฒนาสุขภาพ เป็นต้น

2.3) โครงสร้างพื้นฐานระดับสูงสุด คือ การมี “องค์กรรวม” หรือการจัดให้มี “คณะทำงาน” ที่สามารถเชื่อมสมาชิกหรือประชาชนเข้าหากันได้ โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะเหล่านี้จะเป็นช่องทางการสื่อสารสำหรับคนในชุมชนในเรื่องเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาชุมชน โดยการเป็นการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พูดคุยถึงปัญหา ความเป็นอยู่

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรมของชุมชน “กิจกรรมสาธารณะของชุมชน” เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นหลายกรณี เช่น กรณีปัญหา กรณีความสนใจ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะพิเศษ คือเกิดจากความสนใจและการมีเป้าหมายร่วมกันของชุมชน ทำให้มีการรวมพลัง มีการสนทนาอย่างพินิจพิเคราะห์ ริเริ่มกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์หลายหลาย มีการจัดการร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์ในแนว

ระราบเรียนรู้และสรุปทเรียนร่วมกัน ลักษณะความร่วมมือในการดำเนินการกิจกรรมสาธารณะของชุมชน จึงเป็นลักษณะของเครือข่ายความร่วมมือ (Net-working) จากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นพหุภาคี¹¹

ดังนั้นกระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งจึงเป็นกระแสเรียกร้องของสังคมให้หันกลับมาพิจารณารากเหง้าของตนเองตั้งแต่ความเป็นจริงของสังคม กระบวนการศึกษาเรียนรู้เพื่อความเป็นไท หันมาสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง (Civic Consciousness) สร้างความรักในชุมชนท้องถิ่น รักในเพื่อนรอบข้างรวมทั้งสิ่งแวดล้อม อีกทั้งเข้าร่วมกันเป็นเครือข่ายถักทอเป็นเส้นสายใยแห่งความร่วมมือเพื่อพัฒนาสังคมมีความเป็นชุมชนอิสระหรือองค์กรแบบพลเมือง (Civic Organization) ที่เข้มแข็ง มีความหลากหลาย ปราศจากการครอบงำโดยอำนาจรัฐและทุนเป็นองค์กรอาสาสมัครของสังคมเมื่อองค์กรและพลเมืองเข้าร่วมมือกันก็จะเกิดความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาเพื่อให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

2.1.5 กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : มิติทางด้านศาสนา

มิติทางด้านศาสนาจึงเข้ามาเกี่ยวข้องและนำมาเป็นพลังสร้างสรรค์ในการพัฒนา เพราะเป็นทุนที่สำคัญของสังคมไทย เนื่องด้วย “ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี” คือ องค์กรของวิถีคิด คุณค่าและอุดมการณ์ของสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์และสะสมขึ้นมาภายใต้ภูมิปัญญาและการแสดงออกถึงจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์

ศาสนาวัฒนธรรมและประเพณีถูกหยิบยกขึ้นมาในฐานะเป็นแกนกลางทางจิตใจเป็นกรอบแห่งความประพฤติของประชาชนในสังคม ซึ่งในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทโดยตรงในการให้การศึกษาและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เช่น ส่งเสริมการศึกษาพยายามสอนให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานต่าง ๆ ได้เอง สอนให้รู้จักใช้สติปัญญาในกิจการทั้งปวง ให้รู้จักคิด ไม่เป็นคนเชื่ออย่างงมงาย ชีวิตที่มีคุณภาพต้องมีการพัฒนาทั้งทางโลกและทางธรรม การที่บุคคลจะประสบความสำเร็จในชีวิตได้นั้นต้องมีหลักธรรมสำหรับยึดปฏิบัติ ซึ่งเป็นการพัฒนาความเจริญงอกงามทางจิตใจและสติปัญญา เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีแก่นสาร และเป็นชีวิตที่มีค่าอย่างแท้จริงสมกับที่เกิดมาเป็นมนุษย์ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลักความจริงที่ควรรู้และเป็นหลักความดีที่ควรประพฤติเพื่อการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพในทุกด้าน เช่น การพัฒนาตนเอง พัฒนาครอบครัว พัฒนาการงาน และพัฒนาสังคม โดยมีหลักธรรมพื้นฐานในการพัฒนาต่าง ๆ เช่น หลักอิทธิบาท 4 หลักเบญจศีล หลักเบญจธรรม สัปปุริสธรรม 7 เป็นต้น หลักอิทธิบาท 4 นี้จะเกี่ยวพันกันและมักจะมาด้วยกัน เช่น เกิดฉันทะ คือมีความพอใจ มีใจรักในงานที่ทำแล้วก็ทำให้พากเพียร เมื่อพากเพียรแล้วก็เอาใจจดจ่อ ใส่ใจในการทำงานอยู่เสมอ และเปิดช่องให้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง หลักเบญจศีลหรือศีล 5 นี้เป็นหลักเบื้องต้นของพุทธศาสนิกชนที่ควรประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้สังคมอยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ไม่ประพฤติผิดทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน ไม่โกหกหลอกลวงและไม่ดำเนินชีวิตด้วยความประมาท ส่วนหลักสัปปุริสธรรมทั้ง 7 ประการนี้ จะได้รับคุณประโยชน์เป็นอย่างดี

¹¹ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, “กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งประชาคมประชาสังคม”, <www.rakbankerd.com> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)

ยิ่ง เพราะเป็นคุณสมบัติของคนดี คือ รู้จักหลักแห่งการดำรงชีวิต เป็นผู้ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นโดยไม่คิดว่าตนเองวิเศษหรือฉลาดกว่าคนอื่น เป็นผู้ปลอดภัยจากโรคร้ายไข้เจ็บเพราะไม่ทำอะไรหักโหมเกินกำลังของตน ทำให้ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดีและยังดำรงชีพอยู่ได้ด้วยความสะดวกไม่ประมาทเพราะรู้จักคบเพื่อน การกระทำหรือพฤติกรรมของเขามีความเหมาะสมถูกต้องปราศจากความผิดพลาดนำประโยชน์มาให้ทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยรวม

2.1.6 กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : มิติทางวัฒนธรรมและประเพณี

จำเป็นต้องใช้วัฒนธรรมและประเพณีเพื่อช่วยเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน ดังนี้

1) ครอบครัว จะต้องสร้างความอบอุ่น ความรัก ความผูกพันให้เกิดขึ้นในครอบครัวทุกคนจะต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลเห็นอกเห็นใจกัน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสายใยแห่งความรัก จะทำให้เข้าใจกันได้ง่าย ไม่มีปฏิกิริยาต่อต้าน

2) ให้การสนับสนุนปลูกฝังในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาไทย มีการรณรงค์ให้นิยมและใช้สินค้าไทย รักเมืองไทย ดังคำขวัญที่ว่า “ไทยช่วยไทย กินของไทย ใช้ของไทย เทียวเมืองไทย รักวัฒนธรรมไทย ร่วมใจประหยัด”

3) ทุกคนช่วยกันประหยัดทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำ ไฟฟ้า เป็นต้น โดยการลดการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกจากต่างชาติลง

4) โรงเรียน สถานศึกษา เป็นสถาบันที่สำคัญในการปลูกฝังแนวความคิดเรื่องการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสังคมไทย ซึ่ให้เห็นผลดีผลเสียของการเลียนแบบต่างชาติ เช่น เรื่องการแต่งกาย เรื่องเพศสัมพันธ์แบบอยู่ก่อนแต่งงาน เป็นต้น

5) ผู้นำในสังคมให้ความร่วมมือสนับสนุนช่วยเหลือกิจกรรมที่ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดขึ้น ถ้าดี เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมก็ให้อนุรักษ์และกระทำสืบต่อไป

6) หน่วยงานของรัฐและเอกชน ร่วมกันจัดกิจกรรมที่เป็นประเพณีระดับชาติ หรือระดับท้องถิ่นให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการทำงาน เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันเด็กแห่งชาติ วันผู้สูงอายุ เป็นต้น ให้เกิดความภาคภูมิใจในประเพณีของตน

7) ปลูกฝังให้สมาชิกในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของหมู่บ้านและสังคม ทุกคนควรรักและทำประโยชน์ให้กับสังคมของตน ได้รักษาเอกลักษณ์ประเพณีของหมู่บ้านตนเองได้

8) รัฐบาลควรส่งเสริมให้รู้จักการดำรงชีวิตที่เหมาะสม ถูกต้อง เพื่อให้เกิดภาวะที่เรียกว่า กินดี อยู่ดี มีสุข ด้วยวิธีการส่งเสริม กระตุ้นให้ชาวบ้านตื่นตัวในการประกอบอาชีพตามโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามแนวทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียง

9) รัฐบาลให้ความช่วยเหลือในด้านแรงงาน ด้านสาธารณสุข ตลอดจนความปลอดภัยในด้านสุขภาพ โรคร้ายไข้เจ็บ โดยได้รับการเอาใจใส่ดูแลจากแพทย์และเจ้าหน้าที่อนามัยที่มีความรู้

10) ผู้นำชุมชนต้องให้ความรู้เรื่องคุณภาพชีวิต เช่น รู้จักการคุมกำเนิดให้มีลูกน้อยลง เพื่อที่จะเลี้ยงดูให้เขามีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความรู้ อยู่ในสังคมได้ด้วยดี¹²

¹² พวงผกา ประเสริฐศิลป์, วิถีไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2543), หน้า 119-121.

2.1.7 กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : มิติความเข้มแข็งของชุมชน 4 ด้าน

นภาพรณ์ หะวานนท์ ได้นำเสนอมิติความเข้มแข็งของชุมชนเป็น 4 ด้าน คือ

1) **มิติทางด้านเศรษฐกิจ** ได้แก่ ศักยภาพของชุมชนในการจัดการระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้สมาชิกในชุมชนสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบบการผลิตเพื่อการค้า คือ มีกลไกในการระดมเงินทุนของชุมชนเพื่อเป็นสินเชื่อให้กับสมาชิกในชุมชน มีการจัดระบบการผลิตที่สามารถลดต้นทุนการผลิตทั้งในเรื่องการใช้เครื่องมือ หรือเครื่องทุ่นแรงในการผลิต ความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า การเพิ่มแหล่งรายได้ให้มีความหลากหลาย

2) **มิติทางด้านสังคม** ได้แก่ ความสามารถของชุมชนในการที่จะจัดระเบียบทางสังคมของชุมชน ให้สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมชุมชนไม่ว่าปัญหานั้นจักเกิดจากสมาชิกภายในชุมชนหรือเกิดจากคนภายนอกชุมชน เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงแรงเกาะเกี่ยวที่คนในชุมชนมีต่อกัน และสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพชุมชนในการสร้างให้สังคมชุมชนดำรงตนอยู่ได้ (self-contained) อย่างมั่นคง มีสันติสุข มีความสามัคคี อันเป็นรากฐานของความเข้มแข็งของชุมชน

3) **มิติทางด้านวัฒนธรรม** ได้แก่ ความสามารถของชุมชนในการแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง มีการสืบสานภูมิปัญญาความรู้ชุมชน มีความเชื่อมั่นในศักยภาพ ภูมิปัญญาและความภาคภูมิใจในชุมชน ชุมชนมีความสามารถในการปรับตัว จนสามารถสร้างความเข้มแข็งขึ้นมาได้ในลักษณะต่าง ๆ กัน

4) **มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ได้แก่ ความสามารถของชุมชนในการจัดระบบดูแล และแบ่งสรรทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และเป็นธรรมแก่สมาชิกในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถสร้างระบบการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนได้¹³

2.1.8 กระบวนการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งตามวิถีพุทธ

การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ ถูกหยิบยกขึ้นมาในฐานะเป็นแกนกลางทางจิตใจเป็นกรอบแห่งความประพฤติของประชาชนในสังคม ซึ่งในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทโดยตรงในการให้การศึกษาและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เช่น ส่งเสริมการศึกษาพยายามสอนให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานต่าง ๆ ได้เอง สอนให้รู้จักใช้สติปัญญาในกิจการทั้งปวง ให้รู้จักคิด ไม่เป็นคนเชื่ออย่างมง่าย ชีวิตที่มีคุณภาพต้องมีการพัฒนาทั้งทางโลกและทางธรรม

การที่บุคคลจะประสบความสำเร็จในชีวิตได้นั้นต้องมีหลักธรรมสำหรับยึดปฏิบัติ ซึ่งเป็นการพัฒนาความเจริญงอกงามทางจิตใจและสติปัญญา เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีแก่นสาร และเป็นชีวิตที่มีค่าอย่างแท้จริงสมกับที่เกิดมาเป็นมนุษย์ หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาเป็น

¹³ นภาพรณ์ หะวานนท์, *วิธีวิทยาในการศึกษาปรากฏการณ์ความเข้มแข็งของชุมชน*, ใน *องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน: จากปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีรากหญ้า*, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน : จากปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีรากหญ้า” จัดโดยโครงการพัฒนาดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ณ ห้องสัมมนาสโมสรนายทหารโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก ระหว่างวันที่ 28-29 กุมภาพันธ์ 2543), หน้า 35-39.

หลักความจริงที่ควรรู้ และเป็นหลักความดีที่ควรประพฤติเพื่อการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพในทุกด้าน เช่น การพัฒนาตนเอง พัฒนาคอobrkrw พัฒนาการงาน และพัฒนาสังคม โดยมีหลักธรรมพื้นฐานในการพัฒนาต่าง ๆ

แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วิธีพุทธจึงเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาของคนไทย การประพฤติปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอดวัฒนธรรม จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นสังคมไทยในปัจจุบันจึงมีบางส่วนที่ตั้งคำถามว่าแล้ววิถีชีวิตชาวพุทธที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร ซึ่งในปัจจุบันได้มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดโดยหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้สภาพชีวิตที่กล่าวได้ว่า เป็นวิถีชาวพุทธ ดังนี้

- 1) เน้นการพึ่งตนเอง
- 2) การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท
- 3) การเน้นอธิษฐาน หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง
- 4) การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะอดทน หรือสัมาอาชีวะ
- 5) การเน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
- 6) พยายามละกิเลสและความโลภ
- 7) การเน้นความซื่อสัตย์สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำผิด

วิถีชุมชนชาวพุทธที่แท้จริงนั้น คือ ขยายหลักธรรมบางข้อมาขยายให้มีมิติทางสังคมที่กว้างขึ้น คือแทนที่จะมีความหมายเพียงแต่บุคคล ก็มาขยายเป็นคุณธรรมต่อสังคมซึ่งมีขอบเขตที่ต้องรักษาร่วมกัน เช่น ในส่วนที่เป็นรูปธรรม คือ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง ป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ ถนน สวนสาธารณะ ฯลฯ ส่วนที่เป็นนามธรรม คือ หลักการ กฎระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎหมาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องมีความเข้าใจ รู้ในประโยชน์และโทษตามหลักการทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเพราะเป็นประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ของสังคม ความรู้สึกมีส่วนร่วมในรักษาสาธารณสมบัติในชุมชนทั้งที่เป็นสถานที่ วัตถุสิ่งของ และที่สำคัญที่สุดคือ วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้กำลังจะเลื่อนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ถ้าหากชุมชนวิถีพุทธกลับมามีความเข้มแข็ง ทุกคนตระหนักในหน้าที่ที่ต้องรักษา หวงแหน วิถีชุมชนชาวพุทธ ก็จะไม่มีแต่เพียงแต่ชื่อเท่านั้น แต่อยู่ในชีวิตจิตใจของชาวไทยทุกคน พร้อมทั้งจะพัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพ เพื่อนำพาตนและชุมชนมุ่งสู่ความเป็นอริยะ อันจะเกิดความสันติสุขอย่างแท้จริง และยั่งยืนในวิถีพุทธตลอดไป¹⁴

การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามวิถีพุทธเป็นหลักการสำคัญที่พุทธศาสนิกชนควรนำมาประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้สังคมอยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุขไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และไม่ดำเนินชีวิตด้วยความประมาท ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

¹⁴ ดร.กীরติ กมลประเทืองกร, “การจัดการชุมชน ชุมชนเข้มแข็ง วิถีพุทธ”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 12 ฉบับที่ 3, (กันยายน-ธันวาคม 2559): 103-105.

1) ปฏิวัติตนเอง

การปฏิวัติตนเอง พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติกับตนเองสมัยครั้งเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จออกแสวงหาความดับทุกข์ ดังนั้นบุคคลผู้มีความมุ่งหวังให้สังคมเข้มแข็งและสงบสุขต้องมีความกล้าพอที่จะปฏิวัติตนเองทั้งภิกษุและฆราวาส หลักของการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาตนเองเพื่อความรู้เท่าทันกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์กล่าวคือภิกษุสามเณรปฏิบัติโดยยึดหลักของอินทริยสังวร การปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนฆราวาสปฏิบัติโดยยึดหลักของศีล 5 และโลกธรรม 8

2) สร้างสรรค์ครอบครัว

ครอบครัวถือเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม ดังนั้นการสร้างสรรค์ครอบครัวให้มีความอบอุ่น หากปฏิวัติตนเองเพื่อการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งแล้วสามารถสร้างสรรค์ได้โดยหลักของฆราวาสธรรม 4 และอคติ 4

3) อุทิศตัวเพื่อสังคม

การอุทิศตัวเพื่อสังคมนั้นเป็นการสานสัมพันธ์ให้สังคมมีความสำคัญในแง่ของโครงสร้างที่ยั่งยืน โดยยึดหลักของสังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 และทศพิธราชธรรม 10

กระบวนการสร้างชุมชนและสังคมให้เข้มแข็งดังกล่าว ถือเป็นการสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในความคิดจนเป็นอุดมการณ์ของมนุษย์ว่าจะประกอบกิจกรรมใด ๆ ต้องมีคุณธรรมควบคู่ด้วยเสมอ ดังนั้นด้วยนโยบายที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้แก่พุทธบริษัท เชื่อแน่ว่าเป็นการสร้างชุมชนและสังคมให้เข้มแข็งได้โดยใช้หลักการของพุทธธรรมาภิบาล คือ

- 1) ศีล คือ กฎหมาย หรือข้อบัญญัติ
- 2) สมာธิ คือ การพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรม
- 3) ปัญญา คือ สติปัญญาและความรู้จริง

นั่นก็หมายความว่า การสร้างสังคมที่เข้มแข็ง การทำให้มนุษย์มีความมั่นคง ทั้งด้านกายภาพ จิตใจ และวัฒนธรรม จะบรรลุได้นั้นต้องมี “หลักคิด” บนพื้นฐานของศีลและธรรม

จากนโยบายทางพระพุทธศาสนา ที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขของสังคมทั้ง 3 ระดับ กล่าวคือ ระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูงสุด ในการพัฒนาตนและสังคม สรุปลงที่

หลักการ 3

1) การไม่ทำบาปทั้งปวง ได้แก่ การงดเว้น การลด ละเลิก ทำบาปทั้งปวง ซึ่งได้แก่ อกุศลกรรมบถ 10 ทางแห่งความชั่ว อันเป็นความชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ ประกอบด้วย

- 1.1) ความชั่วทางกาย ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินามในกาม
- 1.2) ความชั่วทางวาจา ได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดเพ้อเจ้อ
- 1.3) ความชั่วทางใจ ได้แก่ การอยากได้สมบัติของผู้อื่น การผูกพยาบาท และ

ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การทำความดี ทุกอย่างซึ่งได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 อย่าง อันเป็นความดีทางกาย ทางวาจาและทางใจ ประกอบด้วย

2.1) การทำความดีทางกาย ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทำร้ายเบียดเบียน ผู้อื่นมีแต่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ มาเป็นของตน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการไม่ประพฤตินิโคตในกาม

2.2) การทำความดีทางวาจา ได้แก่ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพื่อเจ้อ พูดแต่คำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำให้เกิดความสามัคคีและพูดถูกกาลเทศะ

2.3) การทำความดีทางใจ ได้แก่ การไม่โลภอยากได้ของของผู้อื่นมีแต่คิดเสียสละ การไม่ผูกอาฆาตพยาบาทมีแต่คิด เมตตาและปรารถนาดีและมีความเห็นความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลอง ธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

3) การทำจิตให้ผ่องใส ได้แก่ การทำจิตของตนให้ผ่องใส ปราศจากนิวรณ์ซึ่งเป็นเครื่องขัดขวางจิตไม่ให้เข้าถึงความสงบ มี 5 ประการ ได้แก่

3.1) ความพอใจในกาม (กามฉันทะ)

3.2) ความอาฆาตพยาบาท (พยาบาท)

3.3) ความหดหู่ท้อแท้ ว่างเหงาหวนอน (ถีนะมิทระ)

3.4) ความฟุ้งซ่าน รำคาญ (อุทธัจจะกุกกุจจะ)

3.5) ความลังเลสงสัย (วิกิจฉา) เช่น สงสัยในการทำความดี ความเชื่อว่ามิผลจริงหรือไม่

วิธีการทำจิตให้ผ่องใสที่แท้จริงเกิดขึ้นจากการละบาปทั้งปวงด้วยการถือศีลและบำเพ็ญกุศล ให้ถึงพร้อมด้วยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา จนได้บรรลุอรหัตผล อันเป็นความผ่องใสที่แท้จริง

อุดมการณ์ 4

1) ความอดทน ได้แก่ ความอดกลั้น ไม่ทำบาปทั้งทางกาย วาจา ใจ

2) ความไม่เบียดเบียน ได้แก่ การงดเว้นจากการทำร้ายรบกวนหรือเบียดเบียนผู้อื่น

3) ความสงบ ได้แก่ ปฏิบัติตนให้สงบทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

4) นิพพาน ได้แก่ การดับทุกข์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นได้จากการดำเนินชีวิตตามมรรคมืองค์ 8

วิธีการ 6

1) ไม่ว่าร้าย ได้แก่ ไม่กล่าวให้ร้ายหรือกล่าวโจมตีใคร

2) ไม่ทำร้าย ได้แก่ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

3) สำรวมในปาติโมกข์ ได้แก่ ความเคารพระเบียบวินัย กฎ กติกา กฎหมาย รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีของสังคม

4) รู้จักประมาณ ได้แก่ รู้จักความพอดีในการบริโภคอาหารหรือการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ

5) อยู่ในสถานที่ที่สงัด ได้แก่ อยู่ในสถานที่สงบมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

6) ฝึกหัดจิตใจให้สงบ ได้แก่ ฝึกหัดชำระจิตให้สงบมีสุขภาพ คุณภาพ และประสิทธิภาพ

ที่ 15

¹⁵ กิตติพงษ์ ดารักษ์, “พุทธนโยบายเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง”, <http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=578&articlegroup_id=133> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)

จะเห็นได้ว่า กระบวนทัศน์การพัฒนาชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง หรือสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนนั้น สำคัญไม่เพียงแต่การชี้แนะ วิจัย ส่งเสริมจากรัฐอย่างที่ผ่านมา หากแต่หมายถึงกระบวนการพัฒนาที่อาศัยชุมชน ประชาชน องค์กรภาคประชาชน หรือภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชนเป็นพันธมิตรหรือตัวจักรสำคัญสำหรับเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนา ด้วยความเชื่อที่ว่า ชุมชนนั้นสามารถตอบคำถามถึงความต้องการหรือชี้วัดความต้องการของชุมชนได้ดีที่สุดบนบริบทที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชนมากกว่าหน่วยงานหรือองค์กรที่อยู่ภายนอกชุมชน ดังนั้น กรอบวิธีคิดในการพัฒนาชุมชนแบบเดิมจึงถูกหักล้างลงด้วยกรอบวิธีคิดและแนวทางใหม่ กล่าวคือการถ่ายโอนอำนาจการตัดสินใจหรืออธิปไตยอื่นใดสู่ชุมชน ให้ชุมชนได้เป็นผู้บริหารจัดการกับความต้องการของตนเองอย่างเต็มตัว มิติการพัฒนาแบบใหม่ที่ให้ทั้งอำนาจและสิทธิอย่างเต็มกำลังแก่ชุมชนในลักษณะเช่นนี้ได้เกิดขึ้นและได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้นในสังคมไทย

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนเป็นทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งตนเองโดยอาศัยกระบวนการจัดการชุมชนในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยมีวิธีคิดที่มีพื้นฐานจากระบบคิดเดิมของชุมชนหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านผสมผสานเข้ากับวิธีคิดและระบบการจัดการของสังคม ความเข้มแข็งและยั่งยืนของคนหรือสังคมชุมชนเป็นการพัฒนาที่มีความต่อเนื่องจากรากฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักความพอดีและพึ่งตนเองได้โดยการสร้างคนดี คนเก่ง มีความรับผิดชอบและถึงพร้อมด้วยคุณธรรม เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันและเป็นการบูรณาการทางสังคมก็จะก่อให้เกิดความสมดุลหรือสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืนตลอดไปด้วยความเป็นมิตรไมตรี เอื้ออาทรและมีเมตตาต่อกัน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

2.2.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งสิ่งที่มีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต เห็นได้ด้วยตาเปล่า และไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น หรืออาจจะกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมจะประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์นั่นเอง¹⁶

สิ่งแวดล้อม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมทั้งที่เป็นรูปธรรม (สามารถจับต้องและมองเห็นได้) และนามธรรม (ตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมแบบแผน ประเพณี ความเชื่อ) มีอิทธิพลเกี่ยวข้องถึงกัน เป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่ง อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ¹⁷

¹⁶“สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน”, เล่มที่ 19,

<<http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=19&chap=1&page=t19-1-infodetail02.html>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)

¹⁷<<https://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi1/envi1-1.htm>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)

เมื่อมนุษย์มีความสัมพันธ์กันและเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน มนุษย์ก็จะรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่ม สร้างบ้านเรือนแหล่งที่อยู่อาศัย ทำไร่นาเลี้ยงสัตว์ มีกิจกรรมร่วมกัน และมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มในลักษณะนี้เรียกว่า “ชุมชน”

ภายหลังจากที่มนุษย์รวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่ม โดยเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยแล้ว มนุษย์ก็ได้เริ่มจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการดำรงชีพ ความสะดวกสบายในความเป็นอยู่และความปลอดภัยในชีวิต สิ่งรอบ ๆ ตัวที่มนุษย์เข้าไปจัดการนั้น บางครั้งมนุษย์แสวงหามาเอง บางครั้งสร้างให้มันเกิดขึ้น และบางครั้งก็ตกแต่ง ดัดแปลงปรับปรุง และใช้ธรรมชาติที่เกิดขึ้นอยู่เองนั้น ในลักษณะที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของชุมชน

สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ภายในบริเวณชุมชนมีทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาไว้ในชุมชน รวมเรียกกันว่า “สิ่งแวดล้อมชุมชน” อาจจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ อาจจะเป็นสิ่งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ได้แต่ทุกอย่างจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องต่อเนื่องกันเป็นวงจร

2.2.2 ประเภทของสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1) **สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ** ได้แก่ อากาศ แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ มหาสมุทร พื้น ดิน แร่ธาตุ ภูเขา ป่าไม้และสัตว์อื่น ๆ เป็นต้น

2) **สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น** ได้แก่ บ้านเรือน โรงเรียน ถนน รถยนต์ เขื่อนเก็บน้ำ ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจและสังคมด้วย

สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ประกอบกันขึ้นเป็นชุมชน โดยมีขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบเศรษฐกิจและสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นและข้อจำกัดทางธรรมชาติเป็นกฎเกณฑ์และเป็นหลักสำหรับการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เพื่อให้เกิดการดำรงชีวิตอย่างผาสุกและเสริมสร้างคุณภาพแห่งชีวิต ซึ่งในแต่ละชุมชนก็จะมีสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ ทัศนคติ และนิสัยใจคอของผู้คนที่อยู่อาศัยในชุมชนด้วย เช่น บางแห่งอาจอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ บางแห่งอาจมีความกว้างใหญ่ไพศาลของทะเลและบางแห่งก็สลบซับซ้อนด้วยทิวเทือกเขา มีภูเขามาก สิ่งแวดล้อมในบางแห่งเหมาะที่จะใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยว บางแห่งก็เหมาะที่จะใช้ทำการเกษตรกรรม เป็นต้น ซึ่งแต่ละชุมชนต่างได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันไป ตามลักษณะของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ และโดยความเป็นจริงแล้วสิ่งแวดล้อมได้ให้ประโยชน์แก่คนในชุมชนนั้นอย่างมากมายมหาศาล เราใช้สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต เป็นปัจจัยในการประกอบอาชีพ ให้เป็นกฎเกณฑ์และแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตของสังคม ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งรวมของความสวยงามตามธรรมชาติ และเป็นแหล่งที่เราสามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติได้

มนุษย์เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้อาศัยและใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในการอยู่รอดของชีวิต มนุษย์มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ดังนั้นการกระทำของมนุษย์จึงมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต่อความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมที่เราเรียกกันว่าระบบนิเวศวิทยา ผลกระทบกระเทือนนั้นเป็นไปได้ทั้งในทางสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น หรือในทางทำลายให้เลวลง ผลกระทบกระเทือนนี้เกิดขึ้นทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม มีมากบ้างน้อยบ้าง ตัวอย่างง่าย ๆ ที่ชี้ให้เห็นถึงการกระทำที่มีผลกระทบต่อ

สิ่งแวดล้อม เช่น ถ้าเราต้องการรับประทานอาหาร เราต้องเอาพืช ผลไม้ จากในป่าหรือต้องใช้ที่ดินเพาะปลูก ถ้าเราต้องการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ก็จำเป็นต้องตัดต้นไม้ในป่าเอามาสร้างบ้านจะทำให้จำนวนต้นไม้ ป่าไม้ ลดลง และถ้าลดลงมาก ๆ จะทำให้ธรรมชาติเสียความสมดุล ความสัมพันธ์ในระหว่างสิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไป ฝนอาจจะตกน้อยจนทำให้แห้งแล้ง หรืออาจจะเกิดน้ำท่วมได้ เพราะไม่มีป่าไม้ที่ช่วยทำให้น้ำถูกดูดซึมซับอยู่ที่ดิน ในขณะที่เดียวกันถ้าเราช่วยกันปลูกต้นไม้ ไม่ว่าจะต้นเล็กหรือต้นใหญ่ก็ตามจะช่วยทำให้สิ่งแวดล้อมในชุมชนของเราดีขึ้น จะมีต้นไม้เขียวชอุ่มมาก ป่าไม้ก็อุดมสมบูรณ์ ซึ่งก็มีส่วนทำให้ฝนตก ไม่แห้งแล้ง และยังช่วยไม่ให้เกิดน้ำท่วมได้ เพราะน้ำจะถูกดูดซึมไว้ในป่าและถูกปล่อยให้เราได้ใช้กันตลอดทั้งปี ด้วยวิถีทางธรรมชาติ ต้นไม้ยังช่วยทำให้อากาศบริสุทธิ์ด้วย เพราะในเวลากลางวันต้นไม้จะหายใจเอาก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และคายก๊าซออกซิเจนออกมา ซึ่งเป็นก๊าซที่มนุษย์เราต้องการในการหายใจ นอกจากนี้ ต้นไม้ยังช่วยทำให้บ้านเมืองและชุมชนมีความสวยงามร่มเย็นน่าอยู่อาศัยมากขึ้น ไม่ว่าจะมนุษย์จะอยู่ ณ ที่แห่งใด จะตั้งชุมชนใหญ่หรือเล็กก็ตาม トラบใดที่มนุษย์ยังต้องอาศัยพึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ก็ย่อมจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมได้ แม้ว่าจะมีมนุษย์อยู่เพียงคนเดียวในโลก สิ่งแวดล้อมก็ถูกทำลายได้เหมือนกัน เป็นต้นว่า มนุษย์เก็บเกี่ยวเอาพืชพันธุ์ไม้และล่าสัตว์เป็นอาหาร ตัดไม้ในป่าเอามาสร้างที่อยู่อาศัยและทำเชื้อเพลิงและมนุษย์ก็ยังขับถ่ายของเสียลงสู่สิ่งแวดล้อม แต่มนุษย์เพียงคนเดียวก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมไม่มากนัก แต่เมื่อใดก็ตามที่มีมนุษย์มากขึ้น ความต้องการใช้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็มากขึ้นตามไปด้วย เพราะแต่ละคนต่างก็มีส่วนในการทำลายสิ่งแวดล้อมคนละมากบ้างน้อยบ้าง เมื่อรวมทั้งหมดแล้วสิ่งแวดล้อมในชุมชนจะถูกทำลายอย่างมาก และปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด

ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี ก็เป็นปัจจัยอีกตัวหนึ่งที่จะช่วยให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วจากการที่เรามุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ขยายการค้าก่อสร้าง ปัจจัยพื้นฐานแห่งการพัฒนา เช่น ถนน เขื่อน สนามบิน ท่าเรือ ฯลฯ เร่งผลิตสินค้าและบริการให้ทันกับความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละชุมชนจึงถูกนำมาใช้กับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นจำนวนมาก จากขบวนการพัฒนาและการผลิตทำให้มีของเสียเหลือทิ้งออกมาในรูปต่าง ๆ เจือปนอยู่กับสิ่งแวดล้อมในชุมชน ความสมดุลในธรรมชาติก็เสียไป

เมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย มีของเสียปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก สิ่งแวดล้อมก็จะอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมและอาจจะรุนแรงจนถึงขั้นเป็นพิษเป็นภัยได้ ผลกระทบจะมีมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและการขยายตัวของกิจกรรมนั้น ๆ ผลของสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและเป็นพิษก็จะตกอยู่กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะผูกพันเชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ เพราะสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตมีความสัมพันธ์กัน สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและเป็นพิษจะมีผลโดยตรงต่อสุขภาพและอนามัยของมนุษย์ เพราะสภาพสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติจะเปลี่ยนแปลง ไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ในการดำรงชีวิตอีกต่อไป นอกจากนี้ก็ยังมีผลกระทบกระเทือนต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่หยุดยั้ง และถ้าใช้อย่างไม่ระมัดระวังแล้ว ทรัพยากรธรรมชาติก็จะสูญสิ้นลงอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ มิได้เกิดขึ้นกับแม่น้ำ อากาศ สารเคมี และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอื่น ๆ เท่านั้น แต่ยังมีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในรูป ปัญหาทางสังคมอีก ทุกวันนี้เราจะเห็นได้ว่าลักษณะนิสัยใจคอ ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน ความสามัคคีในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจภายในครอบครัว ความยากจน การเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ การคมนาคม ติดต่อกับสื่อสารกับสังคมภายนอก ตลอดจนการรับเอาวัฒนธรรมและแนวความคิดจากที่อื่น ๆ มา มาก ภายใต้อิทธิพลของชุมชนของเราจึงเปลี่ยนแปลงไป ความมีระเบียบ การรักษาหน้าที่ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์จึงหย่อนคลายลง

ปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ นั้น ถ้าไม่ได้รับการแก้ไขอย่างรีบด่วนและถูกวิธีแล้วปัญหาต่าง ๆ จะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในชุมชนนั้น จะต้องเลือกใช้หลักวิชาการที่ผสมผสานได้กับลักษณะนิสัย ทัศนคติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชนด้วย จะต้องเป็นที่ยอมรับและไม่ถูกโต้แย้งจากคนในชุมชนนั้น ๆ

สิ่งแวดล้อมบางอย่างที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ คนทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของและมีสิทธิที่จะใช้ได้ เราทุกคนก็ควรที่จะมีหน้าที่ดูแลรักษาและแก้ไขให้สภาพแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น แม้ว่ารัฐบาลจะมีหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่การดำเนินงานอาจมีอุปสรรคบ้าง ลำช้าบ้าง ถ้าคนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือ ทุกคนควรจะถือว่าสิ่งแวดล้อมทั้งหลายเป็นทรัพย์สินสมบัติของชาติ และถือเอาเป็นความรับผิดชอบและหน้าที่ของตนเองที่มีต่อชุมชน ในอันที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีมีคุณภาพ เพื่อคนทุกคนในชุมชน เพื่อส่วนรวม เพื่อตัวเอง และครอบครัว และเพื่ออนุชนรุ่นหลังที่จะได้มีโอกาสพึ่งพาอาศัยและใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อไปในวันข้างหน้า

ถ้าสมาชิกในชุมชนทุกคนสำนึกในหน้าที่ของตนเองที่มีต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน ยอมเสียสละเล็ก ๆ น้อย ๆ คำนึงถึงแต่ประโยชน์ของชุมชนส่วนรวมเป็นข้อใหญ่แล้ว อีกไม่ช้าไม่นาน ภายใต้อิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่ดี สภาพสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้คนทุกคนดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วย สุขภาพดี มีความปลอดภัยในชีวิต มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์แข็งแรง ชุมชนก็จะมีแต่สมาชิกที่ดีมีคุณภาพ เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติตลอดไป¹⁸

2.2.3 มิติของสิ่งแวดล้อม

มิติสิ่งแวดล้อม (environmental dimensions) แบ่งเป็น 4 มิติ คือ

1) มิติทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นมิติที่สำคัญเพราะมีบทบาทต่อมนุษย์ในการเอื้อประโยชน์ด้านอาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม มิติทางทรัพยากร มี 4 มิติ คือ

(1) ทรัพยากรกายภาพ เป็นทรัพยากรพื้นฐานของระบอบสิ่งแวดล้อม

¹⁸ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, <<https://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi5/chum/chum.htm>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)

(2) ทรัพยากรชีวภาพ เป็นมิติพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นป่าไม้ สัตว์ป่า พืชเป็นทรัพยากรที่มีบทบาทสำคัญในการควบคุมระบบสิ่งแวดล้อมและเป็นตัวฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของระบบ

(3) คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์สิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นการที่มนุษย์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาสร้างคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ เช่น เกษตรกรรม พลังงาน เป็นต้น

(4) คุณค่าคุณภาพชีวิต เป็นกลุ่มทรัพยากรที่เกี่ยวข้องทางเศรษฐกิจสังคม ผลที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรจะเป็นตัวชี้ประเด็นว่าสภาพของสิ่งแวดล้อมจะเป็นอย่างไร

มิติทรัพยากรที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ใช้การจัดการความยั่งยืนของระบบสิ่งแวดล้อม

2) มิติเทคโนโลยี เป็นการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้เพื่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ ความผิดพลาดของการนำเทคโนโลยีมาใช้อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

3) มิติของเสียและมลพิษสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

(1) ของแข็ง ได้แก่ กากสารพิษ ขยะ ฝุ่นละออง

(2) ของเหลว น้ำ น้ำมัน ไขมัน

(3) ก๊าซ อากาศที่ปนเปื้อนด้วยสารพิษ เขม่าควันออกไซด์ของไนโตรเจน ฯลฯ

(4) มลพิษทางฟิสิกส์ เสียง มลพิษของความร้อน แสงสว่าง รังสี

4) มิติเศรษฐกิจ/มิติมนุษย์ หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นองค์ประกอบภาคในสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์เช่น ประชากร ภาวะเปื้อน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับมนุษย์¹⁹

2.2.4 ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อม หมายถึง ปัญหาความเสื่อมโทรมในเชิงคุณภาพและปริมาณของสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม อันมีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการพัฒนา ขอบเขตของปัญหาสิ่งแวดล้อมสามารถพิจารณาได้จากความรุนแรงของปัญหามีถึง 4 ระดับด้วยกัน คือระดับโลก ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกันคือ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในรูปของการร่อยหรอหมดไปและความเสื่อมโทรมของคุณภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ที่เรียกว่า ภาวะมลพิษ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นผลผลิตตามมาจากการที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติต้องเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการกระทำของมนุษย์ เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความสูญเสียคุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่มีที่ท่าว่าจะเลวร้ายลงทุกวัน อันจะต้องระดมความคิดและการกระทำช่วยกันแก้ไขทุกวันนี้ก็คือ

¹⁹<http://www.seub.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=884:library&catid=63:2009-11-12-08-42-26&Itemid=78> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)

1) **มลพิษทางอากาศ** มาจากก๊าซหลายชนิด เช่น ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ คาร์บอนมอนนอกไซด์ คาร์บอนไดออกไซด์ ออกไซด์ของไนโตรเจน สารไฮโดรคาร์บอนต่าง ๆ รวมทั้งอนุภาคบางชนิดและไอของตะกั่ว โรงงานอุตสาหกรรมและยานพาหนะ ยิ่งหนาแน่นมากเท่าไร มลพิษในอากาศก็เพิ่มมากขึ้น

2) **มลพิษทางน้ำ** น้ำในแม่น้ำลำคลองปัจจุบันเน่าเสีย มีแนวโน้มมากขึ้น เพราะมนุษย์ได้ทิ้งขยะ สารเคมี ปุ๋ย ชากสัตว์ น้ำสกปรกจากโรงงาน ผงซักฟอก ฯลฯ มนุษย์จึงต้องเผชิญกับน้ำไม่บริสุทธิ์ที่ตนใช้ยังชีพและมนุษย์ก็ยิ่งรู้ดีต่อไปว่า น้ำเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตอย่างหนึ่ง และน้ำที่ตนใช้ยังชีพกำลังจะเป็นพิษขึ้นทุกที แต่มนุษย์ก็ไม่หยุดยั้งในการทำน้ำให้เป็นพิษ เพราะความละเลย ความเห็นแก่ตัว มั่งง่าย และความไม่เอาใจใส่ของมนุษย์นั่นเอง แม่น้ำลำคลองต่าง ๆ จึงเน่าเหม็นเป็นจำนวนมาก

3) **มลพิษทางดิน** การที่ดินเกิดภาวะมลพิษมีที่มาจากหลายสาเหตุ เช่น มูลของสัตว์ การใช้ปุ๋ยเกินพอดี ตะกอนของเกลือ สารเคมี โดยเฉพาะขยะมูลฝอย ถ้ากองทิ้งไว้จะเกิดการสลายตัวทำให้เกิดสารอินทรีย์และอนินทรีย์ พอฝนตกลงมาน้ำก็จะไหลไปบริเวณข้างเคียง สารต่าง ๆ ก็ตามไปด้วย ทำให้ละแวกนั้นมีพิษไปด้วย นอกจากนี้ขยะบางอย่างก็ยากต่อการทำลายหรือทำลายเพียงบางส่วน ซึ่งถ้าทิ้งไว้ที่ใดก็มักจะคงอยู่ในสภาพเช่นนั้น ถ้าเกิดใครมั่งง่ายทิ้งลงตามท่อระบายน้ำ จะทำให้เกิดการอุดตัน ถ้าทิ้งลงในแม่น้ำลำคลองจะทำให้ตื้นเขินและเป็นอันตรายต่อเรือที่สัญจรไปมา สิ่งที่สลายตัวยากที่กล่าวมาเช่น พลาสติก โลหะ ฝ้าย หนัง เป็นต้น

4) **มลพิษทางอุณหภูมิ** โลกปัจจุบัน นับวันอากาศจะแปรปรวนไปจากเดิม เพราะมนุษย์มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการเสริมสร้างและทำลายมนุษย์ เช่น ระเบิด ไฮโดรเจน ฝนเทียม การถางป่าตัดต้นไม้ ขาดความเย็น หรือการอยู่ในเมืองอย่างแออัดไม่มีต้นไม้ทำให้ฝนไม่ตก หรือความร้อนจากอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ เครื่องจักรต่าง ๆ ตลอดจนความร้อนจากดวงอาทิตย์ เป็นต้น

กาลเวลาผ่านไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทศวรรษที่ผ่านมา (ระยะ 10 ปี) ซึ่งเรียกกันว่า “ทศวรรษแห่งการพัฒนา” นั้น ปรากฏว่าได้เกิดมีปัญหารุนแรงด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นในบางส่วนของโลก และปัญหาดังกล่าวนี้ ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันในทุกประเทศทั้งที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา เช่น

- 1) ปัญหาทางด้านภาวะมลพิษที่เกี่ยวกับน้ำ
- 2) ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมสลายและหมดสิ้นไปอย่างรวดเร็ว เช่น น้ำมัน แร่ธาตุ ป่าไม้ พืช สัตว์ ทั้งที่เป็นอาหารและที่ควรอนุรักษ์ไว้เพื่อการศึกษา
- 3) ปัญหาที่เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและชุมชนของมนุษย์ เช่น การวางผังเมืองและชุมชนไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดการแออัดยัดเยียด ใช้ทรัพยากรผิดประเภทและลักษณะ ตลอดจนปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมและปัญหาจากของเหลือทิ้งอันได้แก่มูลฝอย

สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม

1) การเพิ่มของประชากร (Population growth) ปริมาณการเพิ่มของประชากรก็ยังคงอยู่ในอัตราทวีคูณ (Exponential Growth) เมื่อผู้คนมากขึ้นความต้องการบริโภคทรัพยากรก็เพิ่มมากขึ้นทุกทางไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย พลังงาน

2) การขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี (Economic Growth & Technological Progress) ความเจริญทางเศรษฐกิจนั้นทำให้มาตรฐานในการดำรงชีวิต

สูงตามไปด้วย มีการบริโภคทรัพยากรจนเกินกว่าความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิต มีความจำเป็นต้องใช้พลังงานมากขึ้นตามไปด้วย ในขณะที่เดียวกันความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีก็ช่วยเสริมให้วิธีการนำทรัพยากรมาใช้ได้ง่ายขึ้นและมากขึ้นและผลสืบเนื่องอันเกิดจากปัญหาสิ่งแวดล้อม คือ

(1) ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ เนื่องจากมีการใช้ทรัพยากรกันอย่างไม่ประหยัด อาทิ ป่าไม้ถูกทำลาย ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนน้ำ

(2) ภาวะมลพิษ (Pollution) เช่น มลพิษในน้ำ ในอากาศและเสียง มลพิษในอาหาร สารเคมี อันเป็นผลมาจากการเร่งรัดทางด้านอุตสาหกรรมนั่นเอง

ผลกระทบต่อสังคมไทย

1) ในแง่ของปัจเจกบุคคล ซึ่งส่งผลก่อให้เกิดโรคร้ายเบียดเบียน ก่อให้เกิดความรำคาญ สภาวะทางจิตเสื่อม ฯลฯ จนกลายเป็นภาวะปัญหาของสังคม

2) ในแง่ของสังคม ชุมชนโดยรวมไม่เป็นที่สบายใจในการอยู่อาศัย การดิ้นรนแสวงหาที่อยู่ใหม่จึงเกิดขึ้น การทำลายก็เพิ่มมากขึ้น จนกลายเป็นสภาวะลูกโซ่ สังคมจึงเสื่อมทรามขึ้น

3) ในแง่ของการเมือง วิกฤติต่าง ๆ ย่อมมีผลในทางไม่ดี อาจเป็นช่องทางให้นักการเมืองและข้าราชการแสวงหาผลประโยชน์ หรือปัจจุบันทั่วโลกให้ความสำคัญกับเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมกันมากที่สุด ดังนั้นประเทศใดเกิดภาวะวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมย่อมตกอยู่ในสายตาของชาวโลก เป็นที่แสดงว่าผู้นำของประเทศขาดประสิทธิภาพขาดนโยบายในการบริหารที่ดี เป็นต้น

4) ในแง่ของเศรษฐกิจ เมื่อเกิดวิกฤติต่าง ๆ ผลจากวิกฤตินั้น ๆ ย่อมไม่เป็นที่ไว้วางใจของต่างชาติ การส่งออกระหว่างประเทศจึงชะงัก ผลกระทบต่าง ๆ จึงต้องหมุนเวียนภายในประเทศ ประชาชนจึงมีรายได้น้อยลง หรือไปหลงในอบายมุขต่าง ๆ มากขึ้น ก็จึงเป็นสาเหตุการเกิดวิกฤติอื่น ๆ ตามมา เช่น วิกฤติด้านสังคม ด้านการเมือง เป็นต้น²⁰

2.2.5 การจัดการสิ่งแวดล้อม

แนวความคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อม มีดังต่อไปนี้

1) ต้องการให้มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์ได้ใช้สอย และพึงพิงในการดำรงชีวิต ทั้งโดยปัจจัยสี่ ความสะดวกสบาย และความปลอดภัยของชีวิต หากมีการจัดการที่ถูกต้องในด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะสามารถทำให้การใช้ได้ผลแบบยั่งยืน (Sustained Yield) ตลอดไป

2) การจัดการนั้นมุ่งหวังที่จะให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ประกอบกันอยู่ภายในระบบให้มีศักยภาพในแบบยั่งยืนถาวรและเป็นไปด้วยความมั่นคง ลักษณะเช่นนี้เป็นความมุ่งหวังที่ก่อให้เกิดความเพิ่มพูนจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือ สต็อก (Stock) ภายในระบบ ซึ่งความเพิ่มพูนนี้มนุษย์สามารถนำมาใช้ได้อย่างถาวร อนึ่งส่วนเพิ่มพูนเปรียบเสมือนเงินส่วนดอกเบียของเงินต้นจากธนาคารนั่นเอง ดังนั้นถ้านำสิ่งนี้มาใช้ก็ไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นหมดไปหรือร่อยหรอไปได้

²⁰ <<http://www.mcusurat.org/class%203/budhismandsociety.htm>> (สืบค้นข้อมูล เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2558)

3) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต้องบรรจุแนวทางปฏิบัติในการควบคุมของเสีย (Waste) มิให้เกิดขึ้นภายในระบบสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าเกิดปัญหาแล้ว จะทำให้สต็อกของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนั้นมีศักยภาพในการผลิตลดลง สุดท้ายอาจต้องเผชิญการขาดแคลนทรัพยากรในอนาคต อีกทั้งอาจมีปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดจากกระบวนการผลิต กระบวนการใช้และกระบวนการเปลี่ยนรูปผลิตภัณฑ์ เป็นต้น แนวทางการจัดการนั้นต้องกำหนดแนวทางปฏิบัติการกำจัดไว้อย่างแน่นอน รวมไปถึงการนำของเสีย นั้น ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนด้วย

4) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องยึดหลักของการอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐาน ดังนั้นแนวทางในการดำเนินการจัดการจึงต้องมีการรักษา สงวน ปรับปรุง ซ่อมแซมและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งที่อยู่ในสภาพที่ดีตาม ธรรมชาติในสภาพที่กำลังมีการใช้และในสภาพที่ทรุดโทรมร่อยหรอเพราะการใช้ที่ผ่านมาด้วย เป็นที่คาดหวังได้ว่าถ้าสามารถดำเนินการดังกล่าวได้แล้ว จะทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใช้สอยชั่วนาน

5) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็ต่อสิ่งใด ระบบใด หรือ ท้องที่ใด มีความต้องการคือ นอกจากจะเกี่ยวข้องกับการใช้ การจัดการของเสีย การเพิ่มศักยภาพในการผลิตของสต็อก และการปรับปรุงซ่อมแซมแล้วยังต้องการให้มีการจัดองค์ประกอบภายในระบบสิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศให้มีชนิดหรือหลายชนิด (Distribution) ของสิ่งแวดล้อมในระบบ ให้ได้เกณฑ์มาตรฐานธรรมชาติที่ทุก ๆ สิ่งทุกชีวิตในระบบสามารถอยู่ได้อย่างเป็นสุข ทำให้ระบบต่างๆ อยู่ในภาวะสมดุลตามธรรมชาติ

6) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความมุ่งหวังอย่างยิ่งที่จะทำให้อุณหภูมิชีวิตมนุษย์และสิ่งที่เกี่ยวข้องดีขึ้น อนึ่งคุณภาพชีวิตนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ ปัจจัยทางด้านการศึกษา สภาพเศรษฐกิจ สังคม เชื้อชาติ สภาพทางภูมิศาสตร์ สถานภาพทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องที่และสุดท้ายคือ ความพอใจ แนวทางดำเนินการ จัดการเพื่อให้คุณภาพชีวิตที่ดีนั้นต้องพิจารณาปัจจัยดังกล่าวด้วย ดังนั้นหลักการที่จะนำไปใช้ในการจัดการ จึงต้องดูสถานที่เป็นสำคัญด้วย²¹

หลักสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เป็นที่ทราบกันแล้วว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นบ่อเกิดแห่งปัจจัยสี่และเครื่องอำนวยความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องทำการจัดการกับสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะ

1) สิ่งแวดล้อมบางอย่างเป็สิ่งที่ใช้แล้วสิ้นเปลือง บางชนิดก็มีจำนวนจำกัด และไม่มีทางจะงอกเงยขึ้นมาใหม่ได้ เช่น แร่ธาตุต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นมนุษย์จึงต้องช่วยกันอนุรักษ์ และจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อป้องกันการขาดแคลนและเพื่อมนุษย์จะได้นำมาใช้ประโยชน์ได้นานแสนนาน

2) ประชากรของโลกมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นทุกวัน แต่ขณะเดียวกันทรัพยากรธรรมชาติมีจำนวนจำกัด ถ้าไม่ช่วยกันบำรุงรักษา ในที่สุดทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นก็จะหมดไปจากโลกหรือ

²¹ <<http://www.rmuti.ac.th/user/thanyaphak/Web%20EMR/Web%20IS%20Environment%20%20gr.6/Environment/>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2558)

ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างไม่สามารถเจริญงอกงามขึ้นมาใหม่ให้ทันต่อความต้องการได้เป็นเหตุทำให้มนุษย์ที่เกิดมาในภายหลังได้รับความเดือดร้อนจากการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น

3) สิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องส่งเสริมความเจริญ ทางด้านเศรษฐกิจ และมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ถ้าประเทศไทยหรือกลุ่มชนใดรู้จักการจัดการ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ หรือยืดอายุการใช้งานออกไปได้มากเท่าใดจะทำให้ประเทศ หรือกลุ่มชนนั้นมีสถานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมของโลกอย่างภาคภูมิใจ และสะดวกสบาย

4) สิ่งแวดล้อมบางชนิดแสดงออกถึงความเจริญงอกงามทางด้านวัฒนธรรม เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน ตลอดจนทิวทัศน์ที่สวยงามตามธรรมชาติถ้าสิ่งเหล่านี้ไม่ได้รับการทำนุบำรุงดูแล หรือปล่อยให้ถูกทำลายไปก็เท่ากับสัญลักษณ์ หรือวัฒนธรรมของชาติถูกทำลายไปด้วย และจะไม่มีสถานที่เพื่อใช้พักผ่อนหย่อนใจ ทำให้การทำงานของคนเต็มไปด้วยความตึงเครียดตลอดเวลา²²

สรุปได้ว่า การจัดการกับสิ่งแวดล้อม ต้องคำนึงถึงทรัพยากรทุกอย่างในเวลาเดียวกันไม่ควรจะแยกพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะทรัพยากรทุกอย่างมีส่วนเกี่ยวข้องกับกันอย่างใกล้ชิด เพื่อให้การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ผลสูงสุดหรือบรรลุเป้าหมายในทุกพื้นที่ หรือทุกบริเวณที่เข้าไปจัดการนั้นจะต้องนำยุทธวิธีทั้งทางตรงและทางอ้อมมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อเลือกวิธีการที่เหมาะสม และเกิดประโยชน์มากที่สุดเข้าดำเนินการจัดการไปพร้อม ๆ กัน

หลักสำคัญหรือมาตรการสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีดังต่อไปนี้

1) **วิธีหรือมาตรการจัดการโดยตรงเพื่อถนอมรักษาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ที่นิยมใช้มี 7 วิธี คือ

1.1) **การถนอม (Reduce)** เป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงสภาพต่าง ๆ ทางธรรมชาติไว้ ทั้งปริมาณ และคุณภาพ ให้มีอยู่หรือยั่งยืนตลอดไป วิธีการนี้ใช้ได้กับการจัดการทรัพยากร ดิน ป่าไม้ สัตว์ป่า ทิวทัศน์ ธรรมชาติ เช่น การเพาะปลูกแบบขั้นบันไดและการปลูกหญ้าแฝกในพื้นที่สูงชัน เพื่อป้องกันดินพังทลาย การตัดไม้ หรือ ทำไม้ในป่าไม้ไม่ให้เกินกำลังงอกพร้อมกันนั้นก็ปลูกป่าทดแทนไปในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้การผสมเทียม และปล่อยปลาลงไปในแหล่งน้ำต่าง ๆ ตลอดจนการเผยแพร่พันธุ์ปลาในวันสงกรานต์ ซึ่งถือเป็นวันประมงแห่งชาติ การจัดพื้นที่ในรูปอุทยานแห่งชาติ สวนป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดี เป็นต้น

1.2) **การบูรณะ หรือปรับปรุงให้กลับคืนสภาพ (Repair)** หมายถึง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ได้โดยตลอดไปด้วย การรู้จักบูรณะและปรับปรุงทรัพยากรด้วย การรู้จักบูรณะและปรับปรุงทรัพยากรที่ใช้มานาน จนเสื่อมคุณภาพ และใช้ประโยชน์ไม่ได้แล้วให้กลับมามีคุณภาพและใช้ประโยชน์ได้อีก อาทิ การปลูกป่าทดแทน หรือการปลูกสร้างสวนป่า

²² เรื่องเดียวกัน.

การปรับปรุงแก้ไขดินเปรี้ยว ดินเค็ม ให้ใช้เพาะปลูกได้ดั้งเดิม การแก้ไขมลภาวะของน้ำ การผสมเทียม พันธุ์พืช และสัตว์ ที่ใกล้จะสูญพันธุ์

1.3) การปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติ (Recovery) ในบางกรณีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้รับการปรับปรุงเพื่อให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า เช่นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรพยายามปรับปรุงให้ใช้ได้ตลอดปี คือ ปลูกซ้ำที่ได้ 2-3 ครั้ง หรือมากกว่านั้น ภายในหนึ่งปี และปลูกได้หลาย ๆ อย่างเพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดการเสี่ยงเรื่องการตลาดตลอดจนปรับปรุงให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูงสุดเท่าที่จะปรับปรุงสมรรถนะของดินที่ใช้เพาะปลูกได้ ทั้งนี้โดยได้รับความช่วยเหลือจากโครงการปฏิรูปที่ดิน หรือโครงการจัดรูปที่ดินเป็นสำคัญ หรือการสร้างเขื่อนเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ น้ำที่เก็บกักไว้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้มากกว่าสภาพตามธรรมชาติ กล่าวคือ สามารถนำเอาน้ำมาหมุนกังหันน้ำ เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า น้ำที่หมุนเวียนผ่านกังหันน้ำ เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า น้ำที่หมุนเวียนผ่านกังหันน้ำแล้วส่งไปใช้ในการชลประทาน การอุตสาหกรรมหรือเพิ่มระดับน้ำ เพื่อการขนส่งตามแม่น้ำลำคลองในฤดูแล้ง

1.4) การผลิตและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ (Renewal) มาตรการนี้นิยมใช้กับทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่สิ้นเปลืองหมดไป คือ ใช้แล้วหมดไป ได้แก่ ทรัพยากรแร่ชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะพลังงาน เชื้อเพลิง ไม่ว่าจะเป็น ถ่านหิน หิน น้ำมัน น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ ต้องมีมาตรการที่ระมัดระวัง รอบคอบในการนำมาใช้ทุกขั้นตอน คือ ตั้งแต่ขบวนการผลิตจนกระทั่งจำหน่าย และใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่าที่สุด เช่น การปรับปรุงประสิทธิภาพของเครื่องมือ เครื่องจักรในการผลิต การขนส่ง ตลอดจนขบวนการใช้ก็ต้องพยายามให้เกิดการสูญเสียน้อยที่สุด หรือในกรณีที่ประเทศกลุ่มผู้ผลิตน้ำมัน (OPEC) เห็นว่าทรัพยากรของตนคือ น้ำมัน ที่ประเทศอุตสาหกรรมซื้อไปนั้นราคาถูกมาก เมื่อเปรียบเทียบกับราคาสินค้าสำเร็จรูปที่ต้องซื้อ กลับมา และในไม่ช้าบ่อน้ำมันก็จะแห้งหมด เหลือแต่ทะเลทรายประชาชนจะอย่างไร จึงจำเป็นที่จะต้องขายน้ำมันให้ได้ราคาสูงสุด และลดปริมาณการผลิตลง หรือควบคุมปริมาณ เพื่อให้ทรัพยากรนี้คงอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งก็ตรงกับหลักการของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแง่ประเด็นนี้พอดี

1.5) การนำเอามาใช้ใหม่หรือการหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) เป็นมาตรการที่ช่วยให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้คุ้มค่าที่สุดและมีประสิทธิภาพวิธีหนึ่ง เพราะทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่หมดสิ้นไป แต่เมื่อใช้หมดสภาพแล้วสามารถนำมาประดิษฐ์ใหม่ โดยเฉพาะสินแร่ โลหะ ที่เป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ที่ชำรุดใช้การไม่ได้แล้วสามารถนำมาหล่อหลอม ประดิษฐ์ให้ใช้ได้ใหม่ ทำให้ปริมาณความต้องการใช้ และการขุดสินแร่โลหะลดลง ขณะเดียวกันประเทศต่าง ๆ ก็พยายามปรับปรุงวิธีประดิษฐ์เครื่องใช้ที่เป็นโลหะจากของเก่าให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น เช่น การนำทองแดงมาหลอมใช้ใหม่ของสหรัฐอเมริกา การใช้เศษเหล็กเก่าผสมในการถลุงเหล็กของญี่ปุ่น แม้แต่กระดาษที่ใช้แล้วก็สามารถนำไปหมักเพื่อทำเยื่อกระดาษได้เช่นกัน

1.6) การใช้สิ่งอื่นแทน มาตรการนี้ปัจจุบันนิยมใช้กัน เช่น โรงงานอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นที่สร้างรถจักรยานยนต์ จะใช้พลาสติกเป็นชิ้นส่วนบางชนิดในรถจักรยานยนต์ เช่น บังโคลน หรือใช้อะลูมิเนียม ดีเทเนียมแทนเหล็ก ใช้กระเบื้องแทนสังกะสี ใช้ไม้อัดและกระดาษอัดแทนไม้ เป็นต้น ด้วยการศึกษาวิจัย ค้นหาคุณสมบัติและวิธีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้วแต่ได้

ปล่อยทิ้งไว้อย่างไม่มีประโยชน์ หรือไม่เห็นคุณค่า หรือยังใช้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า เช่น พลังงาน แสงแดด พลังงานลม พลังงานคลื่นในมหาสมุทร การตรวจสอบ และการพัฒนาการประมงน้ำจืด การพัฒนาระบบการปลูกพืชให้เหมาะสมกับสมรรถนะของที่ดินแต่ละแห่ง การพัฒนาการผลิต เมงกานีสชนิดเกรดเคมีแปลงให้เป็นชนิดเกรดแบตเตอรี่ เพื่อใช้ในอุตสาหกรรมผลิตถ่านไฟฉาย และอุปกรณ์สื่อสาร หรือการพัฒนาประดิษฐ์โลหะผสมที่มีคุณภาพพิเศษต่าง ๆ เช่น เหล็กกล้าผสมนิเกิลได้เหล็กที่ไม่เป็นสนิมและแม่เหล็กไม่ดูด ซึ่งเรียกว่า สแตนเลส เป็นต้น

1.7) การปฏิเสธหรือดื้อใช้ (Reject) สิ่ง que เห็นว่าเป็นการทำลายหรือสร้างมลพิษให้เกิดขึ้นแก่สิ่งแวดล้อม

2) วิธีการหรือมาตรการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เป็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวกับชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชนทุกคนในชาติ และเป็นปัญหาที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการด้วยความเข้าใจปัญหาอย่างลึกซึ้ง รวดเร็วทันการตรงไปตรงมา และมองการณ์ไกล ด้วยเหตุนี้มาตรการหรือวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทางสังคมจึงเป็นวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ได้ผลตรงเป้าหมายอย่างยิ่งและจะขาดเสียมิได้ ถึงแม้จะใช้มาตรการจัดการโดยตรงแล้วก็ตาม มาตรการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการปฏิบัติ อาทิ เจ้าหน้าที่ ผู้เชี่ยวชาญ สถาบันรัฐทุกแห่ง ประชาชนทุกคนทั้งในเมืองและชนบท และความร่วมมือจากนานาชาติ เป็นต้น ทุกคนต้องระลึกอยู่เสมอว่าตนเองมีส่วนที่จะต้องช่วยกันจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีแนวทางที่จะปฏิบัติได้ดังนี้

2.1) จัดตั้งชมรมหรือสมาคมการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติขึ้น

ดังปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาตามสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ได้มีการจัดตั้งชมรมดังกล่าวไม่บรรลุลผลเท่าที่ควรสมาคม หรือชมรมต่าง ๆ อาทิ สมาคมการอนุรักษ์ป่าไม้ สมาคมการอนุรักษ์ดิน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย เป็นต้น ชมรมหรือสมาคมเหล่านี้มีหน้าที่ช่วยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ส่งเสริมป้องกัน และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องทางด้านวิชาการแก่ทางราชการ หรืออย่างน้อยที่สุดก็จะเป็นกลุ่มชนที่บำเพ็ญประโยชน์เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2) การออกกฎหมายควบคุม กฎหมายนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งในการดำเนินการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น กฎหมายการควบคุมป่าสงวน กฎหมายควบคุมและคุ้มครองสัตว์ป่า กฎหมายควบคุมการทำเหมืองแร่ กฎหมายรักษาความสะอาดของบ้านเมือง กฎหมายการก่อตั้งอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ควรมีการกำหนดโทษที่รุนแรงพอสมควรสำหรับผู้ฝ่าฝืน เช่น กฎหมายของประเทศไทย ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เช่นพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2503 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 และกฎหมายห้ามการตัดไม้ในป่าที่ได้รับสัมปทานตั้งแต่วันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2532

2.3) การให้การศึกษาแก่ประชาชน นับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะช่วยทำให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรจะจัดสอดแทรกเข้าไปทุกระดับตั้งแต่ประถมศึกษา

ถึงขั้นอุดมศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชนได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ยังควรมีการจัดการอบรมศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นอกกระบบโรงเรียนอีกด้วยโดยการพิมพ์เอกสารเผยแพร่ แนะนำ ชี้แจงประชาชนที่อยู่ในวัยที่พ้นเกณฑ์การศึกษาแล้ว

2.4) การโฆษณาทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนอื่น ๆ การดำเนินการในเรื่องนี้จะเป็นสิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นไปได้มากเท่ากับเป็นการช่วยกระตุ้นเตือนให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญ และความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเราไว้

2.5) จัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง เพื่อทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการอย่างอิสระในการอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุกชนิด นอกจากนี้ยังช่วยกระตุ้นเตือนให้หน่วยงานอื่น ๆ ที่รับผิดชอบได้ ดำเนินการตามนโยบายของรัฐ หรือตามกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อไปอีกด้วย²³

สรุปได้ว่า มาตรการสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย 1) มาตรการจัดการโดยตรงเพื่อถนอมรักษาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การถนอม การบูรณะ หรือปรับปรุงให้กลับคืนสภาพ การปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติ การผลิตและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ การนำเอามาใช้ใหม่หรือการหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ การใช้สิ่งอื่นแทน และการงดใช้ 2) มาตรการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ จัดตั้งชมรมหรือสมาคมการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติขึ้น การออกกฎหมายควบคุม การให้การศึกษาแก่ประชาชน การโฆษณาทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และสื่อมวลชนอื่น ๆ และจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง

2.2.6 การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน

ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดย

1) สร้างความตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิต รวมทั้งกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นให้ชุมชนที่มีศักยภาพเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2) สนับสนุนกลไกชุมชนและเครือข่ายในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรม อาทิ การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นเพื่อความมั่นคงด้านอาหารและเป็นสมุนไพรเพื่อรักษาโรค โดยไม่ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารจัดการป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหาร การ

²³ เรื่องเดียวกัน.

จัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง การบริหารจัดการลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมือง เช่น ขยะ น้ำเสีย เป็นต้น ตลอดจนโอกาสให้ได้รับการชดเชยหากเกิดการทำลายทรัพยากรของชุมชนโดยกิจการอื่นนอกชุมชน

3) เสริมสร้างขีดความสามารถและองค์ความรู้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นภาคีหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการป่าและพื้นที่อนุรักษ์ การจัดการลุ่มน้ำ การจัดการและฟื้นฟูป่าชายเลน การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในท้องถิ่น เป็นต้น โดยมีการใช้และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างยุติธรรม²⁴

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกันนั้นจะต้องเริ่มที่การสร้างความตระหนักรู้คุณค่า การร่วมกันรักษาและสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกันในชุมชน

2.3 พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม

2.3.1 หลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

1) **ศีล 5** คือ ข้อปฏิบัติที่ควรละเว้นจากความชั่ว และควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ทำให้มีความประพฤติชอบทางกายและวาจา ประกอบด้วย (1) เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวรมณี) (2) เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ (อทินนาทานา เวรมณี) คือ เว้นจากการลักทรัพย์ รวมถึงเว้นจากการลักโกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ และทำลายทรัพย์สิน (3) เจตนางดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม (กามเมสุมิฉฉาจา เวรมณี) เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน (4) เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ (มุสาวาทา เวรมณี) คือ เว้นจากการพูดชั่ว คือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ หมายถึงการพูดหลอกลวง (5) เจตนางดเว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท (สุราเมรัยมัชชปมาทักุฎฐานา เวรมณี) คือ เว้นจากการดื่มน้ำเมา รวมถึงเว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษทั้งหลาย²⁵

2) **โลกธรรม 8** คือ ความเป็นไปตามความจริงของชีวิตที่มีอยู่บนโลกหรือธรรมอันเป็นความจริงของทุกชีวิตบนโลก ประกอบด้วย (1) ลาภะ การมีลาภ คือ การได้มาซึ่งทรัพย์สิน เงิน ทอง โภชนะ และปัจจัยทั้งหลายตามสิ่งที่ตนปรารถนา ทั้งที่ได้มาด้วยความสุจริตหรือทุจริต เช่น การถูกหวยรางวัลที่ 1 เป็นต้น (2) ยสะ การมียศ คือ การได้มาซึ่งสมมติศักดิ์ คือ นามที่เขาตั้งให้ เพื่อเป็นนามกำหนดในบทบาทหน้าที่ของตนในสังคม เช่น เป็นตำรวจ เป็นครู เป็นนายอำเภอ เป็นต้น (3) ปัสังสะ การมีคำสรรเสริญเยินยอ คือ คำกล่าวที่เขาพูดถึงตนด้วยความบริสุทธิ์ใจในการเชิดชูต่อความดีหรือสิ่งที่ตนได้กระทำเพื่อผู้อื่น สิ่งนี้เรียกว่า คำสรรเสริญ ส่วนคำกล่าวที่เขาพูดถึงตนด้วยความไม่บริสุทธิ์ใจหรือการแก่งแย่งเพียงเพื่อหวังประโยชน์แก่เขา สิ่งนี้ เรียกว่า การเยินยอ (4) สุขะ การมีความสุข คือ ความอึดอึดใจในสิ่งที่ได้มาตามความปรารถนาทั้ง 3 ประการ ข้างต้น นอกจากนี้ ความสุขที่มีนั้น

²⁴ “ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ”, (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2558)

²⁵ ที.ปา. 11/315/305.

ยังครอบคลุมถึงความสุขทางใจในด้านอื่น ๆ เช่น ความสุขจากการยินดีในความรัก ความสุขจากความสำเร็จในการทำงาน การเล่าเรียน เป็นต้น ไม่นับรวมกับความสุขหรือความยินดีในธรรม ทั้ง 4 ประการดังกล่าวมานี้ เรียกว่า อภิภูฏารมณ คือ สิ่งที่ต้องตามปรารถนาหรือสิ่งที่น่าพอใจ แต่ผู้ที่ได้มาพึงมีอนิจจังเป็นธรรมคุณในใจ คือ ให้รู้ว่าสิ่งเหล่านั้นมีความไม่เที่ยง มีเพิ่ม ย่อมมีลดหรือหมดหายไป ไม่สามารถคงอยู่กับเราได้ตลอดเวลา (5) อลาภะ การเสื่อมในลาภ คือ ความไม่เที่ยง และไม่คงอยู่ของลาภที่ได้มาทั้งปวง ลาภเหล่านั้น เป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ ย่อมมีวันลดน้อยหรือหมดไปจากตน เช่น เงิน ทอง หรือ ทรัพย์สินต่าง ๆ (2) อยสสะ การเสื่อมในยศ คือ ความไม่เที่ยง และไม่คงอยู่ของยศถาบรรดาศักดิ์ที่ได้มาทั้งปวง ยศเหล่านั้น เป็นนามธรรมที่จับต้องไม่ได้ เป็นนามที่เพียงผู้อื่นเขาตั้งให้แทนตัวตนของเรา และยศเหล่านี้ย่อมหมดไปตามวาระการงานหรือหมดไปตามกายของตน (3) นินทา การมีคำนินทา คือ คำกล่าวที่ผู้อื่นกล่าวถึงตนในทางเสื่อมเสีย คำเหล่านี้ย่อมไม่เป็นที่ปรารถนาของทุกคน แต่เป็นธรรมดาที่หากมีผู้รักย่อมมีผู้เกลียด และนินทาว່ร้าย เป็นของคู่กันกับคำสรรเสริญเยินยอ (4) ทุกขะ การมีความทุกข์ คือ ความหม่นหมองหรือขมขื่นใจที่เกิดจากการเสื่อมในลาภ ในยศ และในคำถูกกล่าวนินทา นอกจากนั้น ความทุกข์ยังรวมถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากด้านต่าง ๆ เช่น ความทุกข์จากคำตำหนิ ความทุกข์จากความผิดหวังในความรัก และความทุกข์จากการสูญเสียในสิ่งต่าง ๆ เป็นต้น ทั้ง 4 ประการดังกล่าวมานี้ เรียกว่า อนิภูฏารมณ คือ สิ่งที่ไม่เป็นไปตามปรารถนาหรือ สิ่งที่ไม่พึงพอใจ แต่ผู้ที่ต้องเผชิญกับความเสื่อมทั้ง 4 นี้ ก็ต้องพึงมีอนัตตา คือ ทุกสิ่งล้วนไม่มีตัวตน คือ ย่อมมีวันเสื่อมสลายไปตามอนิจจังอันเกิดจากความเที่ยงแท้ และสิ่งเหล่านี้ที่เกิดขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่ตนไม่สามารถควบคุมหรือกำหนดให้คงอยู่ได้ตั้งใจต้องการ²⁶

โลกธรรมทั้ง 8 ประการนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่เกิดกับทุกคนบนโลกที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นกับคนใดคนหนึ่งแล้วย่อมทำให้เป็นที่น่ายินดี อันประกอบด้วย การเกิดลาภ การเกิดยศ การเกิดคำสรรเสริญหรือเยินยอ และการเกิดความสุข แต่สิ่งทั้ง 4 ประการนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่าไม่มีความเที่ยงแท้ คือ ไม่มีสิ่งใดที่ยั่งยืนหรือคงอยู่ตลอดกาลเวลา จึงต้องมีวันที่จะเสื่อมหายหรือหมดไปในอนาคตภายหน้า คือ การเสื่อมลาภ การเสื่อมในยศ การเกิดคำนินทา และสุดท้าย คือ การเกิดความทุกข์ นั่นเอง

3) ขรวาสาธรรม 4 คือ ธรรมของผู้ครองเรือนที่พึงรู้ ประกอบด้วย (1) ความจริง (สัจจะ) คือความซื่อสัตย์ จริงใจ (2) การข่มใจ (ทมะ) คือ การฝึกตนด้วยการข่มใจด้วยการควบคุมจิตใจให้อยู่เหนือกิเลส (3) ความอดทน (ขันติ) คือความอดทน ความเพียร ความไม่ท้อถอย (4) ความเสียสละ (จาคะ) คือ ความเสียสละตั้งแต่ความสุขส่วนตนจนถึงสละกิเลส มีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว²⁷

4) อคติ 4 คือ วิถีในทางที่ผิดหรือการดำเนินไปในทางที่ผิด ทั้งนี้ันเกิดจากทัศนคติหรือความคิดเห็นในทางที่ผิด ซึ่งต่อมาจึงใช้คำให้เข้าใจง่ายเป็น ความลำเอียง หรือ ความไม่เที่ยงธรรม ประกอบด้วย (1) ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะชอบพอ รักใคร่ หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะอ้างเอาความรักใคร่หรือความชอบพอกัน ซึ่งมักเกิดกับตนเอง ญาติพี่น้อง และคนสนิทสนม การแก้ฉันทาคติ ต้องทำใจให้เป็นกลาง โดยการปฏิบัติต่อทุกคนให้เหมาะสมเหมือน ๆ กัน

²⁶ อก.อภุฏก. 23/96/159.

²⁷ ส.ส. 15/246/354.

(2) โทสะคติ คือ ความลำเอียงเพราะโกรธหรือชิงชัง หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะความโกรธ หรือลู่อ่านาจโทสะ การแก้ไขโทสะคติ ทำได้ด้วยการทำให้หนักแน่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และพยายามแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานออกจากกัน (3) โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะหลง หรือ ความลำเอียงเพราะความเขลา ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หมายถึง การทำให้เสียความรู้สึกธรรมเพราะความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน รีบตัดสินใจก่อนพิจารณาให้ดี วิธีแก้ไข ทำด้วยการเปิดใจให้กว้าง ทำให้ใจสงบ มองโลกในแง่ดี และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และ (4) ภัยาคติ คือ ความลำเอียงเพราะกลัว หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัว หรือเกรงกลัวภัยอันตราย วิธีแก้ไขทำได้ด้วยการพยายามฝึกให้เกิดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ตรง²⁸

5) **สังคหัตถุ** คือ หลักธรรมเรื่องสงเคราะห์กัน, คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้, หลักการสงเคราะห์ คือช่วยเหลือกันยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลกคือสังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ดุจสลักเกาะยึดรถที่กำลังแล่นไปให้คงเป็นรถและวิ่งแล่นไปได้ มี 4 อย่าง คือ (1) ทาน หมายถึง การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน (2) ปิยวาจา หมายถึง พูดจาน่ารัก นานิยมนับถือ (3) อัตถจริยา หมายถึง บำเพ็ญประโยชน์ (4) สมานัตตตา หมายถึง ความมีตนเสมอ คือ ทำตัวให้เข้ากันได้ เช่น ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เป็นต้น²⁹

6) **อปรีหานิยธรรม** คือ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม หรือหลักปฏิบัติที่นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน เป็นหลักธรรมสำคัญในการปกครอง มี 7 ประการ ประกอบด้วย (1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ เป็นการประชุมพบปะปรึกษาหารือกิจการงานต่าง ๆ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันโดยสม่ำเสมอ (2) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการประชุมและการทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงกระทำร่วมกัน หรือพร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง (3) ไม่บัญญัติ หรือล้มเลิกข้อบัญญัติต่าง ๆ เป็นการไม่เพิกถอน ไม่เพิ่มเติม ไม่ละเมิดหรือวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมเนียม (4) ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ยาวนาน ดังนั้นเราต้องให้เกียรติ ให้ความเคารพนับถือ และรับฟังความคิดเห็นของท่านในฐานะที่เป็นผู้รู้และมีประสบการณ์มามาก (5) ไม่ข่มเหงสตรี เป็นการให้เกียรติและคุ้มครองสตรี มิให้มีการกดขี่ข่มเหงรังแก (6) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ คือการให้ความเคารพศาสนาสถาน ปุชนิยสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความจำ ปลุกเร้าให้เราทำความดี และเป็นที่ยอมรับของหมู่ชน ไม่ละเลย พิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานที่สำคัญเหล่านั้นตามประเพณีที่ตรง และ (7) ให้การอารักขาพระภิกษุสงฆ์หรือผู้ทรงศีล เป็นการจัดการให้

²⁸ที่.ป.า. 11/176/196.

²⁹พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 261.

ความอารักขา บำรุง ค้ำครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจ และเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก³⁰

7) **ราชธรรม 10 หรือ ทศพิธราชธรรม** คือ ธรรมของพระราชา, กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ, คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง, ธรรมของนักปกครอง ประกอบด้วย (1) ทาน การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ (2) ศีล ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีหาวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษากิตติคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน (3) ปริจจาคะ การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง (4) อาชชวะ ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน (5) มัททวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองศ์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้ความรักภักดี แต่มีชาติยาเกรง (6) ตปะ ความทรงเดช คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำยำยียจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์ (7) อักโกธะ ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่าง ๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง (8) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือ เกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเหิงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง (9) ชันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกข่มขู่ถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม และ (10) อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงวันไหวเพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลากสักการะ หรืออิฏฐารมณฺ์ อนิฏฐารมณฺ์ใด ๆ สติมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คี ความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป³¹

สรุปได้ว่าหลักธรรมทั้ง 7 หมวดนี้สามารถนำมาใช้สำหรับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยการบูรณาการเข้ากับการประพฤติปฏิบัติตนของคนในชุมชน เพื่อเป็นการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งตามวิถีพุทธในด้านการปฏิบัติตนเองคือการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาตนเองให้รู้เท่าทันสภาพความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประพฤติปฏิบัติ ได้แก่ การรักษาศีล 5 และปฏิบัติตนตามกรอบของโลกธรรม 8 ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัวคือการสร้างสรรค์ครอบครัวให้มีความอบอุ่น ให้มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยหลักของฆราวาสธรรม 4 และอคติ 4 และด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคมคือการอุทิศ

³⁰ที่.ม. 10/68/86.

³¹ช.ช. 28/240/86.

ตัวเพื่อสังคมเพื่อเป็นการสานสัมพันธ์ให้สังคมมีความสำคัญในแง่ของโครงสร้างที่ยั่งยืนและการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักของสังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 และทศพิธราชธรรม 10

2.3.2 พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

พระสงฆ์ในฐานะเป็นองค์กรหนึ่งของสังคม ในการช่วยแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมที่กำลังดำเนินไปอยู่ในปัจจุบันนี้ ก็ควรจะได้ทำความเข้าใจเรื่องความหมาย ขอบข่าย และสาเหตุของการทำลายสิ่งแวดล้อมเสียก่อนแล้วจึงแสวงหาจุดที่เหมาะสมว่า พระสงฆ์ควรจะยืนอยู่ตรงไหนจึงจะเหมาะสมกับการให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมที่กล่าวมานี้ ล้วนมีผลกระทบแก่การดำรงอยู่ของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน มนุษย์ต้องการผืนดินในการผลิตอาหารธรรมชาติ แต่ขณะนี้ดินก็หมดประสิทธิภาพในการผลิต ทุกวันนี้ต้องสร้างปุ๋ยเคมี เพิ่มความอุดมให้แก่ดินซึ่งผิดธรรมชาติที่เคยเป็นมา ยิ่งเพิ่มปุ๋ยเคมีลงไปมากเท่าไรก็เป็นการทำลายดินมากเท่านั้น คงต้องใช้เวลานานต่อการย่อยสลายผลิตภัณฑ์สังเคราะห์ต่าง ๆ ที่ทับถมอยู่บนแผ่นดิน ในช่วงเวลาดังกล่าว ดินก็เสื่อมคุณภาพลงไปเรื่อย ๆ กว่าความอุดมสมบูรณ์จะกลับคืนมาก็คงจะใช้เวลานานพอสมควรทีเดียว

ชีวิตมนุษย์ต้องการน้ำเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งหลับตาลงแต่ละวัน มนุษย์ต้องใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคประจำวัน เช่น อาบ ตี๋ม ทำความสะอาดร่างกาย และสิ่งต่าง ๆ ใช้ในการผลิตผลทางการเกษตรในไร่นา ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม ใช้ในทางคมนาคม ยานพาหนะบรรทุกทุกคน บรรทุกสิ่งของไปมา ติดต่อกันโดยไม่ต้องลงทุนอะไร ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ แต่เมื่อเกิดมลพิษทางน้ำ ประโยชน์การใช้งานเหล่านี้ย่อมลดลงและหมดไปในที่สุด แต่ความต้องการใช้ประโยชน์จากน้ำ มิได้หมดไปด้วย เมื่อความต้องการมีมากปัจจัยตอบสนองความต้องการมีน้อย การช่วงชิงสูง ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งทะเลาะกันอย่างรุนแรงได้ในยุคพุทธกาลศากยะตระกูลกับโกลิยะตระกูลอันเป็นตระกูลฝ่ายพุทธมารดาและพุทธบิดา ก็ทะเลาะกันเรื่องน้ำ พระพุทธเจ้าเคยเสด็จไปทรงห้ามบ่อย ๆ แต่พอพระพุทธองค์มิได้ทรงห้ามก็รบกันไม่มีวันหยุดหย่อน น้ำจึงมีความสำคัญต่อชีวิตมาแก่โบราณกาล การขัดแย้งกันมีมานาน หากใช้ทรัพยากรน้ำไม่เป็น น่ากลัวว่าในอนาคตจะมีการช่วงชิงจนเกิดความแตกแยกในสังคมขึ้นมาอีกเป็นแน่แท้

อากาศและอุณหภูมิก็มีความจำเป็นต่อชีวิตไม่น้อยไปกว่าสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ และสำคัญมากเสียด้วย มนุษย์ขาดน้ำยังพออยู่ได้ในระยะเวลาสั้น ๆ ขาดอาหารอยู่ได้นานหลายวัน แต่ขาดอากาศบริสุทธิ์หายใจไม่ถึง 1 ชั่วโมงก็เสียชีวิตทันที หากไม่เสียชีวิตก็อาจจะพิการได้ หากอากาศเสียแผ่ขยายออกไปมาก ๆ ความเจ็บป่วยต่าง ๆ เกิดขึ้นได้ง่าย กระทบกระเทือนสุขภาพก่อน พอนานเข้าก็เป็นอันตรายแก่ชีวิต หากอากาศเสียขยายไปอย่างรุนแรงมนุษย์อาจจะต้องตายจนสิ้นเผ่าพันธุ์ก็ได้ อุณหภูมิ ก็มีผลกระทบต่อการดำรงชีพของมนุษย์ไม่แพ้ สิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ร่างกายที่ดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุขเพราะร่างกายมีอุณหภูมิสมดุลกับธาตุอื่น ๆ ในร่างกาย และอุณหภูมิในร่างกายย่อมมีความสัมพันธ์กับภายนอกอย่างใกล้ชิด หากอุณหภูมิภายนอกร้อนมากจนร่างกายไม่สามารถปรับตัวอยู่ได้ ก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างแน่นอน

หากมองปัญหาตามแนวพุทธศาสนาเราก็พบว่าขณะนี้ธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม กำลังมีปัญหาซึ่งอาจจะเพิ่มความรุนแรงขึ้นทุกวันจนเข้าขั้นวิกฤตขึ้นไม่วันใดก็วันหนึ่ง ชีวิตมนุษย์ตามพุทธทัศนะประกอบขึ้นมาจากธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ตามกฎของธรรมชาติ ต้องอาศัย ธาตุ 4 ที่ส่งเข้าไปสู่ร่างกายและถ่ายเทออกมาต้องบริสุทธิ์และสมดุล ร่างกายจึงจะดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ถ้าหากเสียดุล

บ้างเล็กน้อย ร่างกายก็จะแสดงปฏิกิริยาออกมาในรูปของความอ่อนแอหรือป่วยไข้ ถ้ารุนแรงชีวิตจะแตกสลายทันที หากสิ่งแวดล้อมยังอยู่ในสภาพวะปกติบริสุทธิ์ สดใสตามธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์ก็พลอยพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย แต่ถ้าเมื่อไรมีความแปรปรวนมาก ๆ ชีวิตมนุษย์ก็จะประสบทุกข์มากยิ่งขึ้น ภารกิจแห่งการร่วมกันเผชิญปัญหา การค้นคว้าหาสาเหตุของปัญหาและทางแก้ไขให้พบ ซึ่งมั่นใจว่าทางแก้มีอยู่ จึงมิใช่เป็นหน้าที่ของมนุษย์เพียงคนใด คนหนึ่ง หรือกลุ่มใด กลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของทุกชีวิต เพราะมันจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความดำรงอยู่ และการล้มสลายแห่งมนุษยชาติทีเดียว

ในอดีตวิถีไทย คือวิถีแห่งธรรม เพราะธรรม คือแนวทางที่สอนให้มนุษย์สร้างคุณภาพแห่งชีวิตระหว่างตน ชุมชนและธรรมชาติรอบตัวว่าควรจะดำเนินชีวิตให้สอดคล้องสมดุลอย่างไร ตามความเชื่อ ตามวิถีทางพระศาสนาของตนอย่างไร แต่ ณ ปัจจุบันนี้ธรรมนั้น ได้ผันแปรเปลี่ยนแปลงไปแล้ว เมื่อมนุษย์หันหลังที่จะเข้าใจธรรมชาติ อยู่กับธรรมชาติ อันเป็นแม่บทแห่งธรรมมากขึ้น แล้วมุ่งหน้าตัดทวงทำลาย ธรรมชาตอย่างตะกละตะกลาม เมื่อมากเข้านานเข้าก็ยากที่ธรรมชาติจะทานทนได้ หรือ เพียงพอกับความโลภ อันไร้ขีดจำกัดของมนุษย์ และยิ่งเมื่อวิถีชีวิตมนุษย์ เดินทางห่างไปจากธรรมชาติ หลงไหลในเทคโนโลยีนำพาอุตสาหกรรมเข้ามา ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายคุณภาพที่เคยสอดคล้องประสานเป็นวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติภัยแห่งผลพวงนั้นก็เริ่มลุกลามคุณภาพแห่งชีวิตนั้นจะขาดวิถีแห่งธรรมเสียมิได้ เพราะธรรมคือกรอบคิดหลักที่วางกระบวนการดำเนินชีวิต วางความหมายแห่งคุณค่าให้เป็นไปอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ อันสงบและเรียบง่าย เนื่องจากปัจจุบันป่าต้นน้ำ ถูกทำลาย ถูกบุกรุกแผ้วถางมากมาย ซึ่งทั้งหมดล้วนมาจากผลกระทบของการพัฒนาอย่างไม่ยั่งยืน อันขัดกับหลักปฏิบัติตามวิถี ชาวพุทธที่อยู่พอเพียงและเคารพธรรมชาติ การพยายามดึงเอาสถาบันพระศาสนา ชุมชนและประชาคมเมือง ให้มาสนใจ รับรู้และศึกษา ปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อโดยตรงกับสังคม ทั้งในด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม และอื่น ๆ³²

แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักพระพุทธศาสนา

การอนุรักษ์ป่าในมุมมองของพระพุทธศาสนานั้น สามารถประยุกต์อยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติ สามารถกำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีความตระหนักในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงซึ่งต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงเพื่อการยุติปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อม และแนวคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักของความเป็นจริง ทำให้มนุษย์มีทัศนคติที่ถูกต้องว่าทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ตีมนุษย์ต้องมีการบริหารจัดการตัวเองเสียก่อนซึ่ง แนวคิดการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาต้องตั้งอยู่บนแนวทางของความเป็นจริง ต้องรู้ระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่เรียกว่า อุดุนิยม ได้แก่ ความจริงเกี่ยวกับสสาร สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ เรียกว่า พีชนิยาม ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุกรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เป็นธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรม เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เป็นกลไกที่เชื่อมโยงทุกสรรพสิ่งเข้าด้วยกัน ซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกว่า ธรรมนิยาม หมายถึง สภาวะสิ่งทั้งมวลมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันตามกระบวนการแห่งเหตุและผลเสมอ ดังนั้นแนวทางการประยุกต์หลักคำสอนในการ

³²<http://www.mcusurat.org/class%203/budhismandsociety.htm> < (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2558)

อนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้ตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถประยุกต์หลักคำสอนให้สัมพันธ์กันทฤษฎีกฎธรรมชาติ 5 ประการ หรือ นิยาม 5 คือ ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกัน ได้แก่

1) อนุนิยาม (Physical Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอณูหภูมิโดยเฉพาะเรื่องดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์

2) พีชนิยาม (Biological Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ รวมทั้งพันธุกรรม

3) จิตนิยาม (Psychological Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต

4) กรรมนิยาม (Moral Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ

5) ธรรมนิยาม (Causal Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน

ดังนั้น กฎธรรมชาตินี้แสดงให้เห็นว่า มนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเอง แล้วส่งผลไปถึงความเปลี่ยนแปลงในสิ่งอื่น ๆ จำเป็นที่มนุษย์ พืช สัตว์ ต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และหลักคำสอนต่าง ๆ ของศาสนาก็มีการสอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่องธรรมนิยาม ที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็นไปตามเหตุและผล แม้แต่การปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอน ถ้าปรารถนามุ่งให้เกิดความวิเวกก็ต้องพึ่งพาอาศัยความเป็นธรรมชาติ³³

แนวทางการอนุรักษป่าตามหลักศีล 5

ศีล 5 หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา หรือการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน พระพุทธองค์ตรัสศีล 5 หรือศีลธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายวาจา ตลอดจนถึงทำมาหาเลี้ยงชีพซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้น กลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยแก่การเป็นอยู่และต่อสภาพแวดล้อม รวมทั้งการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษป่ารายละเอียด ดังนี้

1) ละเว้นจากการล่าสัตว์ หมายถึง การล่าสัตว์ทุกชนิดเพื่อการล่าหรือเพื่อบูชายัญ และรวมไปถึงการไม่ทำลายพืช สัตว์โลกทุกชนิดไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานย่อมรักชีวิตของตน มีความตั้งใจที่จะรักษาชีวิตไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ มองเห็นชีวิตตนมีคุณค่าควรแก่การถนอม เรามีความรู้สึกรักชีวิตเราอย่างไร คนอื่น หรือสัตว์อื่นก็มีความรู้สึกรักชีวิตของตนอย่างนั้น

2) ละเว้นจากการลักขโมย หมายถึง ควรถือประโยชน์ตามที่ธรรมชาติได้ให้มา ไม่ควรไปเร่งหรือเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารเคมีจนกลายเป็นการทำลายธรรมชาติและเป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม

3) ละเว้นจากการประพฤติดินทางเพศ หมายถึง เว้นจากประพฤติดินในกาม ผู้ประพฤติดินศีลข้อนี้จะทำให้ชีวิตมีภัยคุกคามหรือมีศัตรูมาก ในทำนองเดียวกัน ด้านสิ่งแวดล้อมถ้า

³³ พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร. “แนวทางการอนุรักษป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิฮักเมืองน่าน”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม) 2558 : 30-31.

มนุษย์ประพฤติผิดต่อธรรมชาติโดยมองธรรมชาติเป็นเสมือนผู้หญิง มนุษย์มีการลักลอบตัดต้นไม้ฆ่าสัตว์ก็นับเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของธรรมชาติ

4) ละเว้นจากการพูดเท็จ ได้แก่ คำปดเสียดสี และคินคำ พูดแต่คำสัตย์จริงด้วยความจริงใจและปรารถนาดี ในด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อมบุคคลควรพูดเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5) ละเว้นจากการดื่มสุราหรือน้ำเมาและรวมทั้งยาเสพติด ศิลข้อนี้จะทำให้ผู้ละเมิดขาดสติในการประยุกต์ใช้ต่อสิ่งแวดล้อม บุคคลไม่ควรดื่มน้ำเมาซึ่งเป็นผลผลิตจากต้นไม้หรือพืชต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติเป็นการทำร้ายธรรมชาติ

ศีลทั้ง 5 ข้อนี้ เป็นหลักจำเป็นในสังคมมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปกติ ทั้งในตนเองและสังคม เพราะช่วยควบคุมความประพฤติไม่ให้พลาดล่าในการทำ ความช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย จึงจัดอยู่ในระดับศีลธรรมอันเป็นมูลฐานที่จะนำไปสู่ความสงบของจิตใจไม่ให้ความชั่วครอบงำได้³⁴

แนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ตามหลักไตรสิกขา

หลักคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนามีการสอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่องธรรมนิยาม ที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็นไปตามเหตุและผล แม้แต่การปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอน ถ้าปรารถนามุ่งให้เกิดความวิเวกก็ต้องพึ่งพาอาศัยความเป็นธรรมชาติ พุทธบริษัทเมื่อมีความเคารพสักการบูชาในพระรัตนตรัย พึ่งปฏิบัติธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มองธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิต สร้างจิตสำนึกอันประกอบไปด้วยเมตตาและความกตัญญูทวดที่ ซึ่งสามารถสรุปรวมลงในหลักไตรสิกขา 3 คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้น ดังนี้

1) ศีล ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขและในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

2) สมาธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี กล่าวคือการมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา

3) ปัญญา การฝึกอบรมด้านปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหาด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติ เคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยใช้ปัญญาในการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และใช้ในการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36-37.

ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ ก็คือการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในเบื้องต้น มีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีล ถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกากฎหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกายและวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้ จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษ ผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติการ่วมกัน การเข้าใจคำสอนในพระสูตร ช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ปัญหาที่เน้นตัวเองและการมีส่วนร่วมของทุกคน นอกจากนี้ หลักธรรมยังช่วยเสริมสร้างปัญญา มีความรู้ความเข้าใจมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นภาระที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาบูรณาการปรับท่าทีในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน³⁵

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนานั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงให้คนกับธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล ไม่เบียดเบียนกัน พระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักเคารพธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมพอเพียง และรู้จักการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน

2.4 ข้อมูลพื้นที่ที่ทำวิจัย

2.4.1 ประวัติความเป็นมา

จังหวัดสมุทรสาครเป็นจังหวัดชายทะเล ตั้งอยู่ปากแม่น้ำท่าจีน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ กล่าวไว้ว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยา สมุทรสาครเดิมเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีชาวจีนนำเรือสำเภาเข้ามาจอดเทียบท่าค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและได้พักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเรียกว่า “บ้านท่าจีน” ตั้งอยู่บริเวณปากอ่าวไทย ต่อมาในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2099) ได้โปรดให้ยกฐานะ “บ้านท่าจีน” ขึ้นเป็น “เมืองสาครบุรี” เพื่อเป็นหัวเมืองสำหรับเรียกกระดมพลเวลาเกิดสงคราม และเป็นเมืองด่านหน้าป้องกันข้าศึกศัตรูที่จะเข้ามารุกรานบุกรุกทางทะเล ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงโปรดให้เปลี่ยนชื่อ “เมืองสาครบุรี” เป็น “เมืองสมุทรสาคร” ซึ่งมีความหมายว่า “เมืองแห่งทะเลและแม่น้ำ” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2448) ทรงปฏิรูปการปกครองมีการจัดระบบการบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็นมณฑลเทศาภิบาล และได้ทรงมีพระราชดำริที่จะสร้างสรรคความเจริญให้แก่ท้องถิ่น โดยใช้รูปแบบการปกครองแบบสุขาภิบาล จึงได้มีพระบรมราชโองการให้ยกฐานะ “ตำบลท่าฉลอม” เป็น “สุขาภิบาลท่าฉลอม” จังหวัดสมุทรสาคร เป็นสุขาภิบาลที่ตั้งขึ้นในหัวเมืองเป็นแห่งแรกของประเทศไทย ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาล ที่ 6 (พ.ศ. 2456) โปรดเกล้าให้ทางราชการเปลี่ยนคำว่า “เมือง” เป็น “จังหวัด” ทั่วทุกแห่ง ในพระราชอาณาจักร “เมืองสมุทรสาคร” จึงได้เปลี่ยนเป็น “จังหวัดสมุทรสาคร” มาจวบจนปัจจุบันนี้ ส่วนคำว่า “มหาชัย” ที่คนทั่วไปชอบเรียกกันนั้น เป็นชื่อคลองที่สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 แห่งกรุงศรีอยุธยาโปรดให้ขุดคลองลัดจากเมืองธนบุรี เป็นแนวตรงไปออกปากน้ำเมืองสาครบุรีแทน

³⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 39-40.

คลองโคกขามที่คุดเคี้ยว แต่ยังไม่ทันเสร็จทรงสวรรคตเสียก่อน จนถึงรัชสมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 9 (ขุนหลวงท่ายสระ) ได้โปรดให้ขุดคลองต่อจนแล้วเสร็จ และได้พระราชทานนามว่าคลองมหาชัย ซึ่งต่อมา ณ บริเวณฝั่งซ้ายปากคลองได้เกิดชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นชื่อว่า “มหาชัย” จึงเป็นที่นิยมเรียกขานแต่นั้นเป็นต้นมา จังหวัดสมุทรสาครเป็นจังหวัดชายทะเล ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนในเขตพื้นที่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ประมาณเส้นรุ้งที่ 130 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 100 องศาตะวันออก เป็นจังหวัดปริมณฑล ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 30 กิโลเมตร มีพื้นที่ 872.347 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 545,216 มีอาณาเขตทิศเหนือ ติดกับจังหวัดนครปฐม ทิศใต้ ติดกับอ่าวไทยทิศตะวันออก ติดกับกรุงเทพมหานครทิศตะวันตก ติดกับจังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดราชบุรี แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 อำเภอ 40 ตำบล 288 หมู่บ้าน ประกอบด้วยอำเภอเมืองสมุทรสาคร อำเภอกระทุ่มแบน อำเภอบ้านแพ้ว³⁶

สรุปได้ว่าพื้นที่ในการทำวิจัยประกอบด้วย 3 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอกระทุ่มแบน และอำเภอบ้านแพ้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่าง ๆ

2.4.2 สถานการณ์เกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาคร

จากข้อมูลศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่า ภาพรวมระดับประเทศด้านการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชนไทย จากจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 70,372 หมู่บ้านอยู่ในเกณฑ์มีปัญหาน้อยกว่าร้อยละ 10 ใน 3 เรื่อง คือ เรื่องการได้รับความคุ้มครองทางสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชน และการรวมกลุ่มของชุมชน มีเพียง 2 เรื่อง ที่ระดับปัญหาสูงขึ้น คือเรื่องการเรียนรู้โดยชุมชน ร้อยละ 37.24 และเรื่องการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ร้อยละ 36.26 จากภาพรวมระดับประเทศมาลงสู่ระดับพื้นที่จังหวัดพบว่า จากปัญหาใน 5 เรื่อง **เรื่องสำคัญเร่งด่วนลำดับที่ 1** คือ ปัญหาเรื่องการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของชุมชน มีปัญหาสูงกว่าทุกเรื่อง โดยการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของชุมชนมีปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุดถึงร้อยละ 76.6 ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน, ร้อยละ 70.33 ในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต, ร้อยละ 69.18 ในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ, ร้อยละ 65.74 ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี และร้อยละ 59.67 ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร³⁷

จากข้อมูลสารสนเทศดังกล่าว จะเห็นได้ว่าความเข้มแข็งของชุมชนไทยยังมีปัญหาอยู่หลายด้านในจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะจังหวัดสมุทรสาครติด 1 ใน 5 ของจังหวัดที่มีปัญหาชุมชนเข้มแข็งเรื่องการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของชุมชน

2.4.3 สถานการณ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมชุมชนในจังหวัดสมุทรสาคร

ทส.สมุทรสาครเดินหน้าแก้ปัญหาด้านมลพิษ โดยนายยรรยง เลขาวิจิตร ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทส.) จังหวัดสมุทรสาคร กล่าวว่า จังหวัด

³⁶ <<http://www.samutsakhon.go.th/index.php/2014-01-04-19-08-26/2014-01-04-19-32-59>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2558)

³⁷ สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **สถานการณ์ด้านปัญหาการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชนไทย**, เอกสารประมวลสถิติด้านสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2557), หน้า 8.

สมุทรสาคร ประสบกับปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องน้ำเสีย และคุณภาพอากาศ เช่น กลิ่นเหม็น และฝุ่นละออง โดยในแต่ละปีได้รับเรื่องร้องเรียนด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมจากประชาชนจำนวนมาก เป็นลำดับต้น ๆ ของประเทศ ที่ผ่านมา จังหวัดสมุทรสาคร ได้บูรณาการตรวจสอบเรื่องร้องเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด ซึ่งหากผู้ประกอบการ/โรงงานอุตสาหกรรม ยังฝ่าฝืนปฏิบัติตามกฎหมาย จังหวัด ได้มอบให้คณะกรรมการระดับจังหวัด ตรวจสอบทุกเรื่องรวมถึงการใช้แรงงานและสวัสดิการของพนักงานด้วย อย่างไรก็ตามในการแก้ไขปัญหาเรื่องร้องเรียนด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมจะสามารถบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนได้อย่างทันต่อสถานการณ์นั้น อปท. ซึ่งใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่ จะต้องมีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว ซึ่งมาตรการด้านกฎหมาย ก็เป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยในการควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ และที่สำคัญอย่างยิ่งคือการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคประชาชน³⁸

ทช.จัดฝึกอบรม “เสริมสร้างศักยภาพชุมชนชายฝั่งจังหวัดสมุทรสาคร ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง” กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ร่วมกับสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดสมุทรสาคร และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช จัดฝึกอบรมโครงการ “เสริมสร้างศักยภาพชุมชนชายฝั่งจังหวัดสมุทรสาคร ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง” และศึกษาดูงานด้านทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในท้องที่ ตำบลแหลมใหญ่ จังหวัดสมุทรสาคร ระหว่างวันที่ 1-2 กรกฎาคม 2557 ณ ห้องประชุม 201 ศาลากลางจังหวัดสมุทรสาคร (หลังเก่า) อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีนายสมศักดิ์ พิริยโยธา ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจัดการทรัพยากรชายฝั่งและป่าชายเลน พร้อมด้วยนายไพโรจน์ นาครักษา ผู้อำนวยการส่วนบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 (จ.เพชรบุรี) และเจ้าหน้าที่จากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสมุทรสาคร ผู้แทนจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เป็นวิทยากรฝึกอบรม โดยมีตัวแทนจากเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลเข้าร่วมกว่า 80 คน

การจัดฝึกอบรมในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่นในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมได้แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างนักวิจัย ตัวแทนชุมชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและดูแลการกัดเซาะชายฝั่งในพื้นที่ของจังหวัดสมุทรสาครอีกด้วย³⁹

สมุทรสาครติเตียนฟูแหล่งน้ำรักษาสีสิ่งแวดล้อม 6 ก.พ. นายรังสรรค์ เจียรณัย นายกเทศมนตรีตำบลท่าจีน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร กล่าวว่า จากกรณีหลังจาก ร.ต.ท. อาทิตย์ บุญญะโสภิต ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสาคร ได้กำหนดนโยบายให้วันที่ 6 ก.พ.ประจำปี เป็นวันฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมจังหวัด ซึ่งในส่วนของเทศบาลท่าจีน จึงได้เชิญชวนประชาชนเข้าร่วมใน

³⁸<<http://www.naewna.com/local/132551>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)

³⁹<<http://dmcr2014.dmcr.go.th/detail.php?WP=nGS4ZKOCOMO3hHmtoJEaWaE3nJ54G3PDooY34RkRoHyan3DznGA4BKNkoGW3G0lDooya4UERnHy4Ljo7o3Qo7o3Q>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)

“โครงการพัฒนาคุณภาพแหล่งน้ำสาธารณะ” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 ในวันดังกล่าว โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ที่หมู่ 1 ท่าเทียบเรือเซ็นจูรี (ริมฝั่งท่าจีน) บริเวณหน้าวัดใหญ่จอมปราสาท เพื่อร่วมกิจกรรมพัฒนาแหล่งน้ำสาธารณะ และออกเก็บกวาดขยะตลอดจนริมถนนพระราม 2 ตั้งแต่เวลา 10.00 เป็นต้นไป

ด้าน นายกมล ไกรวัตนุสสรณ์ ประธานชมรมเรือลากแขกจังหวัดสมุทรสาคร กล่าวว่า สำหรับในกิจกรรมนี้จะสมาชิกของชมรมการประมง จ.สมุทรสาคร เข้าร่วมงานวันฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเช่นกัน โดยอาศัยเรือประมงออกเข้าร่วมทำความสะอาดแม่น้ำทั้งหมด 14 ลำ ออกเก็บวัชพืชในน้ำตามประสงค์ เพื่อช่วยฟื้นฟูธรรมชาติ ตลอดระยะทางลำน้ำท่าจีนก่อนนำขยะขึ้นมา ซึ่งนอกจากท่าเรือเซ็นจูรี ยังมีจุดอื่นๆ ได้แก่ องค์กรสะพานปลา ท่าเรือศักดิ์สวัสดิ์ และท่าเรือวัดบางหญ้าแพรก จากนั้น แต่ละท่าเรือจะมีรถเก็บขยะมาช่วยดำเนินการขนขยะไปทิ้ง จากค่ายกำแพงเพชรอัครโยธินส่งเจ้าหน้าที่มาช่วยอำนวยความสะดวก รวมระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร ซึ่งถือเป็นการระดมกำลังสมาคมการประมงเพื่อพร้อมใจดูแลปัญหาสิ่งแวดล้อมครั้งใหญ่⁴⁰

2.4.4 ปัญหาสิ่งแวดล้อมของจังหวัดสมุทรสาคร

1) **ปัญหากลิ่นเหม็น** ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาครได้เกิดปัญหากลิ่นเหม็นอันเนื่องมาจากกระบวนการผลิตของโรงงานปลาป่น จำนวน 32 โรง และโรงงานผลิตภัณฑ์อาหารสัตว์ จำนวน 20 โรง ซึ่งผู้ประกอบการใช้วัตถุดิบที่เน่าเสีย มีกลิ่นเหม็น โดยไม่ได้ติดตั้งระบบขจัดกลิ่นหรือไม่เปิดระบบขจัดกลิ่นเพื่อลดต้นทุน ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน และสร้างความเคยชินให้ยอมรับโดยอ้างว่าเป็นกลิ่นเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูฝนที่อากาศอับชื้นจะส่งกลิ่นรุนแรงมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนโดยรวม จังหวัดได้เชิญประชุมผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องเพื่อขอความร่วมมือ แนะนำว่ากล่าว ตักเตือน และดำเนินการตามกฎหมาย ปัจจุบันปัญหาเรื่องกลิ่นลดน้อยลง และจังหวัดจะได้ส่งเสริมสนับสนุนให้โรงงานเหล่านี้ เข้าสู่ระบบมาตรฐาน Good Manufacturing Practice : GMP ต่อไป

2) **ปัญหาขยะมูลฝอย** เริ่มจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมมากขึ้น และคาดว่าในอนาคตจะเป็นปัญหาที่สำคัญของจังหวัดที่จะต้องเร่งแก้ไข เนื่องจากปัจจุบันขยะมูลฝอยทั้งจากครัวเรือนและโรงงาน มีปริมาณสูงมากถึง 2 แสนตัน/ปี การดูแลเก็บขนขยะมูลฝอยในพื้นที่จังหวัดส่วนใหญ่อยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งการบริการเก็บขยะมูลฝอยยังไม่สามารถกระทำได้อย่างทั่วถึง ทำให้มีปริมาณขยะตกค้างในแต่ละวันจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่ที่เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น สถานประกอบการโรงงานอุตสาหกรรม และส่วนหนึ่งเกิดจากตลาดนัด ซึ่งจากการสำรวจพบว่าในตลาดนัดทั่วทั้งจังหวัดประมาณ 142 แห่ง เป็นแหล่งผลิตขยะรายใหญ่ จังหวัดสมุทรสาครได้มอบหมายให้ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลทุกแห่ง ดำเนินการแก้ไขปัญหาขยะแบบกลุ่ม Cluster ภายใต้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้ง

⁴⁰ <<http://breakingnews.nationtv.tv/home/read.php?newsid=750209>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)

ระดมความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาคราชการ ภาคเอกชน และประชาชน โดยเน้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่สนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยบูรณาการแผนงานโครงการและงบประมาณ นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญต่อความร่วมมือของประชาชน โดยเน้นการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนตระหนักในประโยชน์ของการ Recycle ขยะเพื่อผลในระยะยาวด้วย

3) ปัญหาน้ำเน่าเสีย จากการทำกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจหลายอย่างริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน ได้แก่การเพาะปลูก การทำนา กุ้ง บ่อเลี้ยงปลา การทำฟาร์มสุกร และการอุตสาหกรรม น้ำเสียจากการทำกิจกรรมดังกล่าวที่ยังขาดการควบคุมที่ดี รวมทั้งน้ำเสียจากชุมชน อาคาร บ้านเรือน ร้านอาหาร ได้ถูกปล่อยลงสู่แม่น้ำลำคลองสายต่าง ๆ ตลอดจนน้ำเสียจากกรุงเทพมหานครที่เคลื่อนตัวผ่านเข้ามาตามคลองสายสำคัญ เช่น คลองภาษีเจริญ คลองทวีวัฒนา ไหลลงมาสู่แม่น้ำท่าจีน และอ่าวไทย ทำให้น้ำแม่น้ำท่าจีนมีค่า BOD (Biochemical Oxygen Demand) เกินเกณฑ์มาตรฐานกำหนด มีสารปนเปื้อนของโลหะหนัก ได้แก่ สารตะกั่ว สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน และยังมีแบคทีเรียเกินมาตรฐานด้วย ทำให้คุณภาพน้ำในแม่น้ำท่าจีนเสื่อมลงและอาจเกิดมลภาวะจนถึงขั้นวิกฤต ซึ่งขณะนี้คุณภาพน้ำ อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพน้ำผิวดินประเภทที่ 5 ซึ่งใช้ประโยชน์ได้เพื่อการคมนาคมเท่านั้น ไม่ปลอดภัยสำหรับการอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพน้ำในแม่น้ำท่าจีน ตอนล่างบริเวณพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองอ้อมน้อย - อ้อมใหญ่ ถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาวิกฤตขั้นรุนแรง เนื่องจากมีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่มากถึง 966 โรงงาน ปริมาณน้ำเสียจากภาคอุตสาหกรรมและชุมชนอยู่ในอัตรา 69:31 ดังนั้น เพื่อลดภาวะมลพิษลงสู่แม่น้ำท่าจีนตอนล่าง คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเห็นชอบให้องค์การการจัดการน้ำเสีย ดำเนินการโครงการบำบัดน้ำเสียรวมอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ 61 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 40,000 ไร่ ในเขตเทศบาลเมืองอ้อมน้อย จังหวัดสมุทรสาคร และเทศบาลตำบลอ้อมใหญ่ องค์การบริหารส่วนตำบลไร่ขิง องค์การบริหารส่วนตำบลยายชา องค์การบริหารส่วนตำบลสามพราน จังหวัดนครปฐม โครงการบำบัดน้ำเสียดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นที่ 61 ไร่ ในซอยวิรุณราษฎร์ เทศบาลเมืองอ้อมน้อย เป็นระบบบำบัดแบบตะกอนเร่ง ระยะเวลาดำเนินโครงการ 26 ปี (2544-2569) แบ่งเป็นระยะเวลาก่อสร้าง 8 ปี (2544-2557) และระยะเวลาเดินระบบ 24 ปี (2546-2569) โดยในปี 2546 ระบบและโรงบำบัด บางส่วนจะเริ่มใช้งานได้ หากโครงการแล้วเสร็จจะสามารถบำบัดน้ำเสียได้ 91,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน โดยมีค่าใช้จ่ายโครงการ 5,236 ล้านบาท เป็นเงินลงทุน 3,329.12 ล้านบาท เงินค่าใช้จ่ายหมุนเวียน (บริษัทร่วมทุน) 1,906.90 ล้านบาท ซึ่งเป็นเงินที่บริษัทร่วมทุนจะจัดเก็บจากค่าบริการบำบัดน้ำเสียประเภทบ้านเรือน 3.50 บาท ต่อ 1 ลบ.ม. โรงงานอุตสาหกรรม 19 บาท ต่อ 1 ลบ.ม. ระยะเวลาคืนทุน 7 ปี

4) ปัญหาป่าชายเลนเสื่อมโทรม ในอดีตจังหวัดสมุทรสาครมีพื้นที่ป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ตลอดแนวชายฝั่งทะเล ซึ่งมีความยาว 41.8 กิโลเมตร ป่าชายเลนของจังหวัดสมุทรสาครได้ถูกกำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 2 ป่า พื้นที่รวม 16,208 ไร่ ได้แก่ ป่าอ่าวมหาชัยฝั่งตะวันออก อยู่ในท้องที่ตำบลบางหญ้าแพรก ตำบลโคกขาม ตำบลพันท้ายนรสิงห์ อำเภอเมืองสมุทรสาคร มีเนื้อที่ 7,343 ไร่ และป่าอ่าวมหาชัยฝั่งตะวันตก อยู่ในท้องที่ตำบลนาโคก ตำบลกาหลง ตำบลบางโทรัด ตำบลบ้านบ่อ ตำบลบางกระเจ้า และตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอเมืองสมุทรสาคร มีเนื้อที่ 8,865 ไร่ ปัจจุบันป่าสงวนแห่งชาติทั้ง 2 ป่า พื้นที่ส่วนใหญ่กลายเป็นทะเล เนื่องจากคลื่นลมและกระแสน้ำที่พัดเข้าหาฝั่งอย่างรุนแรงเป็นเวลานาน ๆ ทำให้ป่าชายเลนถูกทำลาย จะมี

สภาพป่าเหลืออยู่บ้างเพียงจำนวนน้อย มีลักษณะเป็นหย่อม ๆ บริเวณปากแม่น้ำท่าจีน เขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าอวามหาชัยฝั่งตะวันตกในท้องที่ตำบลบางหญ้าแพรก มีเนื้อที่ประมาณ 450 ไร่ จังหวัดสมุทรสาคร ได้ดำเนินการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนในพื้นที่จังหวัด โดยจัดทำโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสทรงครองราชย์ครบ 50 ปี ตั้งแต่ปี 2537 เป็นต้นมา ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าอวามหาชัยฝั่งตะวันตก ท้องที่ตำบลบางหญ้าแพรก 226 ไร่ และได้ดำเนินการนอกเขตพื้นที่อนุรักษ์ที่มีสภาพเสื่อมโทรมในพื้นที่ ต.พันท้ายนรสิงห์ และ ต.โคกขาม อีกประมาณ 50 กว่าไร่ นอกจากนี้ ได้จัดทำโครงการฟื้นฟูและส่งเสริมป่าชายเลนอวามหาชัยฝั่งตะวันตก จังหวัดสมุทรสาคร โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อเป็นศูนย์ศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน พื้นที่โครงการตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 5-6 ต.บางหญ้าแพรก อำเภอเมืองสมุทรสาคร สำหรับการดำเนินมาตรการป้องกันปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล ในปี 2550-2551 จังหวัดได้สนับสนุนงบประมาณตามโครงการอยู่ดีมีสุข โดยการระดมทุนหมู่บ้าน จัดทำโครงการปักไม้ไผ่ชะลอคลื่น เป็นจำนวนเงิน 7,832,182 บาท ในพื้นที่ตำบลพันท้ายนรสิงห์ และตำบลโคกขาม อำเภอเมืองสมุทรสาคร เพื่อช่วยป้องกันคลื่นทะเลให้เกิดการตกตะกอนหลังแนวไม้ไผ่ เพื่อป้องกันคลื่นทะเล โดยจะรุดลงไปในทะเลและปลูกป่าชายเลนตามไปรวมทั้งในปีงบประมาณ 2552 จังหวัดสมุทรสาครได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลจัดสรรงบประมาณเพื่อดำเนินการโครงการป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งจำนวน 40 ล้านบาท ซึ่งจะดำเนินการได้ระยะทาง 5.56 กิโลเมตร ยังคงเหลือที่จะต้องจัดทำโครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณอีก 14.49 กิโลเมตร (รวม 20 กิโลเมตร) ด้วย

5) ปัญหาน้ำท่วม จังหวัดสมุทรสาคร มีภาวะน้ำขึ้น-น้ำลง น้ำทะเลหนุน และเป็นจังหวัดปลายน้ำรวมทั้งมีการทรุดตัวของดิน จึงประสบปัญหาน้ำท่วมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเทศบาลนครสมุทรสาคร จังหวัดจึงได้ระดมความคิดจากส่วนราชการภาคเอกชน และท้องถิ่น นำเสนอแผนป้องกันอุทกภัยจังหวัดสมุทรสาคร และมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2546 อนุมัติงบประมาณจำนวน 327.70 ล้านบาท เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว สำหรับการก่อสร้างเขื่อนในเขตตลาดมหาชัย กรมชลประทานจะดำเนินการก่อสร้างในปีงบประมาณ 2551-2552 ในวงเงิน 50 ล้านบาท เศษ⁴¹

สรุปได้ว่า จังหวัดสมุทรสาครนั้นประสบปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งปัญหากลิ่นเหม็น ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาน้ำเน่าเสีย ปัญหาป่าชายเลนเสื่อมโทรม ปัญหาน้ำท่วม และปัญหาแรงงานต่างด้าว เหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่จะต้องเร่งแก้ไขโดยด่วน เพื่อให้ชุมชนต่าง ๆ เกิดความเข้มแข็งและน่าอยู่อาศัย

⁴¹http://surachai708.blogspot.com/2009/09/blog-post_3123.html
(สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)

2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทำวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธ เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

จำเนียร ณะคังคิวิ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ : กรณีศึกษาวัดป่าบ้านชาด ตำบลนาคู กิ่งอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์” ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์จะมีโลกทัศน์ที่ไม่เบียดเบียนป่าเขา เพราะป่ามีผลต่อการฝึกฝนทางด้านจิตวิญญาณ ส่วนโลกทัศน์ของชาวบ้านจะมีความเคารพต่อป่า เพราะป่าเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ผู้ที่ตนเคารพ ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าทำลายป่า และการปฏิบัติกิจกรรมทั้งหมดของพระสงฆ์วัดป่าล้วนมีความสัมพันธ์ต่อการฝึกฝนจิตวิญญาณที่จะทำให้เกิดความรู้สึกอยากเบียดเบียนป่าน้อยลง รวมถึงการปฏิบัติตามวินัยต่าง ๆ ของพระสงฆ์ก็มีผลต่อการอนุรักษ์ป่า วิธีการปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านก็แฝงอยู่ในการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ เพราะชาวบ้านถือว่าทรัพยากรภายในวัดป่าเป็นสมบัติของพระสงฆ์การละเมิดทรัพยากรถือว่าเป็นบาป การใช้ทรัพยากรภายในวัดป่าของชาวบ้านจึงต้องขออนุญาตพระสงฆ์เสมอ ปัจจัยส่งเสริมต่อการอนุรักษ์แนวพุทธ มี 6 ปัจจัย คือ (1) ความเลื่อมใสต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ (2) ความเชื่อเรื่องวิญญาณคุ้มครอง (3) ประเพณีดั้งเดิมของชุมชน (4) บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น และระดับประเทศ (5) การมีส่วนร่วมตามคติการทำบุญของชาวบ้าน (6) บทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายปกครอง ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคสำหรับการอนุรักษ์มี 2 ปัจจัย คือ (1) ความไม่สมดุลระหว่างอาชีพและรายได้ของชาวบ้าน (2) การขาดการศึกษาของพระสงฆ์ ข้อเสนอแนะ (1) ส่งเสริมให้ชุมชนมีการใช้เทคโนโลยีด้านการผลิตที่ไม่ซับซ้อน (2) จัดการศึกษาของสงฆ์ให้มีความเป็นระบบมากขึ้นภายใต้ความร่วมมือของสถาบันสงฆ์ ภาครัฐ และชุมชน (3) เน้นกิจกรรมการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์และชาวบ้านเพื่อการตรวจสอบกันเองระหว่างพระสงฆ์และชาวบ้าน (4) ควรจัดกิจกรรมด้านประเพณีดั้งเดิมให้มีความต่อเนื่องกันทุกปี โดยรักษารูปแบบและจุดมุ่งหมายของประเพณีไว้ให้ได้มากที่สุด (5) การใช้ประโยชน์จากป่าควรจะทำให้มีความสมดุลทั้งด้านกายภาพและด้านจิตใจ⁴²

ธนพรรณ ธาณี และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบบ้าน วัด โรงเรียน ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า (1) รูปแบบการทำกิจกรรมร่วมกัน จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ส่วนใหญ่คือวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ การจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในท้องถิ่น การจัดการแข่งขันกีฬา การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การสอนพระพุทธศาสนา การอบรมธรรมะและจริยธรรม (2) ลักษณะความเข้มแข็งชุมชน จากการศึกษาพบว่า ลักษณะความเข้มแข็งชุมชนที่เกิดขึ้น คือ ความสามัคคี ความเสียสละ ความเชื่อและศรัทธา ความหวังใย ความสงบเรียบร้อย ความสำนึกในบ้านเกิด เมืองนอน ความมีเกียรติและศักดิ์ศรี ความร่วมมือกัน และการมีรายได้เพิ่มขึ้น (3) ปัจจัยที่มีผลต่อการทำกิจกรรมร่วมกัน จากการศึกษาพบว่า ผู้นำที่เข้มแข็ง พลังของชุมชนและวัฒนธรรมประเพณี และ (4) การพัฒนาในรูปแบบบ้าน วัด และโรงเรียน ในการสร้างความเข้มแข็งชุมชน พบว่า การพัฒนา

⁴²จำเนียร ณะคังคิวิ, “การอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ : กรณีศึกษาวัดป่าบ้านชาด ตำบลนาคู กิ่งอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), 2543.

รูปแบบกิจกรรมด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เป็นกิจกรรมที่มีความต้องการในการทำกิจกรรมร่วมกันมากที่สุด⁴³

พระมหาวีเชียร ชาญณรงค์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อการลดละเลิกอบายมุข ศึกษาเฉพาะกรณีพระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล) วัดโนนเมือง ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระครูศีลวราภรณ์ ในการนำหลักธรรมมาพัฒนาจิตใจและใช้ร่วมกับกิจกรรมพัฒนาชุมชนเพื่อลด ละ เลิก อบายมุข โดยการศึกษาเชิงคุณภาพ พื้นที่ในการศึกษา คือ ชุมชนวัดโนนเมืองที่มีพระครูศีลวราภรณ์ เป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนากิจการชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำชุมชน ด้วยการกระตุ้นปลุกจิตสำนึก นำเทคนิควิธีการในการเข้าถึงชุมชน การสื่อสารกับชุมชนผ่านการเทศนา บรรยาย ป้ายข้อความสื่อด้วยหลักธรรม การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และเป็นผู้ให้คำปรึกษาในการพัฒนากิจกรรมกลุ่ม ซึ่งตั้งเป้าหมายไว้คือ ชุมชนปลอดจากอบายมุข โดยขั้นตอนของกิจกรรมมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเอง การชี้ให้ชุมชนเห็นโทษของอบายมุข การแก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นของชุมชน โดยการมุ่งให้มีการปฏิบัติจริง จากผลการศึกษาปรากฏว่า บทบาทของพระครูศีลวราภรณ์ ได้ส่งผลให้ชุมชนได้ร่วมมือทำกิจกรรมด้วยกัน เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนอยู่รอดและพึ่งพากันเองในชุมชน⁴⁴

สมศักดิ์ มัจฉาวิทยากุล ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของวัดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในเขตอีสานตอนล่าง” ผลการวิจัยพบว่า (1) จำนวนพระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาในปีที่ผ่านมาประมาณ 9 รูป วัดมีพื้นที่โดยเฉลี่ยประมาณ 20.91 ไร่ วัดได้ปฏิบัติ/ดำเนินการให้วัดเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวทางจิตใจของสมาชิกในชุมชน 3 ครั้งต่อเดือน วัดกับชุมชนมีการประกอบกิจกรรมการอบรมพัฒนาทางด้านศาสนาร่วมกัน ประมาณ 3 ครั้งต่อเดือน วัดและชุมชนได้มีการเอื้อประโยชน์และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 3 ครั้งต่อเดือน วัดเป็นแหล่งหรือสถานที่จัดกิจกรรมทางศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม 3 ครั้งต่อเดือน เป็นสถานที่จัดขนบธรรมเนียมหรือแบบแผนชีวิตของประชาชน นับตั้งแต่เกิดจนตาย ประมาณ 4 ครั้งต่อเดือน วัดได้ดำเนินการให้เป็นแหล่งศูนย์รวมสร้างความศรัทธาของสมาชิกและชุมชน ประมาณ 3 ครั้งต่อเดือน และวัดได้จัดให้มีการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและดูแลสิ่งแวดล้อม ประมาณ 3 ครั้งต่อเดือน และวัดได้จัดและสร้างแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ร้อยละ 81.90 และวัดได้สร้างหรือมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ 83.60 การปฏิบัติกิจของเจ้าอาวาสหรือรองเจ้าอาวาสของวัดในชุมชน จากคะแนน เต็ม 4 มีระดับการปฏิบัติกิจในภาพรวมในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 3.18 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.86 (2) บทบาทของวัดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในเขตอีสานตอนล่าง พบว่า บทบาทของวัดในการเสริมสร้าง

⁴³ ธนพรธณ ธานี, “การพัฒนาแบบบ้าน วัด โรงเรียน ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยญาณสังวร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2546.

⁴⁴ พระมหาวีเชียร ชาญณรงค์, “บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อลดละเลิกอบายมุข : ศึกษาเฉพาะศึกษาพระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2547.

ความเข้มแข็งของชุมชน 6 ด้าน โดยภาพรวมระดับปานกลาง จากคะแนน เต็ม 4 มีค่าเฉลี่ย 3.10 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.98 มีบทบาทของวัดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีคะแนนเรียงตามลำดับดังนี้ (1) ด้านงานสาธารณสุขสงเคราะห์ (2) ด้านงานปกครอง (3) ด้านงานสาธารณูปโภค (4) ด้านงานเผยแพร่วัฒนธรรม (5) ด้านงานศาสนศึกษา และ (6) ด้านงานศึกษาสงเคราะห์ และระดับคุณภาพของการดำเนินการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พบว่า ชุมชนมีการดำเนินการในระดับ ดี คิดเป็นร้อยละ 72.50 ชุมชนมีการดำเนินการในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 15.20 และชุมชนมีการดำเนินการในระดับ น้อย คิดเป็นร้อยละ 12.40⁴⁵

สมบุรณ์ ธรรมลังกา ได้ทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงราย เป็นสังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง ทางด้านการเมือง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และทางด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดเชียงราย มีอาทิเช่นภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด⁴⁶

วิทยา จันท์แดง ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” ผลการวิจัยพบว่า (1) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน (2) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน (3) รูปแบบใหม่ที่

⁴⁵ สมศักดิ์ มัจฉาวิทยากุล, “บทบาทของวัดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในเขตอีสานตอนล่าง”, **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2552.

⁴⁶ สมบุรณ์ ธรรมลังกา, “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย”, **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน 2556) : 58.

ค้นพบ คือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการวิจัยในครั้งนี้ไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ (1) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน (2) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง (3) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้าน การฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้าน การปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้าน การดำรงอยู่ของชุมชน⁴⁷

พระอธิการสุวิทย์ จกฺกธมฺโม (ปล้องไม้) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม” ผลการวิจัยพบว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง “สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา” รวมถึงสิ่งแวดล้อมในโลกนี้เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ บ้านเรือน ถนน วัด แม่น้ำ ดิน ป่าไม้ ภูเขาระเบียบ เป็นต้น มีลักษณะ และประเภทสิ่งแวดล้อมแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) แบ่งออกเป็น 2 ประเภทย่อย คือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (หรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต) และสิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต (2) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-Mode Environment) แบ่งได้ 2 ประเภทย่อยคือ สิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (Concrete Environment) และสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (Abstract Environment) เมื่อมีสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นก็ย่อมต้องเจอปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน ในปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยแบ่งออก 4 หมวดใหญ่ ๆ คือ ปัญหาเกี่ยวกับ ดินเสื่อมโทรม ปัญหาเกี่ยวกับน้ำ ปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศ และปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้ เป็นต้น ล้วนมีสาเหตุมาจากการเพิ่มประชากรมนุษย์ ผลกระทบข้างเคียง (Side Effect) ของการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ และการยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบันนั่นเอง จากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ อันจะส่งผลกระทบต่อสังคมไทย คือความเป็นอยู่และชีวิตมนุษย์ในปัจจุบัน หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม พบว่า การพัฒนาสิ่งแวดล้อมตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมตามหลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมตามหลักธรรมนิยาม 5 คือ ธรรมนิยาม อุตุนิยาม พินนิยาม จิตนิยาม และกรรมนิยาม นั้นหมายความว่า หลักพุทธธรรมเหล่านี้ถ้ามนุษย์มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งแล้ว ก็จะเข้าใจสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่รอบตัวของมนุษย์เองด้วยเช่นกันก็จะเกิดความรัก ความเมตตาต่อสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต นอกจากนั้นยังมีการสำรวมจิตคิดช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และเอาใจ ดูแลสิ่งแวดล้อมทางสังคม การนำหลักพุทธธรรมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมพบว่า สังคมชาวพุทธนั้นเป็นสังคมที่ร่ำรวยปัญญาธรรม คุณธรรม และจริยธรรม คือมีหลักพุทธธรรมให้ได้ศึกษาเรียนรู้ฝึกฝนอบรมตน ได้ทั้งส่วนจิตวิญญาณ จิตและกายให้เจริญได้ภายใต้หลักรู้ หลักคิด และหลักปฏิบัติที่ชื่อว่า ไตรสิกขา คือ หลักเจริญปัญญา เจริญสมาธิ และเจริญศีล หรือที่รับรู้กันทั่วไปว่า หลักศีล สมาธิ ปัญญา หรือ ให้ละเว้นอกุศลธรรมทั้งปวง แต่เจริญกุศลธรรม และทำจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด หรือหลักอริยสัจ 4 หลักมรรคมีองค์ 8 และหลักเหตุผลที่ชื่อว่า อิทัปปัจจตารธรรม เป็นต้น ล้วนเป็นหลักรู้ หลัก

⁴⁷วิทยา จันทร์แดง, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, *ดุชนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุชนิพนธ์*, (วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์).

คิด และหลักปฏิบัติในการพัฒนาตน พัฒนาคน ให้รู้ธรรม คือ รู้สภาวะธรรม เห็นธรรม คือ เห็นสังขารธรรม ปฏิบัติธรรมคือ ปฏิบัติตามธรรม และปฏิบัติธรรม คือได้ผลตามธรรม ส่งผลต่อการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือ การปฏิบัติงานพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อขจัดปัญหาทางด้านปัญหาเกี่ยวกับดินเสื่อมโทรม ปัญหาเกี่ยวกับน้ำ ปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศ และปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้ของสิ่งแวดล้อมให้หมดไป เพราะหากสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะปกติ บริสุทธิ์ สดใสตามธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหมดก็จะพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย โดยการใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักไตรสิกขา หลักอริยสัจ 4 และหลักธรรมนิยาม 5 เป็นเครื่องมือในการฝึกความเข้าใจและเห็นใจต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่อยู่รอบตัวเราทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตก็จะถูกดูแลและเอาใจใส่จากมนุษย์ได้อย่างประสิทธิภาพและส่งผลต่อความเจริญและความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมทางสังคมแบบยั่งยืนเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อขจัดปัญหาทางด้านปัญหาเกี่ยวกับดินเสื่อมโทรม ปัญหาเกี่ยวกับน้ำ ปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศ และปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้ของสิ่งแวดล้อมให้หมดไป เพราะหากสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะปกติบริสุทธิ์ สดใสตามธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหมดก็จะพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย โดยใช้หลักธรรมเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม⁴⁸

พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร. ได้ทำวิจัยเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิฮักเมืองน่าน” ผลการวิจัยพบว่า คำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องป่าล้วนสนับสนุนให้บุคคลดำรงชีวิตอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทำให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา แนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งศีลจะช่วยระมัดระวังควบคุมผู้ที่ฝ่าฝืน ปฏิบัติผิดสำนึก และสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา แนวทางอนุรักษ์ป่าของมูลนิธิฮักเมืองน่าน ใช้หลักเมตตาธรรม หลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักสันโดษ และมีความรักต่อทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้แบบพอเพียง แนวทางอนุรักษ์ป่าตามหลักพระพุทธศาสนาเน้นความรักและความเมตตาที่มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง มีทัศนคติที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่แสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งถ้าเราปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธศาสนาก็จะสามารถลดวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้⁴⁹

จากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวแล้ว ทำให้ทราบถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนต่าง ๆ ตลอดจนลักษณะและองค์ประกอบของการเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งผู้วิจัยจะได้

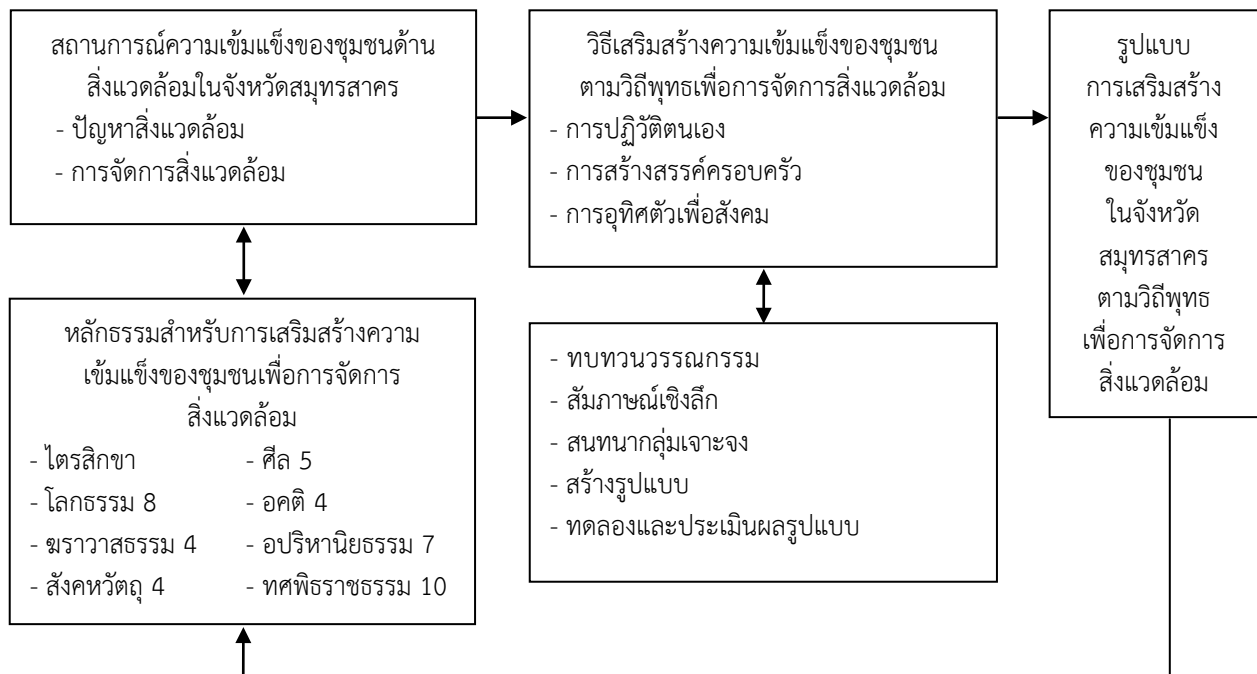
⁴⁸ พระอธิการสุวิทย์ จุกกธมโม (ปล้องไม้), “การศึกษาหลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2556.

⁴⁹ พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร. “แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิฮักเมืองน่าน”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558) : 30-31.

นำไปใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดกรอบแนวคิดในการทำวิจัยเพื่อสร้างรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร เพื่อให้เป็นสังคมที่มีความสงบสุขน่าอยู่อาศัย และเป็นชุมชนต้นแบบในการพัฒนาและรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนต่อไป

2.6 กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม แล้วสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงสรุปกรอบแนวคิดในการทำวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็น การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้วิธีดำเนินการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ให้ครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ ดังนี้

- 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่าง
- 3.3 กรอบแนวคิดและการกำหนดตัวแปร
- 3.4 ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย
- 3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.6 การสร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย
- 3.7 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.8 การวัดค่าตัวแปร
- 3.9 การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล
- 3.10 สถิติที่ใช้ในการวิจัย
- 3.11 การนำเสนอผลการวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 519,457 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 9 รูป/คน และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus Group Discussion) จำนวน 6 รูป/คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านศาสนา สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 400 คน ซึ่งได้จากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการคำนวณตามสูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 9 รูป/คน โดยเลือกตัวแทนของอำเภอ ๆ ละ 3 รูป/คน และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus Group Discussion) จำนวน 6 รูป/คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านศาสนา สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

3.2 เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการคำนวณตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ซึ่งมีสูตรคำนวณ ดังนี้⁵⁰

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{N}{1+N(e)^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 N = จำนวนประชากรที่ใช้ในการวิจัย
 e = ความคาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (ในการวิจัยครั้งนี้

กำหนดให้มีค่าเท่ากับ 0.05)

$$\begin{aligned} \text{แทนค่า} \quad n &= \frac{519,457}{1 + 519,457 \times (0.05)^2} \\ &= \frac{519,457}{1 + 519,457 \times (0.0025)} \\ &= \frac{519,457}{1229.6425} \\ &= 399.69 \end{aligned}$$

เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างเป็นจำนวนเต็ม จึงเพิ่มจำนวนเป็น 400 คน

เมื่อได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน 400 คน แล้วจึงใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified random sampling) ตามอำเภอ แล้วนำมาหาอัตราสัดส่วนของประชากร (Proportional to Size) เพื่อหากกลุ่มตัวอย่างแยกแต่ละอำเภอ แล้วจึงใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) โดยการสุ่มจากคอมพิวเตอร์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) จำนวน 9 รูป/คน โดยเลือกตัวแทนของอำเภอ ๆ ละ 3 รูป/คน และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus Group Discussion) จำนวน 6 รูป/คน โดยเลือกจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านศาสนา สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

3.3 กรอบแนวคิดและการกำหนดตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดกรอบแนวคิดและตัวแปรในการศึกษาไว้ ดังนี้

3.3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่

1) ข้อมูลทั่วไปของประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน

⁵⁰Taro Yamane, *Statistics : An Introductory Analysis*, 2nd ed., (New York : Harper and Row), 1967, อ้างใน สุจินต์ ธรรมชาติ, *การวิจัยภาคปฏิบัติวิธีที่ดี*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 48.

2) สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร ประกอบด้วย ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน

3) หลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ศีล 5 โลกธรรม 8 ฆราวาสธรรม 4 อคติ 4 สังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 ทศพิธราชธรรม 10 และไตรสิกขา

3.3.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิฤทธิเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การปฏิบัติตนเอง การสร้างสรรค์ครอบครัว และการอุทิศตัวเพื่อสังคม

3.4 ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยการแบ่งข้อมูลที่ใช้ออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

3.4.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้จากแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาจากศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จำนวน 400 ชุด จากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง จำนวน 9 ชุด และจากการสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus Group Discussion)

3.4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ ได้ข้อมูลจากเอกสาร วารสาร วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ทั้งที่เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) และงานวิจัยเชิงสำรวจหรืองานวิจัยภาคสนาม (Survey research or field research)

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยสร้างขึ้นโดยผู้วิจัยเอง ภายใต้กรอบแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หรือนิยามศัพท์ปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้คำถาม 2 แบบ คือ แบบปลายปิดและแบบปลายเปิด แบ่งออกเป็น 2 แบบ ดังนี้

3.5.1 แบบสอบถาม 1 ชุด โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน

ตอนที่ 2 สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร ใน 2 ด้าน คือ (1) ด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม และ (2) ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็นด้านละ 5 ข้อ รวมทั้งสิ้นจำนวน 10 ข้อ ลักษณะของแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีการของลิเคิร์ต (Likert) แบ่งออกเป็น 5 ระดับ โดยกำหนดค่าดังนี้

5	มีค่าเท่ากับ	มากที่สุด
4	มีค่าเท่ากับ	มาก
3	มีค่าเท่ากับ	ปานกลาง
2	มีค่าเท่ากับ	น้อย
1	มีค่าเท่ากับ	น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธ เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ใน 3 ด้าน คือ (1) ด้านการปฏิวัติตนเอง (2) ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว และ (3) ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม แบ่งออกเป็นด้านละ 7 ข้อ รวมทั้งสิ้นจำนวน 21 ข้อ ลักษณะของแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีการของลิเคิร์ท (Likert) แบ่งออกเป็น 5 ระดับ โดยกำหนดค่าดังนี้

5	มีค่าเท่ากับ	มากที่สุด
4	มีค่าเท่ากับ	มาก
3	มีค่าเท่ากับ	ปานกลาง
2	มีค่าเท่ากับ	น้อย
1	มีค่าเท่ากับ	น้อยที่สุด

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ (1) ด้านการปฏิวัติตนเอง (2) ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว และ (3) ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็น

3.5.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 1 ชุด เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยแบ่งออกเป็น 3 ข้อ คือ

1) ท่านคิดว่าสถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาครเป็นอย่างไร ในประเด็นดังต่อไปนี้

- 1.1) ด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม
- 1.2) ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม

2) ท่านมีวิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง ในประเด็นดังต่อไปนี้

- 2.1) ด้านการปฏิวัติตนเอง
- 2.2) ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว
- 2.3) ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม

3) ท่านมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง

3.6 การสร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

การสร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

3.6.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสาร บทความ ตำรา และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.6.2 สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมขอบเขตการศึกษาวิจัย โดยใช้คำถาม 2 ประเภท คือ แบบปลายปิดและแบบปลายเปิด และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

3.6.3 นำเครื่องมือที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว เสนอที่ปรึกษาแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องและชัดเจน เหมาะสม ทั้งเนื้อหาสาระ และการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษา แล้วนำมาจัดทำเป็นแบบสอบถาม

3.6.4 นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 รูป/คน คือ

1) พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

2) พระครูศรีปริยัติวิธาน, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

3) ดร.กรรณา มธุลาภรังสรรค์ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

4) นางสาวชลลดา คำสัมฤทธิ์ ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

5) นายสงัด สายลุน รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลท่าไม้ อำเภอกะทู้มแบน จังหวัดสมุทรสาคร

เพื่อตรวจสอบหรือปรับปรุงแก้ไขความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหาโดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC) ตามสูตรดังนี้⁵¹

สูตร	IOC	=	$\frac{\sum x}{N}$
เมื่อ	IOC		แทนดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์
	$\sum X$		แทนผลรวมของคะแนนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ
	N		แทนจำนวนผู้เชี่ยวชาญ
โดยที่	+1		แน่ใจว่าสอดคล้อง
	0		ไม่แน่ใจว่าสอดคล้อง
	-1		แน่ใจว่าไม่สอดคล้อง

โดยเลือกข้อคำถามที่มีค่าตั้งแต่ 0.60 ขึ้นไป จากข้อคำถามทั้งหมดจำนวน 31 ข้อ ซึ่งข้อคำถามที่ใช้ได้มีค่า IOC อยู่ในช่วง 0.60 - 1.00

3.6.5 เมื่อผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบความถูกต้องเสร็จแล้ว จึงนำความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่เสนอแนะไว้มาแก้ไข และนำไปทดลองกับกลุ่มประชากรที่มีคุณลักษณะคล้ายกันกับประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านคลองแค ตำบลอ้อมน้อย อำเภอกะทู้มแบน จังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 30 คน โดยผู้วิจัยได้ทดลองด้วยตัวเอง เพื่อดูว่าแบบสอบถามที่สร้างขึ้นสื่อความหมายได้ตรง หรือผู้ตอบเข้าใจความหมายได้มากน้อยเพียงใด เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งหนึ่ง แล้วนำผลการตอบแบบสอบถาม ไปหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) และได้ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือทั้งหมดเท่ากับ .987

3.6.6 นำเครื่องมือที่สมบูรณ์แล้วไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยต่อไป

⁵¹ธีระศักดิ์ อุ่นอารมณเลิศ, เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา, (นครปฐม : ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), หน้า 65.

3.7 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้เป็น 2 ประเภทดังนี้

3.7.1 แบบสอบถาม

1) สํารวจจำนวนประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ทั้ง 3 อำเภอ เพื่อให้ทราบจำนวนที่ชัดเจน

2) ขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมาย

3) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

3.7.2 แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1) สัมภาษณ์เป็นรายบุคคลซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants)

2.2) สนทนากลุ่มเจาะจง (Focus Group Discussion) โดยเชิญผู้ให้ข้อมูลหลักมาร่วมประชุมกัน เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับประเด็นการทำวิจัย

3.7.3 เมื่อได้แบบสอบถามมาแล้วจึงทำการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ ส่วนแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ใช้การตรวจสอบแบบ 3 เสา (ผู้ให้ข้อมูล ระยะเวลาการให้ข้อมูล และสถานที่ให้ข้อมูล) และตรวจสอบจากทีมงานผู้วิจัย และเมื่อพบว่าข้อมูลชุดใดไม่สมบูรณ์ให้ตัดทิ้ง โดยเลือกเฉพาะข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ กลับคืนมาแล้ว จึงนำมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์และจัดระเบียบข้อมูลเพื่อทำการวิจัยเนื้อหาต่อไป

3.8 การวัดค่าตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดการวัดค่าตัวแปร ซึ่งเป็นการแปลผลค่าเฉลี่ยโดยใช้เกณฑ์ของ เบสท์ (Best)⁵² ดังนี้

ระดับค่า	ช่วงค่าเฉลี่ย	การแปลผล
5	4.50 - 5.00	มีค่าในระดับมากที่สุด
4	3.50 - 4.49	มีค่าในระดับมาก
3	2.50 - 3.49	มีค่าในระดับปานกลาง
2	1.50 - 2.49	มีค่าในระดับน้อย
1	1.00 - 1.49	มีค่าในระดับน้อยที่สุด

3.9 การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ โปรแกรมทางสังคมศาสตร์ เพื่อคำนวณค่าสถิติ ดังนี้

3.9.1 สํารวจตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยคือแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งเก็บมาจากกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลหลัก

3.9.2 จัดกลุ่มค่าที่ได้จากคำถามปลายเปิด

⁵²ชูศรี วงศ์รัตน์, เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร : เทพเนรมิต, 2541), หน้า 75.

3.9.3 กำหนดรหัสที่ได้จากคำถามปลายเปิด

3.9.4 ลงรหัสและนำแบบสอบถามไปป้อนข้อมูลลงคอมพิวเตอร์

3.9.5 ตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถามด้วยคอมพิวเตอร์

3.9.6 วิเคราะห์ความถูกต้องของแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสนทนากลุ่ม ด้วยการอ่านจับใจความในแต่ละประเด็น การเข้ารหัส รวมทั้งเก็บรายละเอียดของเนื้อหาทั้งหมดอย่างละเอียดแล้วกำหนดเป็นข้อสรุป

3.9.7 สร้างรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยนำผลการวิเคราะห์ที่ได้จากการเก็บข้อมูลมาสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบโดยการเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนา สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 รูป/คน มาทำการสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus Group Discussion) เพื่อหาข้อสรุปของรูปแบบ

3.9.8 นำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมไปพัฒนาแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและประเมินผลรูปแบบอีกครั้งหนึ่ง ก่อนนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

3.9.9 ทดลองและประเมินผลประสิทธิภาพรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

3.9.10 นำผลการประเมินการทดลองใช้รูปแบบไปสรุปเพื่อนำไปใช้จริง

3.9.11 เขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

3.10 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

3.10.1 สถิติที่ใช้สำหรับการวิจัยเรื่องนี้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน⁵³

3.10.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการอ่านจับใจความแล้วสรุปเพื่อตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

3.11 การนำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของตารางประกอบความเรียง ส่วนข้อมูลที่เป็นเชิงคุณภาพได้เขียนอธิบายและบรรยายตามความเป็นจริง เพื่อตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

⁵³นิภา เมธธาวิชัย, *วิทยาการวิจัย*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2543), หน้า 128.

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม” นี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้วิธีดำเนินการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร (2) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบสำหรับการเสริมสร้างเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม และ (3) เพื่อสร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามสำหรับใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แล้วนำมาดำเนินการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ เพื่อคำนวณค่าสถิติ และแบบสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยได้เขียนอธิบายและบรรยายตามความเป็นจริง เพื่อตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้ครบถ้วนตามที่ตั้งไว้

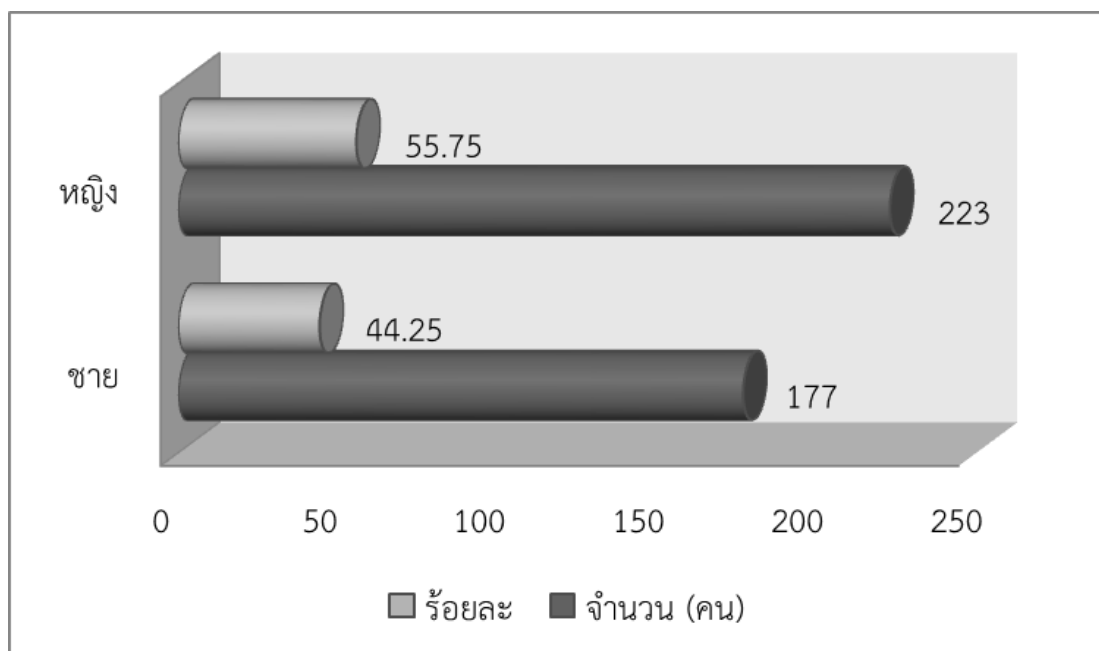
4.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเรื่องนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางและแผนภูมิประกอบการบรรยาย ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	177	44.25
หญิง	223	55.75
รวม	400	100.00

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ที่ตอบแบบสอบถามส่วนมากเป็นเพศหญิง ร้อยละ 55.75 และส่วนน้อยเป็นเพศชาย ร้อยละ 44.25 ซึ่งปรากฏดังแผนภูมิที่ 4.1

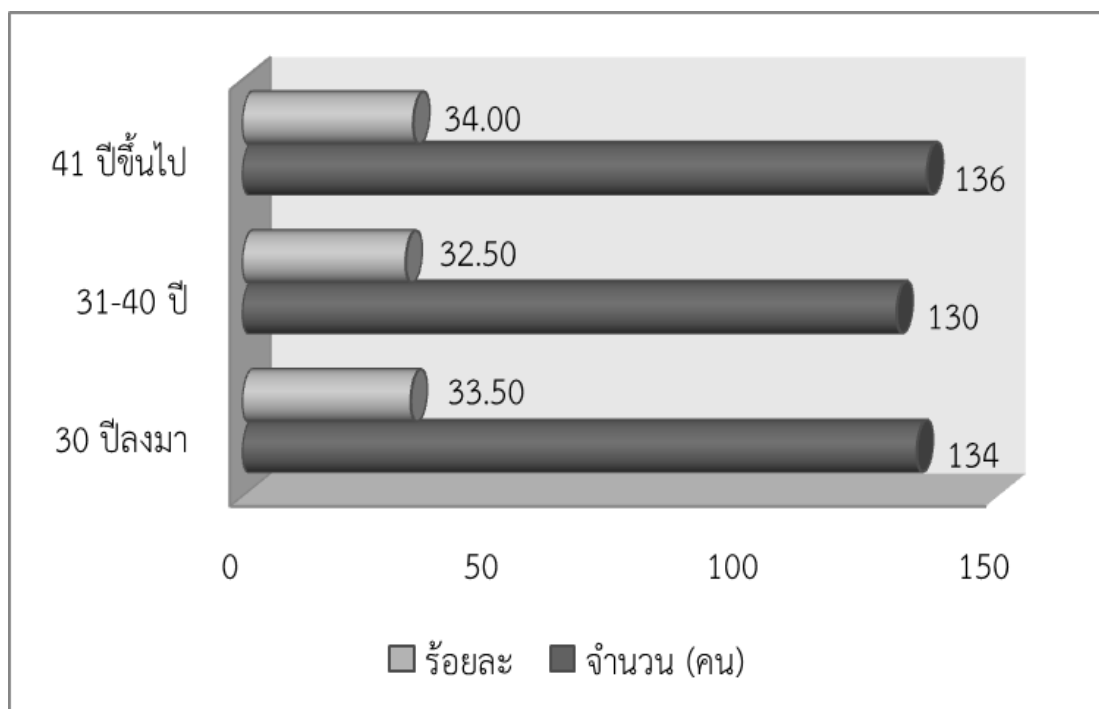

แผนภูมิที่ 4.1 จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามเพศ

ตารางที่ 4.2 จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
30 ปีลงมา	134	33.50
31-40 ปี	130	32.50
41 ปีขึ้นไป	136	34.00
รวม	400	100.00

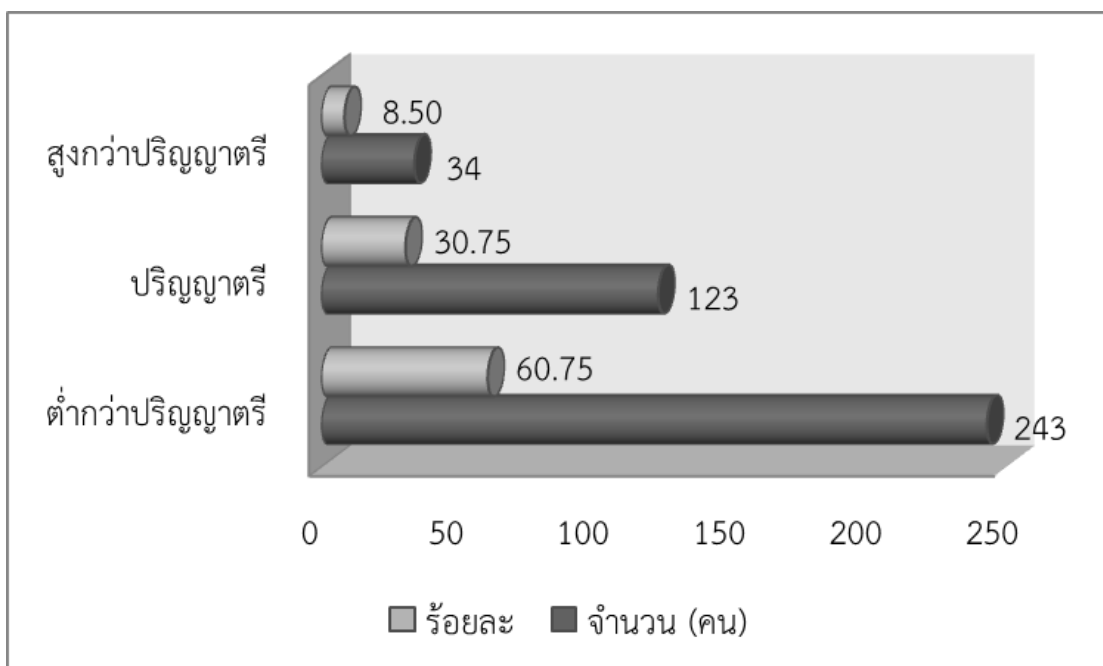
จากตารางที่ 4.2 พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ส่วนมากมีอายุ 41 ปีขึ้นไป ร้อยละ 34.00 รองลงมาคืออายุ 30 ปีลงมา ร้อยละ 33.50 และส่วนน้อยมีอายุ 31-40 ปี ร้อยละ 32.50 ซึ่งปรากฏดังแผนภูมิที่ 4.2

แผนภูมิที่ 4.2 จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามอายุ
ตารางที่ 4.3 จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามระดับ
การศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่าปริญญาตรี	243	60.75
ปริญญาตรี	123	30.75
สูงกว่าปริญญาตรี	34	8.50
รวม	400	100.00

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากมีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 60.75 รองลงมาคือระดับปริญญาตรี ร้อยละ 30.75 และส่วนน้อยคือระดับสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 8.50 ซึ่งปรากฏดังแผนภูมิที่ 4.3

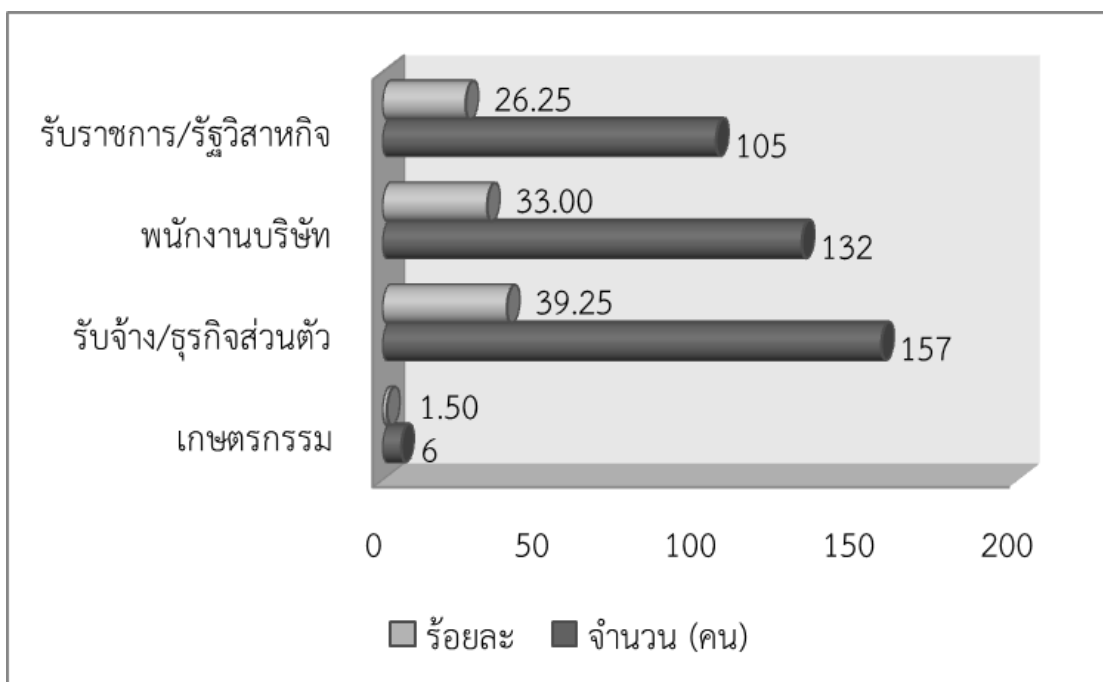

แผนภูมิที่ 4.3 จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร
จำแนกตามระดับการศึกษา

ตารางที่ 4.4 จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เกษตรกรรม	6	1.50
รับจ้าง/ธุรกิจส่วนตัว	157	39.25
พนักงานบริษัท	132	33.00
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	105	26.25
รวม	400	100.00

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากมีอาชีพรับจ้าง/ธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 39.25 รองลงมาคืออาชีพพนักงานบริษัท ร้อยละ 33.00 และส่วนน้อยคืออาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 1.50 ซึ่งปรากฏดังแผนภูมิที่ 4.4

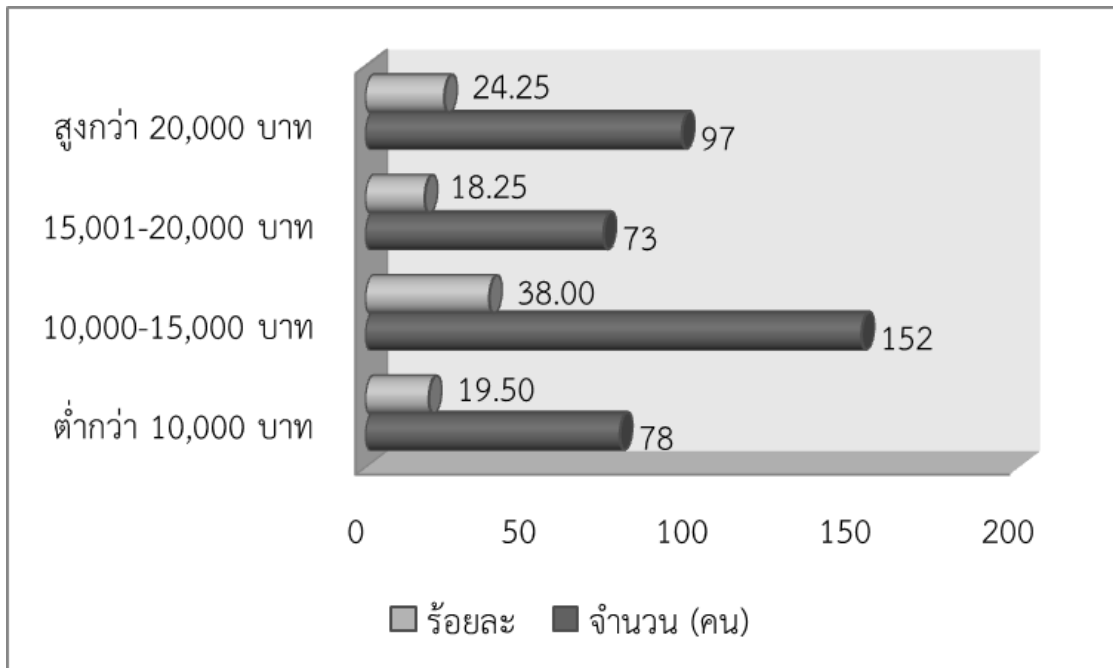

แผนภูมิที่ 4.4 จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามอาชีพ

ตารางที่ 4.5 จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 10,000 บาท	78	19.50
10,000-15,000 บาท	152	38.00
15,001-20,000 บาท	73	18.25
สูงกว่า 20,000 บาท	97	24.25
รวม	400	100.00

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ที่ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีรายได้ต่อเดือน 10,000-15,000 บาท ร้อยละ 38.00 รองลงมาคือรายได้ต่อเดือนสูงกว่า 20,000 บาท ร้อยละ 24.25 และส่วนน้อยคือรายได้ต่อเดือน 15,001-20,000 บาท ร้อยละ 18.25 ซึ่งปรากฏดังแผนภูมิที่ 4.5

แผนภูมิที่ 4.5 จำนวนและร้อยละประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร
จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

4.2 สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร

การศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร ใช้การวิเคราะห์หาความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย มีปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.6 ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลสถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร โดยรวมทั้ง 2 ด้าน

สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม	ระดับความคิดเห็น		
	(\bar{x})	(SD)	แปลผล
1. ด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม	4.15	.61	มาก
2. ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม	3.83	.78	มาก
รวม	3.99	.59	มาก

จากตารางที่ 4.6 พบว่า สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร โดยรวมทั้ง 2 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.99$, $SD=.59$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านก็พบว่าอยู่ในระดับมากเช่นกันคือด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม ($\bar{x}=4.15$, $SD=.61$) และด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ($\bar{x}=3.83$, $SD=.78$) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.7 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลสถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร ด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น					(\bar{x})	(SD)	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
1. ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นความเสื่อมโทรมที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม	121 (30.30)	211 (52.80)	59 (14.80)	9 (2.30)	-	4.11	.72	มาก
2. ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการเพิ่มของประชากร	133 (33.30)	178 (44.50)	74 (18.50)	15 (3.80)	-	4.07	.81	มาก
3. ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี	164 (41.00)	150 (37.50)	83 (20.80)	3 (.80)	-	4.19	.78	มาก

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น					(\bar{x})	(SD)	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
4. ผลสืบเนื่องจากปัญหา สิ่งแวดล้อมคือ ทรัพยากรธรรมชาติร้อยละ หรือ เช่น ป่าไม้ถูก ทำลาย ดินขาดความ อุดมสมบูรณ์ ขาดแคลน น้ำ เป็นต้น และเกิด ภาวะมลพิษ เช่น มลพิษ ในน้ำ ในอากาศและเสียง มลพิษในอาหาร เป็นต้น	177 (44.30)	149 (37.30)	65 (16.30)	9 (2.30)	-	4.24	.80	มาก
5. ปัญหาสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิด ผลกระทบต่อต่าง ๆ เช่น โรคภัยเบียดเบียน ก่อ ความรำคาญ สภาวะทาง จิตเสื่อมไม่เป็นที่สบาย ในการอยู่อาศัย เป็นต้น	155 (38.80)	174 (43.50)	59 (14.80)	12 (3.00)	-	4.18	.79	มาก
	รวม					4.15	.61	มาก

จากตารางที่ 4.7 พบว่า สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร ด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.15$, $SD=.61$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละข้อก็พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อตามลำดับ คือ ข้อ 4 ผลสืบเนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมคือทรัพยากรธรรมชาติร้อยละหรือ เช่น ป่าไม้ถูกทำลาย ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนน้ำ เป็นต้น และเกิดภาวะมลพิษ เช่น มลพิษในน้ำ ในอากาศและเสียง มลพิษในอาหาร เป็นต้น ($\bar{x}=4.24$, $SD=.80$) รองลงมาคือข้อ 3 ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทาง ด้านเทคโนโลยี ($\bar{x}=4.19$, $SD=.78$) และสุดท้ายคือข้อ 2 ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการเพิ่มของประชากร ($\bar{x}=4.07$, $SD=.81$)

ตารางที่ 4.8 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผล
สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร ด้านการ
จัดการสิ่งแวดล้อม

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น					(\bar{x})	(SD)	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
1. สร้างความตระหนักรู้ใน คุณค่าของทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อวิถีชีวิตของ ชุมชน	113 (28.20)	164 (41.00)	106 (25.80)	15 (3.80)	5 (1.30)	3.91	.89	มาก
2. กระจายอำนาจให้ชุมชน ในท้องถิ่นที่มีศักยภาพ เข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐใน การอนุรักษ์ฟื้นฟูและ พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	124 (31.00)	152 (38.00)	107 (26.80)	9 (2.30)	8 (2.00)	3.94	.92	มาก
3. สนับสนุนกลไกในการ จัดการและปกป้อง ทรัพยากร ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับ การผลิตเพื่อการยังชีพ ของชุมชนอย่างเป็นธรรม	79 (19.80)	162 (40.50)	138 (34.50)	18 (4.50)	3 (.80)	3.74	.85	มาก
4. การเสริมสร้างขีดความ สามารถขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นใน การบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	96 (24.00)	159 (39.80)	116 (29.00)	17 (4.30)	12 (3.00)	3.78	.96	มาก
5. การสร้างเครือข่ายชุมชน ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	110 (27.50)	145 (36.30)	110 (27.50)	29 (7.50)	6 (1.50)	3.81	.97	มาก
	รวม					3.83	.78	มาก

จากตารางที่ 4.8 พบว่า สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.83$, $SD=.78$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละข้อก็พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อตามลำดับ คือ ข้อ 2 กระจายอำนาจให้ชุมชนในท้องถิ่นที่มีศักยภาพเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ($\bar{x}=3.94$, $SD=.92$) รองลงมาคือข้อ 1 สร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ล้อมที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชน ($\bar{x}=3.91$, $SD=.89$) และสุดท้ายคือข้อ 3 สนับสนุนกลไกในการจัดการและปกป้องทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรม ($\bar{x}=3.74$, $SD=.85$)

4.3 วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

การศึกษาวเคราะห์วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ใช้การวิเคราะห์หาความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย มีปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.9 ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลวิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมทั้ง 3 ด้าน

วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามวิถีพุทธ เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม	ระดับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง		
	(\bar{x})	(SD)	แปลผล
1. ด้านการปฏิบัติตนเอง	3.79	.75	มาก
2. ด้านการสร้างสรรครอบครัว	3.96	.79	มาก
3. ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม	3.87	.79	มาก
รวม	3.88	.73	มาก

จากตารางที่ 4.9 พบว่า วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.88$, $SD=.73$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านก็พบว่าอยู่ในระดับมากเช่นกัน คือ ด้านการสร้างสรรครอบครัว ($\bar{x}=3.96$, $SD=.79$) ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม ($\bar{x}=3.87$, $SD=.79$) และด้านการปฏิบัติตนเอง ($\bar{x}=3.79$, $SD=.75$) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.10 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผล
วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการ
จัดการสิ่งแวดล้อม ด้านการปฏิวัติตนเอง

ข้อความ	ระดับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง					(\bar{x})	(SD)	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
1. ควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาเพื่อการสร้างวินัยให้กับตนเองด้วยศีลสังวร	84 (21.00)	177 (44.30)	121 (30.30)	15 (3.80)	3 (.80)	3.81	.83	มาก
2. รู้จักการใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน	94 (23.50)	138 (34.50)	138 (34.50)	27 (6.80)	3 (.80)	3.73	.92	มาก
3. การฝึกฝนอบรมให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตและสุขภาพจิตที่ดี	78 (19.50)	189 (47.30)	109 (27.30)	21 (5.30)	3 (.80)	3.80	.83	มาก
4. การเรียนรู้และฝึกฝนตนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง	97 (24.30)	161 (40.30)	118 (29.50)	21 (5.30)	3 (.80)	3.82	.88	มาก
5. การไม่แสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติเพราะเป็นการทำร้ายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	109 (27.30)	136 (34.00)	122 (30.50)	24 (6.00)	9 (2.30)	3.78	.98	มาก
6. การถือประโยชน์ตามที่ธรรมชาติให้มา ไม่เร่งหาให้ได้มาจนกลายเป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม	96 (24.00)	146 (36.50)	131 (32.80)	24 (6.00)	3 (.80)	3.77	.90	มาก
7. การมีจิตใจที่มีคุณธรรมเมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม	108 (27.00)	148 (37.00)	129 (32.30)	12 (3.00)	3 (.80)	3.87	.87	มาก
	รวม					3.79	.75	มาก

จากตารางที่ 4.10 พบว่า วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตาม วิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านการปฏิบัติตนเอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.79$, $SD=.75$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อตามลำดับ คือ ข้อ 7 การมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ($\bar{x}=3.87$, $SD=.87$) รองลงมาคือข้อ 4 การเรียนรู้และฝึกฝนตนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง ($\bar{x}=3.82$, $SD=.88$) และสุดท้ายคือข้อ 2 รู้จักการใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน ($\bar{x}=3.73$, $SD=.92$)

ตารางที่ 4.11 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผล วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว

ข้อความ	ระดับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง					(\bar{x})	(SD)	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
1. ควบคุมความประพฤติของคนในครอบครัวไม่ให้เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น	118 (29.50)	175 (43.80)	89 (22.30)	15 (3.80)	3 (.80)	3.98	.85	มาก
2. สอนให้ครอบครัวตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจโดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม	109 (27.30)	169 (42.30)	101 (25.30)	18 (4.50)	3 (.80)	3.91	.87	มาก
3. ปลุกฝังให้คนในครอบครัวมีจิตสำนึกและสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญาในการรักษาสิ่งแวดล้อม	125 (31.30)	167 (41.80)	87 (21.80)	18 (4.50)	3 (.80)	3.98	.88	มาก
4. ปลุกฝังจิตสำนึกให้คนในครอบครัวมีความรักความเมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต	114 (28.50)	184 (46.00)	87 (21.80)	12 (5.30)	3 (.80)	3.99	.83	มาก
5. ปลุกฝังให้คนในครอบครัวมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม	126 (31.50)	182 (45.50)	74 (18.50)	15 (3.80)	3 (.80)	4.03	.84	มาก

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ข้อความ	ระดับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง					(\bar{x})	(SD)	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
6. ส่งเสริมให้คนในครอบครัวได้เรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม	137	143	102	15	3	3.99	.90	มาก
7. ปรับท่าทีในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกี่ยวกลั่นระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ	111	167	95	27	-	3.91	.88	มาก
	รวม					3.96	.79	มาก

จากตารางที่ 4.11 พบว่า วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.96$, $SD=.79$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อตามลำดับ คือ ข้อ 5 ปลุกฝังให้คนในครอบครัวมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ($\bar{x}=4.03$, $SD=.84$) รองลงมาคือข้อ 4 ปลุกฝังจิตสำนึกให้คนในครอบครัวมีความรักความเมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ($\bar{x}=3.99$, $SD=.83$) และสุดท้ายคือข้อ 2 สอนให้ครอบครัวตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจโดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ($\bar{x}=3.91$, $SD=.87$)

ตารางที่ 4.12 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผล
วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการ
จัดการสิ่งแวดล้อม ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม

ข้อความ	ระดับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง					\bar{x}	(SD)	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
1. สร้างสรรค์ความเจริญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด	107 (26.80)	164 (41.00)	105 (26.30)	21 (5.30)	3 (.80)	3.88	.89	มาก
2. ร่วมมือกับรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติกาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน	107 (26.80)	143 (35.80)	123 (30.80)	27 (6.80)	-	3.83	.90	มาก
3. รู้จักเคารพธรรมชาติและใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างเหมาะสมพอเพียง	111 (27.80)	167 (41.80)	110 (27.50)	9 (2.30)	3 (.80)	3.94	.84	มาก
4. การเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมทางสังคม	103 (25.80)	154 (38.50)	128 (32.00)	12 (5.30)	3 (.80)	3.86	.86	มาก
5. มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุข เพื่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน	100 (25.00)	168 (42.00)	108 (27.00)	21 (5.30)	3 (.80)	3.85	.88	มาก
6. มีส่วนร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน	113 (28.20)	148 (37.00)	115 (28.70)	21 (5.30)	3 (.80)	3.87	.91	มาก
7. การสำรวมจิตคิดช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และเอาใจใส่ดูแลสิ่งแวดล้อม	123 (30.80)	151 (37.80)	99 (24.80)	24 (6.00)	3 (.80)	3.92	.92	มาก
	รวม					3.87	.79	มาก

จากตารางที่ 4.12 พบว่า วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิธีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.87$, $SD=.79$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อตามลำดับ คือ ข้อ 3 รู้จักเคารพธรรมชาติและใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างเหมาะสมพอเพียง ($\bar{x}=3.94$, $SD=.84$) รองลงมาคือข้อ 7 การสำรวมจิตคิดช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และเอาใจใส่ดูแลสิ่งแวดล้อม ($\bar{x}=3.92$, $SD=.92$) และสุดท้ายคือข้อ 2 ร่วมมือกับรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกตึกาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ($\bar{x}=3.83$, $SD=.90$)

4.4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิธีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) สำหรับให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิธีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผู้ตอบแบบสอบถามให้ข้อเสนอแนะมา จำนวน 40 คน โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำมาแจกแจงความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) และนำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.13 จำนวนและร้อยละข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิธีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ	จำนวน (40)	ร้อยละ (100.00)
1. ด้านการปฏิบัติตนเอง		
ยึดมั่นในศีลธรรมโดยการปฏิบัติตามหลักศีล 5 ละชั่ว ทำดี มีวินัย มีความรับผิดชอบ พอใจในสิ่งที่ตนเองมี และอยู่อย่างพอเพียง	29	72.50
2. ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว		
ปลูกฝังให้คนในครอบครัวยึดมั่นในศีลธรรม รู้จักรักษาสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายธรรมชาติ หาโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันในวันหยุดเพื่อเสริมสร้างให้ครอบครัวอบอุ่นและเข้มแข็ง	30	75.00
3. ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม		
มีจิตอาสา รู้จักเสียสละ ช่วยเหลือสังคมโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน	35	87.50

จากตารางที่ 4.13 พบว่า ประชาชนในจังหวัดสมุทรสาครได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามวิธีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้

ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม คือ มีจิตอาสา รู้จักเสียสละ ช่วยเหลือสังคมโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 87.50

ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว คือ ปลูกฝังให้คนในครอบครัวยึดมั่นในศีลธรรม รู้จักรักษาสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายธรรมชาติ หาโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันในวันหยุดเพื่อเสริมสร้างให้ครอบครัวอบอุ่นและเข้มแข็ง จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 75.00

ด้านการปฏิบัติตนเอง คือ ยึดมั่นในศีลธรรมโดยการปฏิบัติตามหลักศีล 5 ละชั่ว ทำดี มีวินัย มีความรับผิดชอบ พอใจในสิ่งที่ตนเองมี และอยู่อย่างพอเพียงจำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 72.50

4.5 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล เพื่อตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยแยกออกตามประเด็นปัญหา ดังนี้

4.5.1 ท่านคิดว่าสถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาครเป็นอย่างไร

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล จำนวน 9 รูป/คน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้ให้ข้อมูลในประเด็นดังต่อไปนี้

1) **ด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม** พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 6 รูป/คน ได้กล่าวในลักษณะเดียวกันว่า จังหวัดสมุทรสาครประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งด้านขยะมูลฝอย น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ เนื่องจากเป็นเมืองอุตสาหกรรม ผลิตอาหารทะเล มีประชากรหลากหลายทั้งที่เป็นคนสมุทรสาครและประชากรแฝงจากจังหวัดต่าง ๆ และประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า ลาว กัมพูชา เป็นต้น มาอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตามมามากเช่นกัน อีกทั้งภาคประชาชนยังขาดความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนของตนเอง เนื่องจากจังหวัดสมุทรสาครเป็นเมืองพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรมที่มีบริบทเชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ ทำให้กิจกรรมการประกอบสัมมาชีพมีตลอด 24 ชั่วโมง เพราะฉะนั้นการเป็นเมืองที่มีการผลิตในภาคอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง การให้ความสำคัญในปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงถูกละเลย ทุกคนมุ่งเน้นแต่ผลประโยชน์ในเรื่องรายได้เป็นสำคัญ ปัญหาสังคมและปัญหาชุมชนจึงถูกละเลย กล่าวคือขาดการบ่มเพาะให้มีการสร้างจิตสำนึกในเรื่องการดูแลสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว ปล่อยปละละเลยจนเคยชิน ทำจนติดเป็นนิสัย ทำให้การรณรงค์ของภาคประชาสังคมต่าง ๆ ไม่ค่อยได้ผล สุดท้ายภาระต่าง ๆ ต้องตกไปอยู่ในภาระหน้าที่ของส่วนท้องถิ่นที่มีงบประมาณจำกัด ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมจะไม่สามารถแก้ไขได้เลย ครอบคลุมในชุมชนยังขาดสำนึกรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ไม่ควรปล่อยให้หน่วยงานภาครัฐเพียงอย่างเดียว ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้ว่า “ปัญหาสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร จริง ๆ แล้วมีปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมมากมายมีความหลากหลายทางชีวภาพ 3 อำเภอ 3 รูปแบบ ทั้งเมืองประมง ดงโรงงาน ลานเกษตร การประมงต้องมีแรงงานต่างด้าวเข้ามา มีโรงงานจำนวนมากในการแปรรูปอาหาร เมื่อแรงงานต่างด้าวแรงงานอพยพจากพื้นที่ต่าง ๆ ปัญหาต่าง ๆ ก็ตามมาทั้งความหนาแน่นของประชากร น้ำเน่าเสีย ขยะ ควันพิษ ผุ่นละออง ฯลฯ นานับการ ซึ่งนับวันจะรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งปัญหาขยะที่มีอยู่ทั่วจังหวัด ตามถนน คูคลองต่าง ๆ มากมาย โรงงานและสถานประกอบการปล่อยน้ำเสีย ควันพิษออกมา” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2560 ณ เทศบาลตำบลหลักห้า อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร) ส่วนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 3 คน ได้

กล่าวในอีกลักษณะหนึ่งว่า ชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครมีความเข้มแข็งในบางพื้นที่ พื้นที่ไหนมีนักการเมืองท้องถิ่นให้ความใส่ใจด้านสิ่งแวดล้อม จะมีนโยบายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน ทำให้การทำงานของส่วนราชการในพื้นที่กับชุมชน มีเป้าหมายและมีทิศทางเดียวกัน จึงทำให้มีปัญหาลดน้อยลง เนื่องจากประชาชนมีช่องทางรับรู้และสื่อสารได้รวดเร็วยิ่งขึ้น แต่ในทางกลับกันพื้นที่ไหนที่นักการเมืองท้องถิ่นไม่ให้ความสำคัญ การทำงานด้านสิ่งแวดล้อมก็จะน้อยลงไปด้วย ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า “ปัจจุบันพบว่าประชาชนเริ่มมีบทบาทด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม สังเกตเห็นได้จากแต่ละบ้าน/ชุมชน มีการคัดแยกขยะมากขึ้น เพื่อสร้างรายได้คืนกลับมาสู่ครัวเรือน ควรมีการกระตุ้นพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้ทำอย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2560 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร) ดังกล่าวนี้อาจสามารถสรุปเป็นความจริงขึ้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า “ปัญหาสิ่งแวดล้อมสามารถแก้ไขได้ด้วยการร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจังของคนในชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ”

2) ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 6 คน ได้กล่าวในลักษณะเดียวกันว่า ในสถานการณ์ปัจจุบัน การจัดการสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นปัญหาน้ำเสีย ขยะ หรือสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ถูกถ่ายโอนภารกิจให้ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ แต่ด้วยศักยภาพของท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีไม่เท่ากัน โดยเฉพาะงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด แต่ต้องรับผิดชอบภารกิจที่เกินกำลังมาก ๆ เพราะต้องเข้าใจก่อนว่าจังหวัดสมุทรสาคร ประชากรตามทะเบียนราษฎร ประมาณ 5 แสนคนเศษ แต่มีประชากรแฝงซึ่งเป็นแรงงานต่างถิ่นและแรงงานต่างด้าวรวมกันอีกประมาณไม่ต่ำกว่า 1 ล้านคน ซึ่งบ่งบอกว่าจังหวัดสมุทรสาครต้องแบกรับภาระการดูแลคนเท่ากับ 3 จังหวัด ในขณะที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณตามรายหัวของประชากรมาเพียง 5 แสนคน แต่ต้องดูแล 1.5 ล้านคน จึงเป็นการยากลำบากที่จะแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมให้สำเร็จได้โดยง่าย โดยเฉพาะการที่ผู้ที่เข้ามาอาศัยมีหลายชาติพันธุ์ หลายวัฒนธรรม หลายภาษา ยิ่งทำให้ยากลำบากต่อการขอความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ เพราะส่วนมากจะเป็นแรงงานที่หาเช้ากินค่ำ จึงไม่ค่อยให้ความสำคัญกับส่วนรวมหรือชุมชนที่อยู่อาศัยมากนัก ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้ว่า “สมุทรสาครมีความเข้มแข็งของชุมชนในระดับหนึ่ง แต่เนื่องจากมีสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป มีคนต่างถิ่นมาอยู่เป็นจำนวนมาก จึงไม่สามารถควบคุมได้ การจัดการสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จึงดำเนินไปได้ยาก มีปัญหา การใช้กฎหมายไม่เป็นไปตามระบบ มีการหลีกเลี่ยงหรือมีปัจจัยที่ต้องทำให้ไม่ปฏิบัติตามนั้น มีกลุ่ม มีองค์กรในการดำเนินการแก้ไข แต่บางครั้งก็ติดขัดด้วยอำนาจหน้าที่ หรือถูกแทรกแซงในหลาย ๆ ด้าน บางครั้งถูกต้องตามกฎหมาย แต่ไม่ถูกใจผู้ประกอบการ ฯลฯ” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2560 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลแปดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร) ส่วนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 3 รูป/คน ได้กล่าวในอีกลักษณะหนึ่งว่า ชุมชนต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการ เพื่อลดผลกระทบจากปัญหาต่าง ๆ เช่น มีการนำกฎหมายเข้ามาบังคับใช้ให้สถานประกอบการต่าง ๆ และประชาชนปฏิบัติตาม เช่น ข้อบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล พรบ. โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น นอกจากนี้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นยังได้เข้ามามีบทบาทในการรณรงค์ให้สถานประกอบการและชุมชนปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล เช่น การลดขยะ การคัดแยกขยะ เป็นต้น และประชาชนก็ได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มในการเข้ามามีส่วนร่วมใน

การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม เช่น อบต.บ้านแพ้ว มีกลุ่ม RCC รักบ้านแพ้ว ซึ่งเข้ามาสนับสนุนและร่วมแก้ไขปัญหา และจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกับภาครัฐ ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า “การจัดการสิ่งแวดล้อมจะต้องอาศัยหลายหน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยเหลืออย่างจริงจัง เนื่องจากจังหวัดสมุทรสาครนั้นเป็นเมืองอุตสาหกรรม สิ่งแวดล้อม ตึกแถว หมู่บ้านค่อนข้างแออัด ไม้ว่าจะรถโดยสาร รถยนต์ เรือ โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ จึงมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรง การที่มีหน่วยงานชุมชนวิถีพุทธ มีกิจกรรมส่งเสริม ดูแลจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น รมณร์ค์เก็บขยะ ลอกโคลงในชุมชน วัด โรงเรียน ก็ทำได้ระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มชุมชนที่เล็กมาก ๆ ไม่สามารถทำลำพังให้ประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยองค์กรภาครัฐหรือมีกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเข้ามาบังคับใช้อย่างจริงจังให้เห็นเป็นรูปธรรม และสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชนให้มีความรัก ห่วงแห่งทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2560 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเกาะ อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสาคร) ดังกล่าวนี้นี้ จึงสามารถสรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า “การจัดการสิ่งแวดล้อมจะต้องจัดการแบบองค์รวม อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ และการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมของภาครัฐอย่างจริงจัง”

4.5.2 ท่านมีวิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธ เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง ในประเด็นดังต่อไปนี้

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล จำนวน 9 รูป/คน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้ให้ข้อมูลในประเด็นดังต่อไปนี้

1) **ด้านการปฏิวัติตนเอง** พบว่า อันดับแรกต้องมีจิตสำนึกส่วนตัวที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม มีความรักความห่วงใย ใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้คุ้มค่า ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ ต้องส่งเสริมและสร้างวินัยในตนเอง โดยการเปลี่ยนวิถีคิด วิถีปฏิบัติที่เคยชินมาในอดีต เพื่อเปลี่ยนแปลงอนาคตให้ดีขึ้น เช่น การลดใช้ถุงพลาสติก ลดการใช้โฟม ไม้ทิ้งขยะมูลฝอยเรียราดลงแม่น้ำลำคลอง ฝึกฝนให้รู้จักคัดแยกขยะ และสั่งสมจนเป็นนิสัย เพื่อสร้างจิตสำนึกรักและห่วงใยชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดเป็นแรงบันดาลใจในการรักษาสิ่งแวดล้อม และทำอย่างมีจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น แล้วขยายแนวคิดและวิถีปฏิบัติไปสู่ทุก ๆ คนในชุมชน และสังคมส่วนรวม ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้ว่า “การดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติ เริ่มต้นที่ตนเองและครอบครัวก่อน เช่น การจะทิ้งขยะก็ต้องมีการคัดแยกขยะที่สามารถนำไปรีไซเคิลได้ ขยะที่นำไปทิ้งก็ควรทิ้งลงถัง หรือมีภาชนะรองรับ ไมโยนทิ้งข้างทาง การทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีในการดูแลและรักษาสิ่งแวดล้อม ไม่เอาเปรียบบุคคลอื่น ไม่สร้างมลพิษหรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีกับคนรอบข้าง ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2560 ณ เทศบาลนครอ้อมน้อย อำเภอกะทู้แบน จังหวัดสมุทรสาคร) และมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า “ควรปลูกฝังให้มีจิตสาธารณะด้านการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2560 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลแปดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร) ดังกล่าวนี้นี้ จึงสามารถสรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า “การรู้จักปรับเปลี่ยนวิถีคิดวิถีปฏิบัติของตนเองให้สอดคล้องวิถีชีวิตของชุมชน เป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมของตนเอง”

2) การสร้างสรรค์ครอบครัว พบว่า ควรแนะนำให้คนในครอบครัวยึดมั่นและปฏิบัติ ตามหลักคำสอนของศาสนา เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม ปลุกฝังคนในครอบครัวให้มีความ รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ให้อ่านหนังสือเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หวงแหนสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลาย สิ่งแวดล้อม ถนอมให้ใช้ได้ยาวนาน ๆ เป็นต้น ปลุกฝังให้อ่านวารสารและระเบียบกฎหมายของ สังคม ให้เกียรติผู้อื่น รับผิดชอบต่อสังคม ไม่ก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่น ผูกพันให้ทุก ๆ คนใน ครอบครัวร่วมมือร่วมใจกันในการสร้างจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม พร้อมปลุกฝังความคิด ความ รับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่อาศัย เพื่อการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี นอกจากนี้พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก ๆ รวมถึงคนอื่น ๆ ในครอบครัว ทั้งในด้านการใช้ ทรัพยากร เช่น ใช้น้ำอย่างประหยัด การคัดแยกขยะโดยให้ความรู้ในการคัดแยกและผลตอบแทนจาก การคัดแยกขยะแล้วนำไปขายสร้างรายได้ให้ครอบครัว เป็นต้น ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้มีผู้ให้ข้อมูล สำคัญท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้ว่า “ทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ครอบครัว ให้ความรู้ และสอนให้ครอบครัวไม่ ไปละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่น สร้างและปลูกต้นไม้รอบ ๆ บ้าน ไม่ปล่อยน้ำเสีย ไม่สร้างภาระ ให้กับชุมชน เป็นครอบครัวตัวอย่างให้ชุมชนรอบข้างปฏิบัติตาม และผู้นำครอบครัวต้องเป็นแบบอย่าง และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ตามความสามารถของแต่ละบุคคล” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2560 ณ เทศบาลตำบลหลักห้า อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร) ดังกล่าวนี้นี้ จึงสามารถสรุปเป็นความจริงขึ้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า “การปลุกฝังให้คน ในครอบครัวรู้จักรัก หวงแหน และจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นพื้นฐานสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง”

3) การอุทิศตัวเพื่อสังคม พบว่า การปลุกฝังให้มีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือสังคม ด้านต่าง ๆ ตามความถนัดหรือความสามารถของตนเอง รู้จักการเสียสละทั้งด้านเวลา ความรู้หรือทุน ทรัพย์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม กระทำเป็นตัวอย่างที่ดีภายใต้หลักธรรมาภิบาล และมีการ รวมกลุ่มกันทำประโยชน์ให้กับพื้นที่ ๆ ตนอาศัย ตลอดจนถ่ายทอดประสบการณ์และแลกเปลี่ยน เรียนรู้ให้บุคคลรอบข้างและชุมชนหันมาช่วยเหลือและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดี ซึ่งในประเด็น ดังกล่าวนี้นี้มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้ว่า “เสียสละเวลาเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมบำเพ็ญ ประโยชน์ต่าง ๆ ในด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การร่วมปลูกต้นไม้ การร่วมคัดแยกขยะ เป็นต้น” (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2560 ณ เทศบาลนครอ้อมน้อย อำเภอกะหุ้มแบน จังหวัดสมุทรสาคร) ดังกล่าวนี้นี้ จึงสามารถสรุปเป็นความจริงขึ้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า “ความเสียสละด้วยจิต อาสาคือหัวใจของการอุทิศตัวเพื่อสังคม”

4.5.3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูป/คน ได้ แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกันว่า ผู้บริหารในภาคส่วนต่าง ๆ ควร ร่วมมือกันผลักดันโครงการที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น ระบบ แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน การจัดการปัญหาขยะโดยการนำไปใช้เพื่อผลิตเป็นพลังงานทดแทน หรือการควบคุมมลพิษทางอากาศของโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่มีการผลิตต้องมีการกำหนดค่า มาตรฐานให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง นอกจากนี้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีหน้าที่ ต้อง

ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ใช้กฎหมายและปฏิบัติตามกฎหมายที่มีอยู่อย่างเคร่งครัด ทำโทษและจริงจังกับผู้ที่ละเมิดหรือสร้างปัญหา ผู้ทำลายสิ่งแวดล้อมจะต้องเสียภาษีหรือค่าใช้จ่ายเพิ่ม ใครที่คุณเล่นธุรกิจทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต้องมีแนวทางในการลดหย่อนภาษีหรือมีอะไรที่ตอบแทนเป็นขวัญกำลังใจ เพื่อให้ผู้ประกอบการหันมาดูแลสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น บ้านเมืองจึงจะก้าวเดินไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้ว่า “ทุกภาคส่วนราชการตั้งระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล ควรเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการลงพื้นที่ เพื่อจะได้ทราบปัญหาที่แท้จริง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำมาวางแผนแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและยั่งยืนต่อไป นอกจากนี้องค์กรภาครัฐและเอกชนควรเข้ามาให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เยาวชนมีจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อปลูกฝังเด็ก ๆ หรือเยาวชนตั้งแต่เล็ก ๆ และให้ความรู้สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม โดยให้เยาวชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับรู้ปัญหาและหาทางช่วยเหลือ หรือมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่ และทำอย่างจริงจังอย่างต่อเนื่องให้เห็นเป็นรูปธรรม” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2560 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลอำแพง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร) ดังกล่าวมานี้ จึงสามารถสรุปเป็นความจริงขึ้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า “การแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีทุกภาคส่วนในชุมชนจะต้องรับรู้และแก้ปัญหาร่วมกันผ่านกิจกรรมที่สร้างสรรค์”

4.6 การสร้างรูปแบบ

จากผลการวิจัยที่ได้จากข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปเป็นรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม คือ **การปฏิบัติตนเอง** คือ รู้จักปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องวิถีชีวิตของชุมชน **การสร้างสรรค์ครอบครัว** คือ การปลูกฝังให้คนในครอบครัวรู้จักรักและหวงแหนสิ่งแวดล้อม **การอุทิศตัวเพื่อสังคม** คือ ความเสียสละและมีจิตอาสาในการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง โดยกำหนดรูปแบบเป็นภาษาอังกฤษคือ **RFD MODEL** ซึ่งมีความหมายดังนี้

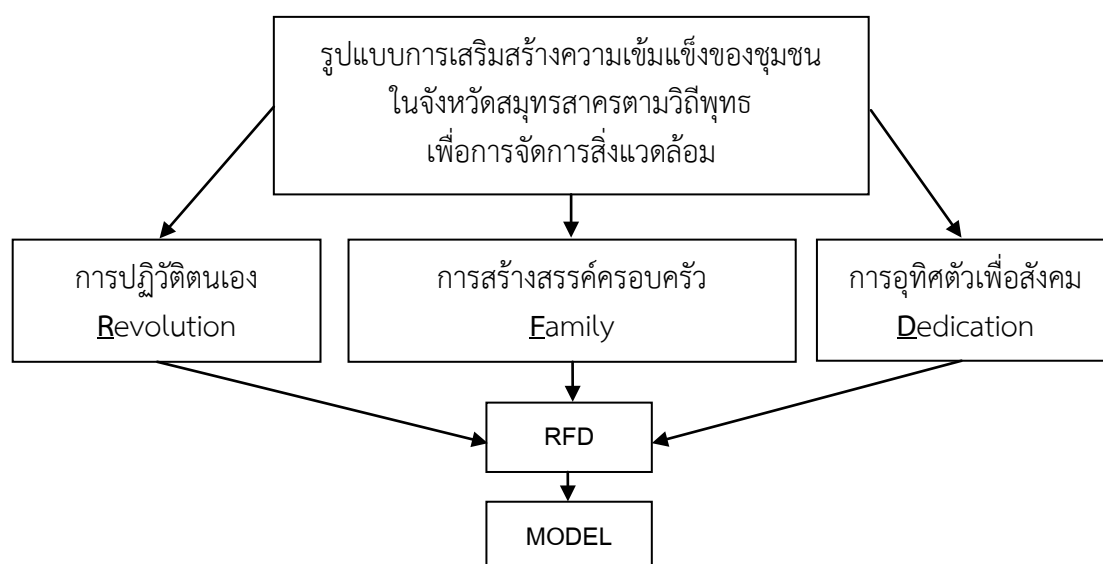
R = Revolution หมายถึง การปฏิบัติตนเองให้มีความรู้เท่าทันกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ รู้จักปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตวิถีปฏิบัติของตนเองให้สอดคล้องวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม มีความรักความหวงแหน ใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ มีวินัยในตนเอง โดยยึดมั่นปฏิบัติตามหลักของศีล 5 และโลกธรรม 8 เพื่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติที่เคยทำมาในอดีตให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี สังเกตเป็นนิสัย สร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดเป็นแรงบันดาลใจในการรักษาสิ่งแวดล้อม และมีจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น แล้วขยายแนวคิดและวิถีปฏิบัติไปสู่คนอื่นในชุมชนและสังคมส่วนรวม

F = Family หมายถึง การสร้างสรรค์ครอบครัวให้มีความอบอุ่น ปลูกฝังให้คนในครอบครัวรู้จักรัก หวงแหน และมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยแนะนำให้ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา ได้แก่ หลักขรราวาสธรรม 4 และหลักอคติ 4 เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม

อีกทั้งปลูกฝังให้รู้จักเคารพกฎหมายและระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม รู้จักให้เกียรติผู้อื่น ฝึกฝนให้คนในครอบครัวร่วมมือร่วมใจกันในการสร้างจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม

D = Dedication หมายถึง การอุทิศตัวเพื่อสังคม เป็นการสานสัมพันธ์ให้สังคมมีความสำคัญในแง่ของโครงสร้างที่ยั่งยืนและการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักของสังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 และทศพิธราชธรรม 10 มีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือสังคมด้านต่าง ๆ ตามความถนัดหรือความสามารถของตนเอง รู้จักการเสียสละทั้งด้านเวลา ความรู้หรือทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม กระทำเป็นอย่างดีที่ใต้หลักธรรมาภิบาล และมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ให้กับพื้นที่ ๆ ตนอาศัย ตลอดจนถ่ายทอดประสบการณ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้บุคคลรอบข้างและชุมชนหันมาช่วยเหลือและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดี

จากความหมายของศัพท์ดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดเป็นรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ภาพที่ 4.1 รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

4.7 การพัฒนารูปแบบ

ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยดำเนินการพัฒนารูปแบบโดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ด้วยการเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนา สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 รูป/คน มาทำการสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus Group Discussion) เพื่อหาข้อสรุปของรูปแบบ แล้วนำไปทดลองและประเมินผลประสิทธิภาพรูปแบบ โดยการฝึกอบรมตามแผนการทดลองเบื้องต้น (Pre-experimental research) แบบ One group pretest-posttest design ซึ่งผลการพัฒนารูปแบบมีดังนี้

4.7.1 ผลการตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบ

การตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิธีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยการเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนา สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 รูป/คน มาทำการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus Group Discussion) เพื่อหาข้อสรุปของรูปแบบ และแสดงความคิดเห็นเพื่อประเมินว่ารูปแบบมีเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้เพียงใด ใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย มีปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.14 ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อการประเมินคุณภาพของรูปแบบในด้านความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้

องค์ประกอบของรูปแบบ	ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้		
	\bar{x}	SD	แปลผล	\bar{x}	SD	แปลผล
ด้านการปฏิบัติตนเอง	4.88	.25	มากที่สุด	4.82	.23	มากที่สุด
ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว	4.65	.43	มากที่สุด	4.71	.26	มากที่สุด
ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม	4.62	.28	มากที่สุด	4.57	.21	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม	4.72	.22	มากที่สุด	4.70	.09	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.14 พบว่า คะแนนค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อการประเมินคุณภาพของรูปแบบในด้านความเหมาะสมในการนำไปใช้โดยรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.72$, $SD=.22$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านก็พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้านตามลำดับคือ ด้านการปฏิบัติตนเอง ($\bar{x}=4.88$, $SD=.25$) รองลงมาคือด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว ($\bar{x}=4.65$, $SD=.43$) และสุดท้ายคือด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม ($\bar{x}=4.62$, $SD=.28$)

ส่วนคะแนนค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อการประเมินคุณภาพของรูปแบบในด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้โดยรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.70$, $SD=.09$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านก็พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้านตามลำดับคือด้านการปฏิบัติตนเอง ($\bar{x}=4.82$, $SD=.23$) รองลงมาคือด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว ($\bar{x}=4.71$, $SD=.26$) และสุดท้ายคือด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม ($\bar{x}=4.57$, $SD=.21$)

4.7.2 ผลการทดลองใช้รูปแบบ

ในการทดลองครั้งนี้ ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ใน หมู่ที่ 3 ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 20 คน ทำการทดลองใช้รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิธีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลการทดลองมีดังนี้

1) ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้เข้าอบรม

ใช้การวิเคราะห์หาความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.15 จำนวนและร้อยละปัจจัยส่วนบุคคลของผู้เข้าอบรม

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (20)	ร้อยละ (100)
เพศ		
ชาย	8	40.00
หญิง	12	60.00
อายุ		
30 ปีลงมา	11	55.00
31-40 ปี	6	30.00
41 ปีขึ้นไป	3	15.00
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	12	60.00
ปริญญาตรี	8	40.00
สูงกว่าปริญญาตรี		
อาชีพ		
รับจ้าง/ธุรกิจส่วนตัว	11	55.00
พนักงานบริษัท	6	30.00
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	3	15.00
รายได้ต่อเดือน		
ต่ำกว่า 10,000 บาท	2	10.00
10,000-15,000 บาท	7	35.00
15,001-20,000 บาท	6	30.00
สูงกว่า 20,000 บาท	5	25.00

จากตารางที่ 4.15 พบว่า ประชาชนที่เข้าอบรม เป็นเพศหญิง ร้อยละ 60.00 มี 30 ปีลงมา ร้อยละ 55.00 มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 60.00 มีอาชีพรับจ้าง/ธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 55.00 และมีรายได้ต่อเดือน 10,000-15,000 บาท ร้อยละ 35.00

2) ผลการทดลองใช้รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีมุทเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

ใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และใช้การเปรียบเทียบคะแนนค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการเข้าอบรมด้วยการทดสอบค่าที (Paired-Samples t-test) แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย มีผลปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.16 ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลคะแนนก่อนและหลังการเข้าอบรมของประชาชน

กิจกรรม	ก่อนการเข้าอบรม			หลังการเข้าอบรม		
	\bar{x}	SD	แปลผล	\bar{x}	SD	แปลผล
การปฏิบัติตนเอง	2.77	.23	ปานกลาง	4.02	.58	มาก
การสร้างสรรค์ครอบครัว	2.75	.23	ปานกลาง	4.00	.55	มาก
การอุทิศตัวเพื่อสังคม	2.67	.26	ปานกลาง	3.91	.58	มาก
รวม	2.73	.19	ปานกลาง	3.98	.53	มาก

จากตารางที่ 4.16 พบว่า คะแนนค่าเฉลี่ยก่อนการเข้าอบรมโดยรวมทั้ง 3 กิจกรรม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=2.73$, $SD=.19$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละกิจกรรมก็พบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกกิจกรรมตามลำดับคือการปฏิบัติตนเอง ($\bar{x}=2.77$, $SD=.23$) รองลงมาคือการสร้างสรรค์ครอบครัว ($\bar{x}=2.75$, $SD=.23$) และสุดท้ายคือการอุทิศตัวเพื่อสังคม ($\bar{x}=2.67$, $SD=.26$)

คะแนนค่าเฉลี่ยหลังการเข้าอบรมโดยรวมทั้ง 3 กิจกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.98$, $SD=.53$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละกิจกรรมก็พบว่าอยู่ในระดับมากทุกกิจกรรมตามลำดับคือการปฏิบัติตนเอง ($\bar{x}=4.02$, $SD=.58$) รองลงมาคือการสร้างสรรค์ครอบครัว ($\bar{x}=4.00$, $SD=.55$) และสุดท้ายคือการอุทิศตัวเพื่อสังคม ($\bar{x}=3.91$, $SD=.58$)

ตารางที่ 4.17 การเปรียบเทียบระดับคะแนนค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการเข้าอบรมของประชาชน

กิจกรรม	ผู้เข้าอบรม (n=20)				t	Sig.
	ก่อน		หลัง			
	การเข้าอบรม		การเข้าอบรม			
	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD		
การปฏิบัติตนเอง	2.77	.23	4.02	.58	-11.00	.00*
การสร้างสรรค์ครอบครัว	2.75	.23	4.00	.55	-9.17	.00*
การอุทิศตัวเพื่อสังคม	2.67	.26	3.91	.58	-7.91	.00*
รวม	2.73	.19	3.98	.53	-10.06	.00*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4.17 พบว่า คะแนนค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการอบรมทั้งโดยรวมและแต่ละกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่คะแนนค่าเฉลี่ยหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรม

ตารางที่ 4.18 ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการแปลผลคะแนนความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าอบรมกิจกรรมการทดลองใช้รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

ข้อ	ข้อความ	ระดับความพึงพอใจ		
		\bar{x}	SD	แปลผล
1.	วัตถุประสงค์ของการอบรม	3.20	1.05	ปานกลาง
2.	เนื้อหาของการอบรม	3.75	.85	มาก
3.	รูปแบบของกิจกรรมการอบรม	4.10	.91	มาก
4.	การใช้สื่อประกอบการอบรม	4.05	.88	มาก
5.	ระยะเวลาที่ใช้ในการอบรม	3.80	.83	มาก
6.	วิทยากรในการอบรม	3.70	.80	มาก
7.	สถานที่จัดการอบรม	3.55	.82	มาก
8.	วิธีการวัดและประเมินผลการอบรม	3.40	.88	ปานกลาง
9.	ได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการประพฤติตนตามวิถีพุทธเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง	4.20	.83	มาก
10.	สามารถนำความรู้ไปใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้จริง	3.50	.94	มาก
รวม		3.72	.67	มาก

จากตารางที่ 4.18 พบว่า คะแนนค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าอบรมโดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.72$, $SD=.67$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละข้อ พบว่า ได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการประพฤติตนตามวิถีพุทธเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.20$, $SD=.83$) รองลงมา คือ รูปแบบของกิจกรรมการอบรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.10$, $SD=.791$) และสุดท้าย คือ วัตถุประสงค์ของการอบรม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.20$, $SD=.1.05$)

3) สรุปผลการพัฒนารูปแบบ

จากผลการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่า ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 รูป/คน ได้แสดงความคิดเห็นเพื่อประเมินคุณภาพของรูปแบบในด้านความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน และเมื่อนำรูปแบบไปทดลองใช้กับประชาชน จำนวน 20 คน โดยการอบรมด้วยกิจกรรม 3 ด้าน คือ ด้านการปฏิบัติตนเอง การสร้างสรรค์ครอบครัว และการอุทิศตัวเพื่อสังคม พบว่า หลังการอบรมประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมมากกว่าก่อนการอบรม โดยเฉพาะกิจกรรมการปฏิบัติตนเองด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล 5 เป็นต้น นอกจากนี้ประชาชนยังมีความพึงพอใจต่อการอบรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะรูปแบบของกิจกรรมการอบรม และความรู้ที่ได้รับเป็นประโยชน์ต่อการประพฤติตนตามวิถีพุทธเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้ มีประโยชน์และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม” นี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำวิจัยแบบผสมวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยทำการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการคำนวณตามสูตรของทาโร ยามานะ (Taro Yamane) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 9 รูป/คน โดยเลือกตัวแทนของอำเภอ ๆ ละ 3 รูป/คน และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus Group Discussion) จำนวน 6 รูป/คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านศาสนา สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามปลายปิดและปลายเปิด และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สถิติที่ใช้ ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ และการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการอ่านจับใจความแล้วสรุปเพื่อตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ซึ่งสามารถสรุปผลของการวิจัยตามข้อค้นพบได้ดังต่อไปนี้

5.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนมากเป็นเพศหญิง ร้อยละ 55.75 มีอายุ 30 ปีลงมา ร้อยละ 33.50 มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 60.75 มีอาชีพรับจ้าง/ธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 39.25 และมีรายได้ต่อเดือน 10,000-15,000 บาท ร้อยละ 38.00

5.1.2 ผลการวิเคราะห์สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร โดยรวมทั้ง 2 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.99$, $SD=.59$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านก็พบว่าอยู่ในระดับมากเช่นกันคือด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม ($\bar{x}=4.15$, $SD=.61$) และด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ($\bar{x}=3.83$, $SD=.78$) ตามลำดับ

5.1.3 ผลการวิเคราะห์วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่า โดยรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.88$, $SD=.73$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านก็พบว่าอยู่ในระดับมากเช่นกัน คือ ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว ($\bar{x}=3.96$, $SD=.79$) ด้านการการอุทิศตัวเพื่อสังคม ($\bar{x}=3.87$, $SD=.79$) และด้านการปฏิบัติตนเอง ($\bar{x}=3.79$, $SD=.75$) ตามลำดับ

5.1.4 ผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 40 คน ได้ให้ข้อเสนอแนะที่สำคัญตามลำดับดังนี้ ด้านการการอุทิศตัวเพื่อสังคม คือ มีจิตอาสา รู้จักเสียสละ ช่วยเหลือสังคมโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน คิดเป็นร้อยละ 87.50 ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว คือ ปลูกฝังให้คนในครอบครัวยึดมั่นในศีลธรรม รู้จักรักษาสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายธรรมชาติ หาโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันในวันหยุดเพื่อ

เสริมสร้างให้ครอบครัวอบอุ่นและเข้มแข็ง คิดเป็นร้อยละ 75.00 และด้านการปฏิบัติตนเอง คือ ยึดมั่นในศีลธรรมโดยการปฏิบัติตามหลักศีล 5 ละชั่ว ทำดี มีวินัย มีความรับผิดชอบ พอใจในสิ่งที่ตนเองมี และอยู่อย่างพอเพียง คิดเป็นร้อยละ 72.50

5.1.5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

1) สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร

1.1) ด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม จังหวัดสมุทรสาครประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งด้านขยะมูลฝอย น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ เนื่องจากเป็นเมืองอุตสาหกรรม ผลิตอาหารทะเล มีประชากรหลากหลายทั้งที่เป็นคนสมุทรสาครและประชากรแฝงจากจังหวัดต่าง ๆ และประเทศเพื่อนบ้าน อยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก อีกทั้งภาคประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนของตนเอง กล่าวคือขาดการบ่มเพาะให้มีการสร้างจิตสำนึกในเรื่องการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว

1.2) ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม การจัดการสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันถูกถ่ายโอนภารกิจให้ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ แต่ด้วยศักยภาพของแต่ละท้องถิ่นไม่เท่ากัน จึงเป็นการยากลำบากที่จะแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมให้สำเร็จได้โดยง่าย โดยเฉพาะการที่ผู้ที่เข้ามาอาศัยมีหลายชาติพันธุ์ หลายวัฒนธรรม หลายภาษา ยิ่งทำให้ยากลำบากต่อการขอความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่ก็มีบางชุมชนที่เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมร่วมกับภาครัฐโดยการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มเพื่อการเข้ามาจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

จากประเด็นดังกล่าวมานี้ สามารถสรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า “การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการจัดการแบบองค์รวม ด้วยการร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจังของคนในชุมชน และการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานภาครัฐอย่างจริงจัง”

2) วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.1) ด้านการปฏิบัติตนเอง ต้องมีจิตสำนึกส่วนตัวที่ต่อสิ่งแวดล้อม มีความรัก ความห่วงใย ใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้คุ้มค่า ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ ต้องส่งเสริมและสร้างวินัยในตนเอง โดยการเปลี่ยนวิธีคิด วิธีปฏิบัติที่เคยชินมาในอดีต เพื่อเปลี่ยนแปลงอนาคตให้ดีขึ้น เช่น การลดใช้ถุงพลาสติก ลดการใช้โฟม ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยเรี่ยราดลงแม่น้ำลำคลอง ฝึกฝนให้รู้จักคัดแยกขยะ และสั่งสมจนเป็นนิสัย สร้างจิตสำนึกรักและห่วงใยชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดเป็นแรงบันดาลใจในการรักษาสิ่งแวดล้อม และมีจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น แล้วขยายแนวคิดและวิธีปฏิบัติไปสู่คนอื่นในชุมชนและสังคมส่วนรวม

2.2) ด้านการสร้างสรรคครอบครัว ปลุกฝังคนในครอบครัวให้มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม โดยแนะนำให้ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม ปลุกฝังให้รู้จักเคารพกฎหมายและระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม ให้เกียรติผู้อื่น ฝึกฝนให้คนในครอบครัวร่วมมือร่วมใจกันในการสร้างจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งปลุกฝังความคิดความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่อาศัย เพื่อการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี

2.3) ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม ต้องมีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือสังคมด้านต่าง ๆ ตามความถนัดหรือความสามารถของตนเอง รู้จักการเสียสละทั้งด้านเวลา ความรู้หรือทุนทรัพย์ส่วนตัว เพื่อประโยชน์ส่วนรวม กระทำเป็นตัวอย่างที่ดีภายใต้หลักธรรมาภิบาล และมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ให้กับพื้นที่ ๆ ตนอาศัย ตลอดจนถ่ายทอดประสบการณ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้บุคคลรอบข้างและชุมชนหันมาช่วยเหลือและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดี

จากประเด็นดังกล่าวมานี้ สามารถสรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า “การรู้จักปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการปฏิบัติของตนเองให้สอดคล้องวิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนการปลูกฝังให้คนในครอบครัวรู้จักรักและหวงแหนสิ่งแวดล้อม ด้วยความเสียสละและมีจิตอาสา เป็นพื้นฐานสำคัญในการรักษาสิ่งแวดล้อมและเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง”

3) ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารในภาคส่วนต่าง ๆ ควรร่วมมือกันผลักดันโครงการที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดี ใช้กฎหมายและปฏิบัติตามกฎหมายที่มีอยู่อย่างเคร่งครัด ทำโทษและจริงจังกับผู้ทะเลาะหรือสร้างปัญหา บ้านเมืองจึงจะก้าวเดินไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

จากประเด็นดังกล่าวมานี้ สามารถสรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า “การแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมที่ดี ทุกภาคส่วนในชุมชนจะต้องรับรู้และแก้ปัญหาพร้อมกันผ่านกิจกรรมที่สร้างสรรค์”

5.1.6 ผลการสร้างรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดรูปแบบเป็นภาษาอังกฤษคือ RFD MODEL ซึ่งมีความหมายดังนี้

R = Revolution หมายถึง การปฏิวัติตนเองให้มีความรู้เท่าทันกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ รู้จักปรับเปลี่ยนวิธีคิดวิธีปฏิบัติของตนเองให้สอดคล้องวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม มีความรักความหวงแหน ใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ มีวินัยในตนเอง โดยยึดมั่นปฏิบัติตามหลักของศีล 5 และโลกธรรม 8 เพื่อการปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีปฏิบัติที่เคยทำมาในอดีตให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี สังเกตจนเป็นนิสัย สร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดเป็นแรงบันดาลใจในการรักษาสิ่งแวดล้อม และมีจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น แล้วขยายแนวคิดและวิธีปฏิบัติไปสู่คนอื่นในชุมชนและสังคมส่วนรวม

F = Family หมายถึง การสร้างสรรค์ครอบครัวให้มีความอบอุ่น ปลูกฝังให้คนในครอบครัวรู้จักรัก หวงแหน และมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยแนะนำให้ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา ได้แก่ หลักธรรมาภิบาล 4 และหลักอคติ 4 เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม อีกทั้งปลูกฝังให้รู้จักเคารพกฎหมายและระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม รู้จักให้เกียรติผู้อื่น ฝึกฝนให้คนในครอบครัวร่วมมือร่วมใจกันในการสร้างจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม

D = Dedication หมายถึง การอุทิศตัวเพื่อสังคม เป็นการสานสัมพันธ์ให้สังคมมีความสำคัญในแง่ของโครงสร้างที่ยั่งยืนและการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยยึดมั่นและปฏิบัติตนตามหลักสังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 และทศพิธราชธรรม 10 มีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือสังคมด้านต่าง ๆ ตามความถนัดหรือความสามารถของตนเอง รู้จักการเสียสละทั้งด้านเวลา ความรู้หรือทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม กระทำเป็นตัวอย่างที่ดีภายใต้หลักธรรมาภิบาล และมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ให้กับพื้นที่ ๆ ตนอาศัย ตลอดจนถ่ายทอดประสบการณ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้บุคคลรอบข้างและชุมชนหันมาช่วยเหลือและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดี

5.1.7 ผลการพัฒนาารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

1) ผลการประเมินคุณภาพรูปแบบของผู้เชี่ยวชาญในด้านความเหมาะสมในการนำไปใช้โดยรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.72$, $SD=.22$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านก็พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้านตามลำดับคือด้านการปฏิบัติตนเอง ($\bar{x}=4.88$, $SD=.25$) รองลงมาคือด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว ($\bar{x}=4.65$, $SD=.43$) และสุดท้ายคือด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม ($\bar{x}=4.62$, $SD=.28$) ส่วนผลการประเมินคุณภาพรูปแบบในด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้โดยรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.70$, $SD=.09$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านก็พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้านตามลำดับคือด้านการปฏิบัติตนเอง ($\bar{x}=4.82$, $SD=.23$) รองลงมาคือด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว ($\bar{x}=4.71$, $SD=.26$) และสุดท้ายคือด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม ($\bar{x}=4.57$, $SD=.21$)

2) ผลการทดลองใช้รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่า ประชาชนที่เข้าอบรม เป็นเพศหญิง ร้อยละ 60.00 มี 30 ปีลงมา ร้อยละ 55.00 มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 60.00 มีอาชีพรับจ้าง/ธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 55.00 และมีรายได้ต่อเดือน 10,000-15,000 บาท ร้อยละ 35.00 มีคะแนนค่าเฉลี่ยก่อนการเข้าอบรมโดยรวมทั้ง 3 กิจกรรม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=2.73$, $SD=.19$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละกิจกรรมก็พบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกกิจกรรมตามลำดับคือการปฏิบัติตนเอง ($\bar{x}=2.77$, $SD=.23$) รองลงมาคือการสร้างสรรค์ครอบครัว ($\bar{x}=2.75$, $SD=.23$) และสุดท้ายคือการอุทิศตัวเพื่อสังคม ($\bar{x}=2.67$, $SD=.26$) ส่วนคะแนนค่าเฉลี่ยหลังการเข้าอบรมโดยรวมทั้ง 3 กิจกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.98$, $SD=.53$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละกิจกรรมก็พบว่าอยู่ในระดับมากทุกกิจกรรมตามลำดับคือการปฏิบัติตนเอง ($\bar{x}=4.02$, $SD=.58$) รองลงมาคือการสร้างสรรค์ครอบครัว ($\bar{x}=4.00$, $SD=.55$) และสุดท้ายคือการอุทิศตัวเพื่อสังคม ($\bar{x}=3.91$, $SD=.58$) ซึ่งผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนค่าเฉลี่ย พบว่า คะแนนค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการอบรมทั้งโดยรวมและแต่ละกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่คะแนนค่าเฉลี่ยหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรม นอกจากนี้ยังพบว่า ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการเข้าอบรมโดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.72$, $SD=.67$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละข้อ พบว่า ได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการประพฤติตนตามวิถีพุทธเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.20$, $SD=.83$) รองลงมา คือรูปแบบของกิจกรรมการอบรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.10$, $SD=.791$) และสุดท้าย คือ วัตถุประสงค์ของการอบรม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.20$, $SD=.1.05$)

สรุปได้ว่า รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้ มีประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

5.2.1 สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร โดยรวม ทั้ง 2 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.99$, $SD=.59$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านก็พบว่าอยู่ในระดับ มากเช่นกันคือด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม ($\bar{x}=4.15$, $SD=.61$) และด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ($\bar{x}=3.83$, $SD=.78$) ทั้งนี้อธิบายได้ว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นความเสื่อมโทรมที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและ สังคม ซึ่งเกิดจากปัญหาหลากหลายอย่าง เช่น การเพิ่มของประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจและ ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี เป็นต้น ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมร่อยหรอ ป่าไม้ถูก ทำลาย ดินขาดความอุดมสมบูรณ์และขาดแคลนน้ำ เกิดภาวะมลพิษต่าง ๆ ทั้งในน้ำ ในอากาศและ เสียง ตลอดจนมลพิษในอาหาร ก่อให้เกิดโรคร้ายเบียดเบียน ก่อความรำคาญ สภาวะทางจิตเสื่อมไม่ เป็นที่สบายในการอยู่อาศัย ซึ่งจังหวัดสมุทรสาครก็ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งด้านขยะมูลฝอย น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ เนื่องจากเป็นเมืองอุตสาหกรรม ผลิตอาหารทะเล มีประชากรหลากหลายทั้งที่ เป็นคนสมุทรสาครและประชากรแฝงจากจังหวัดต่าง ๆ และประเทศเพื่อนบ้าน อยู่รวมกันเป็นจำนวน มาก อีกทั้งภาคประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนของ ตนเอง กล่าวคือขาดการบ่มเพาะให้มีการสร้างจิตสำนึกในเรื่องการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากปัญหาสิ่งแวดล้อม หากได้มีการแก้ไขปัญหานั้นอย่างจริงจัง โดย การกระจายอำนาจให้ชุมชนในท้องถิ่นที่มีศักยภาพเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ฟื้นฟู สร้าง ความตระหนักรู้ในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจน สนับสนุนกลไกในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิต เพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรม และเสริมสร้างขีดความสามารถของท้องถิ่นในการสร้าง เครือข่ายชุมชนให้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมกับภาครัฐ เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วม ในการจัดการแบบองค์รวม ด้วยการร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจังของคนในชุมชน และการบังคับใช้ กฎหมายสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานภาครัฐอย่างจริงจัง จึงทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นต่อ สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาครอยู่ในระดับมาก ซึ่ง สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับมิติความเข้มแข็งของชุมชน ดังที่ นภากาศ หนะวานนท์⁹⁷ ได้กล่าวไว้ใน

⁹⁷นภากาศ หนะวานนท์, วิธีวิทยาในการศึกษาปรากฏการณ์ความเข้มแข็งของชุมชน, ใน องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน : จากปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีรากหญ้า, เอกสาร ประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน : จาก ปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีรากหญ้า” จัดโดยโครงการพัฒนาดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ณ ห้องสัมมนา สโมสรร

เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน : จากปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีรากหญ้า” ว่า มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ความสามารถของชุมชนในการจัดระบบดูแล และแบ่งสรรทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และเป็นธรรมแก่สมาชิกในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถสร้างระบบการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนได้ และสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ใน “ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ” ว่า การส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยสร้างความตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิต รวมทั้งกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นให้ชุมชนที่มีศักยภาพเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สนับสนุนกลไกชุมชนและเครือข่ายในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรม และเสริมสร้างขีดความสามารถและองค์ความรู้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นภาคีหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง

5.2.2 วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.88$, $SD=.73$) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านก็พบว่าอยู่ในระดับมากเช่นกัน คือ ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว ($\bar{x}=3.96$, $SD=.79$) ด้านการการอุทิศตัวเพื่อสังคม ($\bar{x}=3.87$, $SD=.79$) และด้านการปฏิบัติตนเอง ($\bar{x}=3.79$, $SD=.75$) ตามลำดับ ทั้งนี้อธิบายได้ว่า วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามวิถีพุทธในภาพรวมนั้นจะต้องยึดมั่นในหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ส่วนในรายด้านคือด้านการปฏิบัติตนเองจะต้องมีการควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาเพื่อการสร้างวินัยให้กับตนเอง ด้วยหลักศีล 5 และโลกธรรม 8 เพื่อฝึกฝนอบรมตนให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิตที่ดี มีความรักความห่วงหา ใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้คุ้มค่า ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ รู้จักเปลี่ยนวิธีคิด วิธีปฏิบัติใหม่ ส่งสมจนเป็นนิสัย สร้างจิตสำนึกรักและห่วงหาชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดเป็นแรงบันดาลใจในการรักษาสิ่งแวดล้อม และมีจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น แล้วขยายแนวคิดและวิธีปฏิบัติไปสู่คนอื่นในชุมชนและสังคมส่วนรวม ในด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว จะต้องคอยควบคุมดูแลความประพฤติของคนในครอบครัวไม่ให้เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ให้รู้จักตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจโดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ปลูกฝังให้มีจิตสำนึกและสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา มีความรักความเมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ตลอดจนการปรับทำที่ด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และ

แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นการปลูกฝังให้ครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม โดยแนะนำให้ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น ฆราวาสธรรม 4 อคติ 4 เป็นต้น และในด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้คือหลักสังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 และทศพิธราชธรรม 10 เพื่อความเป็นผู้มีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือสังคมด้านต่าง ๆ ตามความถนัดหรือความสามารถ รู้จักการเสียสละทั้งด้านเวลา ความรู้หรือทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม กระทำเป็นแบบอย่างที่ดีภายใต้หลักธรรมาภิบาล และมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ให้กับพื้นที่ ๆ ตนอาศัย ตลอดจนถ่ายทอดประสบการณ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้บุคคลรอบข้างและชุมชนหันมาช่วยเหลือและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดี ซึ่งเป็น การสร้างสรรค์ความเจริญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ร่วมมือกับรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติกถาหรือวินัย รู้จักเคารพธรรมชาติและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกันอย่างเหมาะสมพอเพียง โดยสรุปคือการรู้จักปรับเปลี่ยนวิถีคิดและการปฏิบัติของตนเองให้สอดคล้องวิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนการปลูกฝังให้คนในครอบครัวรู้จักรักและหวงแหนสิ่งแวดล้อม ด้วยความเสียสละและมีจิตอาสา เป็นพื้นฐานสำคัญในการรักษาสิ่งแวดล้อมและเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง จึงทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นต่อวิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอธิการสุวิทย์ จกกรมโม (ปล้องไม้)⁹⁸ เรื่อง “การศึกษาหลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม” ผลการวิจัยพบว่า การนำหลักพุทธธรรมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมคือสังคมชาวพุทธมีหลักพุทธธรรมให้ได้ศึกษาเรียนรู้ฝึกฝนอบรมตน ที่ชื่อว่า ไตรสิกขา คือหลักเจริญปัญญา เจริญสมาธิ และเจริญศีล ให้ละเว้นอกุศลธรรมทั้งปวง แต่เจริญกุศลธรรม และทำจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด หรือหลักอริยสัจ 4 หลักมรรคมีองค์ 8 และหลักเหตุผลที่ชื่อว่า อิทัปปัจจตาธรรม เป็นต้น ล้วนเป็นหลักรู้ หลักคิด และหลักปฏิบัติในการพัฒนาตน พัฒนาคณ ให้รู้ธรรม คือ รู้สภาวะธรรม เห็นธรรม คือ เห็นสังขธรรม ปฏิบัติธรรมคือ ปฏิบัติตามธรรม และปฏิเวธธรรม คือได้ผลตามธรรม ส่งผลต่อการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือ การปฏิบัติงานพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อขจัดปัญหาทางด้านปัญหาเกี่ยวกับดินเสื่อมโทรม ปัญหาเกี่ยวกับน้ำ ปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศ และปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้ของสิ่งแวดล้อมให้หมดไป เพราะหากสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะปกติ บริสุทธิ์ สดใสตามธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหมดก็จะพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย โดยการใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักไตรสิกขา หลักอริยสัจ 4 และหลักธรรมนิยาม 5 เป็นเครื่องมือในการฝึกความเข้าใจและเห็นใจต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่อยู่รอบตัวเราทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตก็จะถูกดูแลและเอาใจใส่จากมนุษย์ได้อย่างประสิทธิภาพและส่งผลต่อความเจริญและความสมบูรณ์ของ

⁹⁸พระอธิการสุวิทย์ จกกรมโม (ปล้องไม้), “การศึกษาหลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2556.

สิ่งแวดล้อมทางสังคมแบบยั่งยืน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร.**⁹⁹ เรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิฮักเมืองน่าน” ผลการวิจัยพบว่า คำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องป่าล้วนสนับสนุนให้บุคคลดำรงชีวิตอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทำให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา แนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกากฎหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งศีลจะช่วยระมัดระวังควบคุมผู้ที่ฝ่าฝืน ปฏิบัติผิดและสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา แนวทางอนุรักษ์ป่าของมูลนิธิฮักเมืองน่าน ใช้หลักเมตตาธรรม หลักกัมมัฏสาปฏิบัติ หลักสันโดษ และมีความรักต่อทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้แบบพอเพียง แนวทางอนุรักษ์ป่าตามหลักพระพุทธศาสนาเน้นความรักและความเมตตาที่มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง มีทัศนคติที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่แสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งถ้าเราปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธศาสนา ก็จะสามารถลดวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้

5.2.3 การสร้างและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่า รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้ มีประโยชน์และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ ทั้งนี้อธิบายได้ว่า รูปแบบที่สร้างขึ้นนั้นได้ผ่านการตรวจจากผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนา สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 รูป/คน ซึ่งได้แสดงความคิดเห็นเพื่อประเมินคุณภาพของรูปแบบในด้านความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน และเมื่อนำรูปแบบไปทดลองใช้กับประชาชน จำนวน 20 คน โดยการอบรมด้วยกิจกรรม 3 ด้าน คือ ด้านการปฏิบัติตนเอง การสร้างสรรค์ครอบครัว และการอุทิศตัวเพื่อสังคม พบว่า หลังกิจกรรมการอบรมประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในรูปแบบมากกว่าก่อนการอบรม โดยเฉพาะกิจกรรมการปฏิบัติตนเองด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล 5 เป็นต้น นอกจากนี้ประชาชนยังมีความพึงพอใจต่อการอบรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะรูปแบบของกิจกรรมการอบรม และความรู้ที่ได้รับเป็นประโยชน์ต่อการประพฤติตนตามวิถีพุทธเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สมบุญ ธรรมลังกา**¹⁰⁰ เรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงราย เป็นสังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง ทางด้านการเมือง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวด

⁹⁹พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร. “แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิฮักเมืองน่าน”, **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558) : 30-31.

¹⁰⁰สมบุญ ธรรมลังกา, “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย”, **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน 2556) : 58.

หรือคุ่มชุมชนต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และทางด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเชียงราย มี อาทิเช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วิทยา จันท์แดง**¹⁰¹ เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” ผลการวิจัยพบว่า (1) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน (2) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน (3) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบ คือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการวิจัยในครั้งนี้นำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ (1) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน (2) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง (3) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน

5.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบ (Fact Findings) จากการวิจัยและการอภิปรายผลดังกล่าวมาแล้ว สามารถสรุปผลเป็นข้อเสนอแนะ โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ ควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยนำรูปแบบการเสริมสร้าง

¹⁰¹วิทยา จันท์แดง, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, *ดุสิตนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, (วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์).

ความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมนี้ไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติตนของประชาชนในพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ ทั้งในด้านการปฏิบัติตนเอง ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว และด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนนั้น ๆ

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

ผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก จึงมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ คือ

1) ประชาชนในจังหวัดสมุทรสาคร ควรปรับเปลี่ยนวิธีคิดวิธีปฏิบัติใหม่โดยการเรียนรู้ และฝึกฝนตนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการรักษาสิ่งแวดล้อม และมีการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น การรักษาศีล 5 เป็นต้น เพื่อพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรม และมีความเมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมอย่างแท้จริง

2) ประชาชนในจังหวัดสมุทรสาคร ควรสร้างสรรค์ครอบครัวตามหลักฆราวาสธรรม เพื่อปลูกฝังให้เป็นคนดีมีความรักความเมตตาและมีจิตสำนึกที่ดีในเรื่องการอนุรักษ์และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

3) ประชาชนในจังหวัดสมุทรสาคร ควรรู้จักการเสียสละ มีจิตอาสา ช่วยเหลือสังคม โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน รู้จักดูแลเอาใจใส่ ให้ความเคารพต่อสิ่งแวดล้อม โดยการร่วมมือกับรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติกิริยาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันอย่างเหมาะสมพอเพียง

5.3.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1) ควรวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการใช้สื่อสารสนเทศเพื่อการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนตามวิถีพุทธ

2) ควรวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวเพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของการรักษาสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ

3) ควรวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดกิจกรรมจิตอาสาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, เล่ม 11, 15, 23, 28. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

ชูศรี วงศ์รัตน์. **เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : เทพเนรมิต, 2541.

ทวีศักดิ์ นพเกษร. **วิกฤตสังคมไทย 2540 กับบทบาทวิทยาการกระบวนการ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน, 2542.

ธีระศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ. **เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา**. นครปฐม : ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

นภาพรณ หะวานนท์. **วิธีวิทยาในการศึกษาปรากฏการณ์ความเข้มแข็งของชุมชน**. ใน **องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน:จากปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีรากหญ้า**. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “องค์ความรู้ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน : จากปรากฏการณ์สู่ทฤษฎีรากหญ้า” จัดโดยโครงการพัฒนาดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ณ ห้องสัมมนาสมิธ นายทหารโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก ระหว่างวันที่ 28-29 กุมภาพันธ์ 2543.

นิภา เมธาวีชัย. **วิทยาการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2543.

ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, สำนักงาน. **สถานการณ์ด้านปัญหาการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชนไทย**, เอกสารประมวลสถิติด้านสังคม, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2557.

พวงผกา ประเสริฐศิลป์. **วิถีไทย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2543.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

มหาดไทย, กระทรวง, กรมการพัฒนาชุมชน. **การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤตฉบับชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2542.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **การพัฒนาชุมชน**, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2541.

สุจินต์ ธรรมชาติ. **การวิจัยภาคปฏิบัติวิธีลัด**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549.

2) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย

จำเนียร ณะคังคิวิ. “การอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ : กรณีศึกษาวัดป่าบ้านชาติ ตำบลนาคู กิ่งอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์”. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.

ธนพรธณ ธาณี. “การพัฒนารูปแบบบ้าน วัด โรงเรียน ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยญาณสังวร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2546.

วิเชียร ชาญณรงค์, พระมหา. “บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อลดละเลิกอบายมุข : ศึกษาเฉพาะศึกษาพระครูศีลาจารภรณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล)”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

วิทยา จันท์แดง. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”. **ดุษฎีนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

สมศักดิ์ มัจฉาวิทยากุล. “บทบาทของวัดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในเขตอีสานตอนล่าง”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

สุวิทย์ จกฤทธิโม (ปล้องไม้), พระอธิการ. “การศึกษาหลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

3) บทความจากวารสาร

กীরติ กมลประเทืองกร, ดร. “การจัดการชุมชน ชุมชนเข้มแข็ง วิถีพุทธ”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ 12 ฉบับที่ 3. (กันยายน - ธันวาคม 2559) : 102-103.

_____. “การจัดการชุมชน ชุมชนเข้มแข็ง วิถีพุทธ”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ 12 ฉบับที่ 3. (กันยายน - ธันวาคม 2559) : 103-105.

พิพิธจรรุธรรม, พระครู, ดร. “แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิฮักเมื่องน่าน”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2558) : 30-31.

สมบูรณ์ ธรรมลังกา. “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย”. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**. ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (เมษายน - มิถุนายน 2556) : 58.

4) บทความจากเว็บไซต์

กิตติพงศ์ ดารักษ์, “พุทธนโยบายเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง”,

<http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=578&articlegroup_id=133> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)

- “ชุมชนเข้มแข็งทางเลือกใหม่ของการพัฒนา”,
 <<http://std.kku.ac.th/4830801646/Website/page2.html>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, “กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งประชาคมประชาสังคม”,
 <www.rakbankerd.com> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)
- “ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ”, (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2558)
- ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, กรม, กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม,
 <<https://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi5/chum/chum.htm>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)
- “สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน”, โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, เล่มที่ 16 เรื่องที่ 3 ชุมชน,
 <<http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=26&chap=3&page=t26-3-infodetail03.html>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)
- “สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน”, เล่มที่ 19,
 <<http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=19&chap=1&page=t19-1-infodetail02.html>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)
- เสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน, สำนัก, 13 ตุลาคม 2553,
 <http://www.chumchon.cdd.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=24:2010-07-13-07-11-35&catid=2:2010-07-04-13-07-10&Itemid=2> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)
- <<http://breakingnews.nationtv.tv/home/read.php?newsid=750209>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)
- <<http://dmcr2014.dmcr.go.th/detail.php?WP=nGS4ZKOCOMO3hHmtoJEaWaE3nJ54G3PDooy34RkRoHyan3DznGA4BKNkoGW3G0lDooya4UERnHy4Ljo7o3Qo7o3Q>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)
- <http://surachai708.blogspot.com/2009/09/blog-post_3123.html>
 (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)
- <<http://www.mcusurat.org/class%203/budhismandsociety.htm>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2558)
- <<http://www.naewna.com/local/132551>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)
- <<http://www.rmuti.ac.th/user/thanyaphak/Web%20EMR/Web%20IS%20Environment%20%20gr.6/Environment/>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2558)
- <http://www.sobkroo.com/detail_room_index.php?nid=2626> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2558)
- <<http://www.en.mahidol.ac.th/envischool/>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)

<<https://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi1/envi1-1.htm>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)

<<http://www.samutsakhon.go.th/index.php/2014-01-04-19-08-26/2014-01-04-19-32-59>> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2558)

<http://www.seub.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=884:library&catid=63:2009-11-12-08-42-26&Itemid=78> (สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2558)

ภาษาอังกฤษ

Taro Yamane. **Statistics : An Introductory Analysis**. 2nd ed.. New York : Harper and Row, 1967.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัยและประเมินคุณภาพรูปแบบ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัยและประเมินคุณภาพรูปแบบ

1. พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์, ผศ.ดร.

วุฒิการศึกษา Ph.D. (Buddhist Studies) มหาวิทยาลัยเดลี ประเทศอินเดีย
ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย
จังหวัดนครปฐม

2. พระครูศรีปริยัติวิธาน, ดร.

วุฒิการศึกษา Ph.D. (Public Administration) มหาวิทยาลัยมคอ ประเทศอินเดีย
ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย
จังหวัดนครปฐม

2. ดร.กรรณา มธูลาภรังสรรค์

วุฒิการศึกษา Ph.D. (Political Science) มหาวิทยาลัยมคอ ประเทศอินเดีย
ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย
จังหวัดนครปฐม

4. นางสาวชลลดา คำสัมฤทธิ์

วุฒิการศึกษา ศน.ม. (รัฐศาสตร์การปกครอง) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม
องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว
จังหวัดสมุทรสาคร

5. นายสัจด์ สายลุน

วุฒิการศึกษา รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยเกริก
ตำแหน่งปัจจุบัน รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลท่าไม้ อำเภอกะทู้มแบน
จังหวัดสมุทรสาคร

ภาคผนวก ข
เครื่องมือวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธ
เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

คำชี้แจง

ขอความกรุณาตอบแบบสอบถามนี้ตามความเป็นจริง โดยใส่เครื่องหมาย ✓ ลงใน () หรือ
เติมข้อความลงในช่องว่าง ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจะปกปิดเป็นความลับ แต่จะนำไปวิเคราะห์ เพื่อนำ
ผลการวิจัยไปแก้ไขปรับปรุงเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตาม
วิถึพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร

ตอนที่ 3 วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการ
จัดการสิ่งแวดล้อม

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัด
สมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

สำหรับผู้วิจัย

เลขที่แบบสอบถาม.....

1 2 3

1. เพศ

1 () ชาย

2 () หญิง

4

2. อายุ.....ปี

5

3. ระดับการศึกษา

1 () ต่ำกว่าปริญญาตรี

2 () ปริญญาตรี

6

3 () สูงกว่าปริญญาตรี

4. อาชีพ

1 () เกษตรกรรม

2 () รับจ้าง/ธุรกิจส่วนตัว

7

3 () พนักงานบริษัท

4 () รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ

5. รายได้ต่อเดือน

1 () ต่ำกว่า 10,000 บาท

2 () 10,000-15,000 บาท

8

3 () 15,001-20,000 บาท

4 () สูงกว่า 20,000 บาท

ตอนที่ 2 สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร

ท่านมีความคิดเห็นต่อสถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร ในระดับใด

ข้อที่	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
1. ด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม							
1)	ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นความเชื่อมโยงที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม						9 ☐
2)	ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการเพิ่มของประชากร						10 ☐
3)	ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี						11 ☐
4)	ผลสืบเนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมคือทรัพยากรธรรมชาติ ร่อยหรอ เช่น ป่าไม้ถูกทำลาย ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนน้ำ เป็นต้น และเกิดภาวะมลพิษ เช่น มลพิษในน้ำ ในอากาศและเสียง มลพิษในอาหาร เป็นต้น						12 ☐
5)	ปัญหาสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ เช่น โรคร้ายเบียดเบียน ก่อความรำคาญ สภาวะทางจิตเสื่อม ไม่เป็นที่สบายใจในการอยู่อาศัย เป็นต้น						13 ☐
2. ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม							
1)	สร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชน						14 ☐
2)	กระจายอำนาจให้ชุมชนในท้องถิ่นที่มีศักยภาพเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม						15 ☐
3)	สนับสนุนกลไกในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรม						16 ☐
4)	การเสริมสร้างขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม						17 ☐
5)	การสร้างเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม						18 ☐

ตอนที่ 3 วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

ท่านมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ในระดับใด

ข้อที่	ข้อความ	ระดับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
1. ด้านการปฏิบัติตนเอง							
1)	ควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาเพื่อการสร้างวินัยให้กับตนเองด้วยศีลสังวร						19 ☐
2)	รู้จักการใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน						20 ☐
3)	การฝึกฝนอบรมให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี						21 ☐
4)	การเรียนรู้และฝึกฝนตนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง						22 ☐
5)	การไม่แสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติเพราะเป็นการทำร้ายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม						23 ☐
6)	การถือประโยชน์ตามที่ธรรมชาติให้มา ไม่เร่งหาให้ได้มาจนกลายเป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม						24 ☐
7)	การมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม						25 ☐
2. ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว							
1)	ควบคุมความประพฤติของคนในครอบครัวไม่ให้เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น						26 ☐
2)	สอนให้ครอบครัวตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจโดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม						27 ☐
3)	ปลูกฝังให้คนในครอบครัวมีจิตสำนึกและสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญาในการรักษาสิ่งแวดล้อม						28 ☐
4)	ปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในครอบครัวมีความรักความเมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต						29 ☐
5)	ปลูกฝังให้คนในครอบครัวมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม						30 ☐

ข้อที่	ข้อความ	ระดับการเสริมสร้าง ความเข้มแข็ง					สำหรับ ผู้วิจัย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
6)	ส่งเสริมให้คนในครอบครัวได้เรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม						31 ☐
7)	ปรับท่าทีในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งด้านพฤติกรรมจิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ						32 ☐
3. ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม							
1)	สร้างสรรค์ความเจริญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด						33 ☐
2)	ร่วมมือกับรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติกาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน						34 ☐
3)	รู้จักเคารพธรรมชาติและใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างเหมาะสมพอเพียง						35 ☐
4)	การเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมทางสังคม						36 ☐
5)	มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์ และส่งเสริมสันติสุข เพื่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน						37 ☐
6)	มีส่วนร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน						38 ☐
7)	การสำรวมจิตคิดช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และเอาใจใส่ดูแลสิ่งแวดล้อม						39 ☐

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาคร ตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

1) ด้านการปฏิบัติตนเอง.....

.....

2) ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว.....

.....

.....

3) ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม.....

.....

ขออนุโมทนาขอบคุณเป็นอย่างยิ่งที่ให้ความร่วมมือ

ดร.วิญญู กินะเสน

หัวหน้าโครงการวิจัย

สถาบันวิจัยญาณสังวร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2) ท่านมีวิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถีพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง

(1) ด้านการปฏิบัติตนเอง.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(2) ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(3) ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3) ท่านมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขออนุโมทนาขอบคุณเป็นอย่างยิ่งที่ให้ความร่วมมือ

ดร.วิญญู กิณะเสน

หัวหน้าโครงการวิจัย

สถาบันวิจัยญาณสังวร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ค
แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถาม

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม

เรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธ
เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

ตอนที่ 2 สถานการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสาคร

ข้อ	ผู้เชี่ยวชาญ					ผลรวมของคะแนน ($\sum R$)	$IOC = \frac{\sum R}{N}$	หมายเหตุ
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5			
1. ด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม								
1	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
2	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
3	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
4	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
5	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
2. ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม								
1	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
2	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
3	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
4	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
5	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้

ตอนที่ 3 วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดสมุทรสาครตามวิถึพุทธเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

ข้อ	ผู้เชี่ยวชาญ					ผลรวมของคะแนน ($\sum R$)	$IOC = \frac{\sum R}{N}$	หมายเหตุ
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5			
1. ด้านการปฏิบัติตนเอง								
1	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
2	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
3	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
4	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
5	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
6	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
7	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้

ข้อ	ผู้เชี่ยวชาญ					ผลรวมของ คะแนน ($\sum R$)	$IOC = \frac{\sum R}{N}$	หมายเหตุ
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5			
2. ด้านการสร้างสรรค์ครอบครัว								
1	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
2	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
3	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
4	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
5	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
6	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
7	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
3. ด้านการอุทิศตัวเพื่อสังคม								
1	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
2	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
3	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
4	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
5	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
6	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้
7	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.00	ใช้ได้

ภาคผนวก ง

ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach)